Catilína

Peadar Ua Laoġaire

PA
6654
I6
04
19--

From the Library

of

PÁDRAIG Ó BROIN

CATILÍNA

CÚNTAS AR ĊOGAḊ ĊATILÍNA

Ó

ĊAIUS SALUSTIUS CRISPUS

AN T-AṪAIR PEADAR UA LAOĠAIRE

D'AISTRIĠ

BRÚN AGUS Ó NÓLÁN, TEOR.

I MBAILE ÁṪA CLIAṪ :: I MBÉAL FEIRSTE

I GCORCAIĠ :: I BPORTLÁIRGE

LIBRARY
17
AUG
1978
UNIVERSITY OF TORONTO

PA
6654
I6O4
19--

CÚNTAS AR ĊOGAḊ ĊATILÍNA
Ó
ĊAIUS SALUSTIUS CRISPUS.

I. Gaċ treaḃċas daoine le n-ar mian iad féin a ḃeiṫ os cionn na n-ainṁiḋṫe eile ní foláir ḋóiḃ ḋíċeal a ḋéanaṁ ar gan a saoġal do ċaiṫeaṁ i nḋíṫ urlaḃra mar a ċaiṫid na beiṫiḋiġ do cumaḋ ar cromaḋ agus gan uaṫa aċ a mbolg do sásaṁ. Ní mar sin ḋúinne. Tá ḋá ṡaġas nirt ionainn, neart aigne agus neart cuirp. Neart aigne ċun stiúruiṫe; neart cuirp ċun oibre. Neart aigne mar aon le déiṫiḃ; neart cuirp mar aon leis an mbeiṫiḋeaċ.

Uime sin is cirte, dar liom-sa, clú do lorg a' neart na h-aigne 'ná a' neart an ċuirp, agus, ó's níḋ náċ buan beaṫa an ċuirp, ár gclú ḋéanaṁ ċóṁ buan agus is féidir é. Clú nea-mbuan, gan ġus, a ġeiḃtear a' saiḋḃreas nó a' h-áilneaċt cuirp. Clú marṫanaċ a ġeiḃtear a' h-áilneaċt aigne agus a' neart aigne.

Aċ is fada 'á pléiḋe idir ḋaoiniḃ é ce 'cu le neart cuirp nó le neart aigne is mó a cuirtear gnóṫaí cogaiḋ ċun cinn. Óir sar a dtosnuiġtear ní foláir cóṁairle. Ansan, tar éis na cóṁ-airle, ní foláir an gníoṁ go tapaiḋ. Mar sin, a' láiṁ a ċéile a ḋ'oibiriġid siad araon.

II. As san, i dtusaċ bára, d'oibriġeaḋ cuid de sna ríġṫiḃ (mar siné ainm a ḃí ar dtúis ar forláṁas) a n-aigne agus d'oibriġeaḋ cuid acu

neart a gcuirp: agus an uair sin, leis, do ṁaireaḋ na daoine gan sainnt; gaċ duine sásta le n-a ċuid féin. 'N-a ḋiaiḋ san, aṁṫaċ, nuair a ṫosnuiġ Cúrus sa n-Ásia, agus na Lacedemónaiġ sa Ġréig, ar ċaṫaraċaiḃ agus ar ġeintiḃ do ṫaḃairt fé n-a smaċt agus ar ċogaḋ ḋéanaṁ le corp dúil i ḃforláṁas agus ar a ṫuisgint 'n-a n-aigne gur sa n-impireaċt ba ṁó a ḃí an clú ba ṁó, ansan iseaḋ do tuigeaḋ, tré ṁéid na contaḃarṫa agus tré iomadaṁlaċt na ngnóṫaí, gur ar neart aigne is mó a ḃíon cogaḋ ag braṫ. Agus dá mbeaḋ neart aigne na ríġṫe agus na n-impirí ag obair ċóṁ láidir i n-am sioṫċána agus a ḃíon sé nuair a ḃíon cogaḋ 'á ḋéanaṁ, ḃeaḋ gnó na ndaoine níos socara agus níos leanaṁnaiġe do réir a ċéile, i n-inead neiṫe ḃeiṫ ag gaḃail bun os cionn le n-a ċéile agus ag aṫarú agus ag meascaḋ ar a ċéile mar a ċítear. Mar, an saoṫar céadna le n-a ḃfuaraḋ an forláṁas, is leis a cimeádtar é. Aċ nuair a ṫagan leisge i n-inead an tsaoṫair, agus nuair a ṫagan uaḃar agus drúis i n-inead cirt agus deaġ-iompair imṫiġean an séan agus na deaġ-ḃéasa i n-aonḟeaċt. Ar an gcuma san téiḋan cóṁaċt i gcóṁnuiġe ċun an fir is fearr, ó'n t-é ná fuil ċóṁ maiṫ leis.

Nuair a deintear treaḃaḋ, nú luingseóireaċt, nú foirgneaṁ, géillean gaċ níḋ do neart na h-aigne. Aċ tá mórán daoine agus ní'l suim acu aċ 'n-a mbolg, gan múine gan oileaṁaint caiṫid siad a mbeaṫa ar nós luċt fáin, breugnuiġid siad nádúr an duine, mar sa ċolainn a ḃíon a sólás agus is ualaċ dóiḃ a n-aigne. Dar liom is cuma beó nú marḃ iad mar ní ḃíon tráċt

beó ná marḃ orṫa. Deirim le fírinne, gur b'é duine atá beó, agus a ṁotuiġean a ḃeaṫa, ná an t-é atá sáiḋte i n-obair éigin agus atá ag déanaṁ a ḋíṫil ċun clú ċur i n-áiriġṫe ḋó féin le gníoṁ uasal nó le h-ealaḋain fóġanta. Táid na n-oibreaċa le déanaṁ iomadaṁail, aċ cuirfiḋ a nádúr féin duine ar obair agus duine eile ar obair eile.

III. Is áluinn an rud gníoṁarṫa maiṫe a ḋéanaṁ do'n stát. Agus ní h-olc an rud i n-aon ċor laḃairt go maiṫ do'n stát. I n-am síoṫċána nó i n-am cogaiḋ ní'l bac ar ḋuine clú do ṫuilleaṁ. Tugtar molaḋ do luċt gníoṁ a ḋéanaṁ, agus moltar, leis, a lán de luċt na ngníoṁ do ċur síos i sgríḃinn. Agus, bíoḋ náċ mar a ċéile clú an sgríḃneóra agus clú an t-é a ḋein na gníoṁarṫa, is gnó ana ḋeacair, dar liom-sa, gníoṁarṫa do sgrí' síos. Ní foláir, ar dtúis, an ċainnt agus na gníoṁarṫa ḃeiṫ do réir a ċéile. Ansan, má ċáinean tú droċ ġníoṁarṫa déarfar go minic gur le droċ aigne agus le formad a ḋeinis é. Nuair a neósfir deaġ ṫréiṫe agus árd ċlú na laoċ ḃfóġanta creidfiḋ gaċ aoinne na neiṫe is dóiċ leis a ḋ'féadfaḋ sé féin a ḋéanaṁ. An rud ná féadfaḋ sé féin a ḋéanaṁ déarfiḋ sé gur bréag ḋuit é.

I dtusaċ báire, nuair a ḃíos am ġiolla ḃeag óg, ḃí greann mór agam ar an maiṫ ṗoibliḋe, ar nós a lán daoine, agus is mó rud a ḃí ag cur am' ċoinniḃ sa níḋ sin. Mar, i n-inead maorḋaċta is mínáire a ḃí le fáġail; i n-inead measarḋaċta ḃí rabairne; i n-inead na macántaċta ḃí an trainnt. Agus bíoḋ go raiḃ gráin ag m'aigne

ar na neiṫiḃ sin do ċimeádadar greim orm toisg me ḃeiṫ óg agus gan taiṫiġe ḃeiṫ agam ar an olc, agus an dúil a ḃeiṫ agam sa n-onóir. Ḃíos am' ċimeád féin ó ḋroċ ċleaċtaiḃ na cod' eile aċ ḃí an dúil ċéadna i n-onóir agus i gclú agus an formad céadna am' ċráḋ.

IV. Anṡan, cóṁ luaṫ agus a ġlac m'aigne suaineas ó'n gcráḋ agus ó'n gcontaḃairt a lean é, ṡocaruiġeas ar an gcuid eile de m' ṡaoġal do ċaiṫeaṁ aḃfad ó ġnóṫaiḃ stáit. Ní h-aṁlaiḋ a ḃíos ceapaiṫe, áṁṫaċ, ar mo ṫréiṁse suainis do ċaiṫiṁ i ndíoṁaointeas agus i sáiṁriḋeaċt. Ní luġa ná mar a ḃíos ceapaiṫe ar luiġe amaċ ar ġnóṫaiḃ sclábaiġeaċta ; ar ṡaoṫrú an tailiṁ ; nú ar ṡealgaireaċt. Na gnóṫaí léiġinn a ḃí ar siuḃal ar dtúis agam, go dtí gur ċuir an droċ ḋúil sa n-onóir bun os cionn leó me, ċeapas go n-iompóċainn aiṡís orṫa. Ḃeartuiġeas am' aigne go sgríḃinn síos, 'n-a ċodaiḃ beaga, cúntas ar ġníoṁarṫaiḃ na Róṁanaċ, fé mar ba ṁó ab fiú na gníoṁarṫa é, dar liom. Ḃa ḋoiċiġde ḋom an gnó san a ḋéanaṁ sa ċeart me ḃeiṫ aḃfad ó'n mearaṫal aigne a ḃainean le cairmirt na poibiliḋeaċta.

Dá ḃríġ sin cuirfead síos anso, cóṁ ḟírinneaċ agus a ṫiocfiḋ liom, i mbeagán cainnte, tuairisg ar an gcóṁċeilg a ḋein Catilína. Is ceart, dar liom, cuiṁne ċimeád ar an ndroċ ḃeart san, ḃí sé cóṁ neaṁċoitċianta agus cóṁ mór baoġal. Sar a dtosnuiġead ar an sgéal déarfad roinnt beag focal 'ġá innsint cad é an sagar an fear.

V. Do ṡíolruiḋ Lucius Catilína ó ċine uasal. Ḃí neart aigne agus neart cuirp ann. Aċ ḃí inntinn agus meón an ċuirptiġ aige. Aċasan,

ḟuil, troid idir ċóṁarsanaiḃ, robáil; sin iad na neiṫe do ṫaitn leis agus do ċleaċt sé ó n’ óige. Ḃí folag aige ar ocras, ar easba codlata, ar ḟuaċt, ṫar mar ab ḟéidir a ċreid-eaṁaint náċ mór. Ḃí sé dána; gasta; aṫruig-ṫeaċ i n’ aigne; ábalta ar aon níḋ ba ṁaiṫ leis do leogaint air; dúilṁar i gcuid an ḟir ṫall; rabairneaċ le n-a ċuid féin; dian ’n-a ḋúil; maiṫ go leór ċun cainnte ḋéanaṁ; ar ḃeagán céille. Ní ṡásóċaḋ aon rud coiḋċe a ċroiḋe míċuiḃsaċ, folaṁ, aċ neiṫe móra, neiṫe ró árda, neiṫe ḃeaḋ ṫar na beartaiḃ.

Tar éis annsmaċta Lucii Sullae do ḃuaileaḋ isteaċ i n-aigne an ḟir sin forlámas an stáit Rómánaiġ do ġaḃáil dó féin. Níor ḋein sé aon ṁaċtnaṁ, áṁṫaċ, ar na neiṫiḃ a ḃí riaċtanaċ dó ċun na gaḃála san do ḋéanaṁ. Ba ċuma leis aċ go nḋéanfaḋ sé rí ḋe féin. Ḃí an croiḋe fiain ann dá ġríosaḋ i n-aġaiḋ an lae nuair a ċuiṁniġeaḋ sé ar a ḋroċ ġníoṁartaiḃ agus ar ṡuaraiġeaċt na maoine a ḃí aige, agus é ag méaḋú na nḋroċ ġníoṁarṫa agus ag luiġḋú na maoine, mar a h-innseaḋ ṫuas. Ḃí droċ ṡampla na caṫraċ, leis, ’ġá ċomáint ar a aiṁleas. Ċonaic sé ḋá níḋ ann agus iad ag gaḃáil i gcoinniḃ a ċéile agus iad araon go h-olc, sainnt agus craos.

Ó’s ag trácht ar ċleaċtaiḃ na caṫraċ dúinn é cuirean an níḋ féin i gcuiṁne ḋúinn náċ misde feuċaint siar agus focal do ráḋ i dtaoḃ na ngnóṫaí a ḃí ar bun ag ár sinsear amuiċ agus i mbaile; conas a ċimeádadar an stát agus a ċalmaċt a ḋ’ḟágadar é; agus ansan conas, ó ḃeiṫ i mbárr áilneaċta, d’aṫaruiġ sé i nḋiaiḋ

ar ndiaiḋ ċun cuirpṫeaċta agus ċun uilc tar na beartaiḃ.

VI. Do réir na tuairisge a fuaras-sa is cuid de ṁuinntir na Traé, agus iad ag imṫeaċt ó áit go h-áit fé Aenéas, do ṫáinig, fé ḋeire, agus do ċuir suas caṫair na Róṁa agus do ċóṁnuiġ inti; agus ḃí i n-aonḟeaċt leó sa n-obair muinntir na tíre, na h-Aborigines, luċt tuaṫa, gan dliġṫe, gan riaġaltas, saor gan ċeangal. Táinig an dá ṫreaḃċas daoine sin ċun cóṁnuiġṫe sa n-aon ċaṫair aṁáin agus iad bun os cionn le n-a ċéile i ndúċas, i n-urlaḃra, i nósaiḃ, agus, rud is fíor iongantaċ, do ḋein aon náisiún aṁáin díoḃ. Aċ d'ḟás dóiḃ saiḋḃreas, agus slóiġte, agus deaġ-nósa, agus sealḃas talṁan, i dtreó go raḃadar raṫṁar, cóṁaċtaċ. Ansan, mar is gnáṫ, do ṡíolraiḋ formad a' saiḋḃreas. Ṫosnuiġ ríġṫe agus geinte 'n-a dtímpal ar ċogaḋ do ċur orṫa. Ṫáinig roinnt ḃeag cáirde ag caḃrú leó. D'ḟan an ċuid eile d'á gcáirdiḃ ar a suaineas, le h-eagla roim ċontaḃairt. Aċ ḋein na Rómánaiġ an t-imníoṁ go dian amuiċ agus i mbaile, ag brostú, ag ullṁú, ag spíosaḋ a ċéile. Ṫugadar aġaiḋ ar gaċ naṁaid. Do ċosanadar le faoḃar a n-arm a dtír, a saoirse, a n-óg agus a n-aosda. Ansan, nuair a ḃí buaiḋte agá neart ar gaċ contaḃairt, ṫugadar caḃair d'á gcáirdiḃ agus d'á gcóṁarsanaiḃ. Agus do ṫuilleadar caradas le bronnaḋ maiṫeasa níos mó 'ná le glacaḋ maiṫeasa.

Riaġaltas do réir dliġe iseaḋ ḃí acu, agus ríġeaċt mar ainim air. Ḃí toḃṫa acu mar luċt cóṁairle, ar ṁaiṫe leis an rialtas, daoine n-a

raiḃ an ċolan lag acu le h-aois aċ an aigne láidir acu le h-eólus. Mar ġeall ar a n-aois, nú mar ġeall ar a ndualgas, “Aiṫreaċa” a tugtí orṫa san, ’n-a ḋiaiḋ san, nuair a ḋ’iompuiġ an ċóṁaċt ríoga, ó ḃeiṫ ’n-a cosnaṁ do ḟaoirse daoine agus ’n-a h-aḋḃar meuduiġṫe do’n stát, ċun uaḃair agus ċun tíorántaċta, do deineaḋ aṫarú. Do socaruiġeaḋ ar an impireaċt a ḃeiṫ bliantaṁail agus ar ḃeirt a ḃeiṫ sa n-impireaċt. Do tuigeaḋ gur ar an gcuma san ba luġa ba ḃaoġal an t-uaḃar a ṫagan i n-aigne an duine nuair a ḃíon sí gan smaċt.

VII. An uair sin, áṁṫaċ, isead do ḋíriġ gaċ duine ar é féin do ċur i n-iúil agus ar pé éirim aigne a ḃí aige do ċur i ḃfeiḋm. Is aṁlaiḋ mar a ḃíon an sgéal ag riġtiḃ bíon eagla acu roimis na fearaiḃ fóġanta níos mó ’ná roim daoine gan ṁaiṫ. Is eagal leó i gcóṁnuiġe éirim aigne i nduine eile. Mar sin, nuair a fuair an stát an fuasgailt níor ḃeag d’iongna an ḃreis a ċuaiḋ air i mbeagán aimsire; ṫáinig a leiṫéid sin de dúil i mór ċlú ag gaċ aoinne. An uair sin isead ṫosnuiġ fir óga ar ċlaoiḋe le sglábuiḋeaċt agus le h-obair ċogaiḋ i n-aonḟeaċt. D’ḟoglumuiġdar obair an ċogaiḋ le taiṫiġe, sa longport; agus ba ṁó a ndúil i n-airm ġreanta agus i n-eaċra cogaiḋ ’ná i méirdreaċaiḃ agus i gcóisiriḃ. Dá ḃríġ sin ní raiḃ cruadtan ná raiḃ taiṫiġe acu air; ní raiḃ áit ar biṫ a ḃí ró aċaranaċ ná ró anacair dóiḃ; ní raiḃ naṁaid le fáġail dob’ eagal le n-a leiṫéidiḃ. Do ḃuaiḋ neart a n-aigne ar gaċ aon rud. Ḃíoḋ formad ana ṁór eatarṫa féin i dtaoḃ mór ċlú. Ḃíoḋ gaċ

fear a d'iarraiḋ tusaċ a ḃeiṫ aige féin ar an naṁaid do ḃualaḋ, ar ḋul i mbarr fala, ar ġníoṁ de'n tsórd san do ḋéanaṁ i raḋarc daoine. Ba saiḋḃreas leó na neiṫe sin, ba ṁór ċlú leó iad, ba ṁór uaisleaċt leó iad. Ḃí dúil i molaḋ acu. Do rainnidís a saiḋḃreas go fial. Árd ċlú a ḃí uata, agus saiḋḃreas macánta. D'ḟéadfinn a ḋ'innsint cad iad na h-áiteana 'n-ar ċuir rainnt beag Rómánaċ an ruag ar ṡlóiġtiḃ móra naṁad, cad iad na caṫaraċa a ḃí daingean do réir nádúra agus gur ṫóg na Rómánaiġ iad le corp nirt cóṁraic, aċ do ḃéarfaḋ san ró ḟada me ó'n níḋ atá curṫa róṁam agam.

VIII. Aċ go deiṁin isé an t-Áḋ do riaġlan gaċ níḋ, agus is minicíġe a ḋeinean an t-Áḋ gealaḋ nú dorċú ar gaċ níḋ do réir mar is áil leis féin 'ná do réir mar is ceart. Mar a ṁeasaim-se, ḃí imṫeaċta na n-Ataénaċ ratṁar réimeaṁail go leór, bíoḋ ná raiḃ a réiṁ ná a raṫ cóṁ mór agus a deirtear, áṁṫaċ. D'eiriġ sa n-áit sin sgríḃneóirí éaċtaċa agus siné an rud a ċuir 'n-a luiġe ar an ndoṁan go léir gníoṁarṫa na n-Ataénaċ a ḃeiṫ cóṁ mór. Fuair na daoine a ḋein na gníoṁarṫa clú cóṁ h-árd leis an molaḋ a ḋ'ḟéad éirim ṁór aigne do ṫaḃairt ar na gníoṁarṫaiḃ. Aċ ní raiḃ an coṫrom sgríḃneóirí sin riaṁ ag muinntir na Róṁa; mar an t-é ba ṁó éirim isé ba ṁó a ḃíoḋ sáiḋte i n-obair. D'oibriġeaḋ gaċ aoinne a ċorp agus a aigne i n-aonḟeaċt. Gaċ fear d'á ḟeaḃas, ba ṫúirse leis obair a ḋéanaṁ 'ná cainnt. Ba túirse leis các a ḃeiṫ ag molaḋ a ġníoṁarṫa 'ná é féin a ḃeiṫ ag molaḋ gníoṁarṫa các.

IX. D'á ḃríġ sin ḃí na deaġ ḃéasa d'á saoṫrú amuiċ agus i mbaile; deaġ ṁéinn ana ṁór, sainnt ana ḃeag; maiṫ agus ceart 'á ḋéanaṁ le feiḋm nádúra níba ṁó 'ná le feiḋm dliġṫe. Leis an naṁaid a deintí troid agus coiṁsgar imreasán. Ní ḃíoḋ d'ḟormad idir ċoṁaltaiḃ aċ feuċaint cé b'ḟearr. I n-uṁluiġeaċt do sna déiṫiḃ ḃíodar tar barr. Ḃíodar mearardha 'n-a dtiġṫiḃ féin. Ḃíodar dílis d'á gcáirdiḃ. Ċimeádadar iad féin agus an stát ar a leas leis an dá ḃéas so, .i. dánaċt i n-am cogaiḋ agus ceart i n-am síoṫċána. Tá so de deiṁne fíor ḋaingean agam-sa ar an níḋ sin, go ḃfeicim in sna sgríḃinniḃ gur minicíġe a cuireaḋ pionós ar an t-é a ḃíoḋ tar éis troda ḋéanaṁ i n-aġaiḋ naṁad gan ordú ḋ'ḟágail ċuige, nú ar an t-é ná tagaḋ ó'n dtroid ċóṁ luat agus ġeiḃeaḋ sé an focal, 'ná ar an t-é a ḃíoḋ tar éis na meirge ḋ'ḟágaint agus géille do'n naṁaid; agus go ḃfeicim, leis, nuair a deintí síoṫċáin gur túirse leó a smaċt do ċur i ḃfeiḋm le tairḃe 'ná le h-eagla, agus nuair a deintí eugcóir orṫa gur túirse leó é ṁaiteaṁ 'ná é díogailt.

X. Aċ nuair a ḃí an stát curṫa i méid de ṫoraḋ saoṫair agus cirt, ríġṫe móra smaċtuiġṫe le cogaḋ, geinte fiaine agus sliocta líonṁara curṫa fé ċois le neart, an Cartag, tnúṫaċ impireaċta na Róṁa, idiġṫe ó ṗréiṁ, uisge agus talaṁ tiriṁ an domain go léir osgailte dúinn; ansan iseaḋ ṫosnuiġ an t-Áḋ ar gaċ aon rud do ċur tré ċéile le fioċ. An ṁuinntir úd a ḋ'fuilig go foiḋneaċ gaċ duaḋ agus gaċ contabairt agus gaċ cruaḋtan, ba ṫrioblóid agus dob' ualaċ dóiḃ an suaineas; agus do ċuid acu,

dúil i saiḋḃreas. Ṫáinig dúil sa n-airgead acu ar dtúis agus ansan dúil i gcómaċt. As san a ḋ'ḟás na h-uilc go léir. Do ṁill an tsainnt an iontaoiḃ agus an ṁacántaċt agus gaċ deaġ ṫréiṫ eile, agus ċuir sí 'n-a n-inead uaḃar, agus cruas croiḋe, agus failiġe i nḋéiṫiḃ, agus fonn gaċ níḋ do ḋíol ar airgead. Do ċuir uaillṁian feall i gcroiḋṫiḃ a lán, i dtreó go mbíoḋ bríġ áiriṫe le n-a gcainnt agus a ṁalairt sin de bríġ istiġ acu; i dtreó náċ do réir fírinne a ṁeasaidís caradas agus eascáirdeas aċ do réir tairbṫe dóiḃ féin. Ba túirse leó an aġaiḋ ṁaiṫ a taisbeáint 'ná an aigne ṁaiṫ. D'ḟás na h-uilc sin go ríġin i dtusaċ bára. Anois agus airís do cosantí iad. Ansan, nuair a leaṫadar ċun a ċéile, mar a ḋéanfaḋ galar, do h-aṫaruiġeaḋ an stát ar fad. I n-inead í ḃeiṫ fíor ċeart agus fíor ṁaiṫ do ḋein tíoránaċ gan truaġ gan taise de'n impireaċt.

XI. I dtusaċ bára, áṁṫaċ, ba ṁó an imirt a ḋein uaillṁian ar aigne daoine 'ná mar a ḋein sainnt, mar is giorra do ṡoḃáilce an uaillṁian 'ná an tsainnt. Tá an dúil ċéadna i mór ċlú, i n-onóir, i gcómaċt, ag an nduine fóġanta agus ag an ndroċ duine. Loirgean an duine fóġanta iad sa tsliġe cóir. Loirgean an droċ duine iad le feall agus le calaois mar ní h-í an tsliġe cóir atá ar eólus aige. Aċ cuirean an tsainnt dúil i n-airgead, rud nár ċuir aon duine ciallṁar riaṁ dúil ann. Tá i sainnt niṁ éigin a laguiġean corp agus aigne an duine. Tá sí gan aon teóra. Ní féidir í ṡásaṁ. Ní ċuirean earba ná iomarca luiġeaḋ uirṫi. Aċ nuair a ġaiḃ L. Sulla an stát ċuige le neart arm

do tosnuiġ sé go maiṫ agus do ċríoċnuiġ sé go h-olc. Ḃíoḋ gaċ aoinne ag fuadaċ agus ag stracaḋ ċuige. Ċuireaḋ duine dúil i dtiġ agus ċuireaḋ duine eile dúil i ḃfearan. An ṁuinntir a rug buaḋ ní raiḃ teóra leó ná iompar acu orṫa féin. Ḋeineadar gníoṁarṫa cruaḋa, gníoṁarṫa gráinneaṁla, ar na daoine. Ḃí an níḋ eile seo ag cur leis na h-olcaiḃ sin go léir. Do ġaiḃ L. Sulla forláṁas ar an mór ṡluaġ ṡoir sa n-Asia, agus, i gcoinniḃ nós ár sinsear, ċun iad a ḋéanaṁ dílis dó féin, ṫug sé beaṫa ró ṡuairc dóiḃ ann agus an iomad d'á sliġe féin. Do maoluiġeaḋ an aigne ṁileata in sna fearaiḃ le h-áilneaċt na n-áiteana, agus le méid an tsuaircis, agus le sáiṁe. Ansúd iseaḋ do ṫosnuiġ sluaġ na Róṁánac ar dtúis ar ḃeiṫ ag suiriġe, agus ag ól, agus ag molaḋ íoṁáġ, agus ag déanaṁ iongna d'árṫaiḃ greanta, agus 'ġá ḃfuadaċ i ḃfios agus a gan ḟios; ar teampulaiḃ do robáil; ar gaċ níḋ, naoṁṫa nú a ṁalairt, do ṫruailliú. Nuair a rug sluaġ de'n tsórd san buaḋ d'ḟágadar gan aon rud an ṁuinntir ar ar ḃuaḋdar. Dá mb' é an duine ciallṁar féin é bainean áḋ ó neart a aigne. Ní baoġal, áṁṫaċ, go ḃféadfaḋ na cuirpṫiġ úd úsáid measarḋa ḋéanaṁ de ḃuaḋ.

XII. Nuair a ṫosnuiġ onóir ar teaċt a' saiḋḃrear, agus nuair a lean clú agus smaċt agus cóṁaċt an saiḋḃrear, ṫosnuiġ neart aigne ar laġú, dealḃas ar ḃeiṫ i n' asaċán, agus ní raiḃ i macántaċt aċ droċ aigne. Mar sin do ṫug an saiḋḃrear an t-aos óg ċun drúise agus ċun sainnte agus ċun uaḃair. Ní raiḃ aċ robáil agus caiṫteaċas; droċ ṁeas ar ċuid duine

féin, dúil i gcuid an ḟir ṫall; neaṁḟuím i náire, i ngeanmnaiġeaċt, i ngaċ níḋ ar neaṁ agus ar talaṁ gan beann ar aon rud ná cosg le h-aon rud. Is fiú duit, nuair a ḋ'ḟeucfir ar na brogaiḃ agus ar na ríġteaċaiḃ, agus iad curṫa suas mar a ḃeaḋ caṫaraċa, teaċt agus feuċaint ar ṫeampulaiḃ na nDéiṫe, teampuil a ḋein ár sinsear ró ḋiaḋa. Ċuiriḋís siúd maise cráiḃṫeaċta ar na teampulaiḃ, agus ċuiriḋís maise a nglóire féin ar a dtiġṫiḃ féin, agus ní ḃainiḋís de'n ṁuinntir a smaċtuiġḋís aċ cumas ḋíoḃála ḋéanaṁ. Ní mar sin do sna fearaiḃ meaṫta so anois againn, ní foláir leó, na cuirptiġ, gaċ saiḋḃreas d'ár ḟág ár sinsear cróḋa, buacaċa, ag ár gcáirḋiḃ do ṫógaint uaṫa, ċóṁ maiṫ agus gur ḃ'ionan eugcóir a ḋéanaṁ agus smaċt do ċur i bḟeiḋm.

XIII. Óir cad is gáḋ dom beiṫ ag tráċt ar neiṫiḃ ná creiḋfaḋ aoinne aċ an t-é a ċífaḋ iad; cnuic d'á leagaḋ agus farraigí d'á gcaolú agá lán daoine as a ngustal féin. Gur dóic leat orṫa ná raiḃ i saiḋḃreas dóiḃ aċ aḃḃar spóirt, rud a ḋ'ḟéadfiḋís a ḃeiṫ acu go macánta aċ nár ḃ'ḟoláir leó droċ úsáid a ḋéanaṁ de le neart tearbaiġ. Annsan do ṫáinig dúil ṁór i ndrúis agus i gcraos agus i mbeaṫa ċostasaṁail; gaċ tír agus gaċ farraige d'á gcuarḋaċ ag lorg sóḃluistí biḋ agus diġe; codla d'á ḋéanaṁ sar a mbíoḋ dúil i gcodla; gan feiṫeaṁ 'á ḋéanaṁ le h-ocras ná le tart, le fuaċt ná le tuirse aċ sritálaṁ 'á ḋéanaṁ roiṁ ré ar na neiṫiḃ sin, le neart craois. Ċomáineaḋ an obair sin daoine óga ċun míṁacántaċta nuair a bíoḋ a gcuid féin caiṫte acu. Bíoḋ taiṫiġe

déanta acu de sna droċ ċleaċtaiḃ agus níor ḃ'ḟuiriste leó ḃeiṫ 'n-a n-éagmais; ḃíodar ċom tugṫa san, ar gaċ aon tsaġas cuma, do ṡainnt agus do ċostas.

XIV. I gcaṫair ċóṁ mór, ċóṁ cuirpte, ḃí 'n-a ṫimpal ag Catilína, rud ba ró ḟuiriste ḋó, slóiġte, i ḃfuirm luċt coiṁdeaċta, de sna cuirp-ṫiġ ba ṁeasa agus ba ċiontaiġe. Mar, gaċ drúiseaċ, gaċ aḋaltranaċ, gaċ craosaċ n-a raiḃ a ċuid 'an tsaoġal itte sgaipiṫe aige; agus an ṁuinntir a ḃí tar éis fiaċa troma do ċur suas ag díol a' droċ ḃeart éigin; dá n-éagmais sin, gaċ luċt fionġaile, agus robála teampul; daoine a ḃí fé ḋaor ḃreiṫ dliġe, nú ar teiċe ó'n ndliġe mar ġeall ar a gcoirṫiḃ; 'n-a dteannta san an ṁuintir a ċotuiġ iad féin leis an dtuar-astal a ġeiḃdís a' gníoṁarṫaiḃ fola nú a' dearḃú éitiġ; agus 'n-a dteannta san go léir, gaċ duine a ḃí d'á ċráḋ agá droċ ġníoṁarṫaiḃ, nú agá ḋealḃas, nú agá droċ ċoinsias; ḃíodar go léir 'n-a ndaoine muinteartha agus 'n-a gcom-rádaiṫiḃ ag Catilína. Agus má ráinig d'aon duine a ḃí gan ċoir tuitim isteaċ i gcaradas leis, níor ḃ'ḟada, tríd an meallaḋ agus tríd an gcaidreaṁ, gaċ lá, go raiḃ sé díreaċ mar an gcuid eile. Caradas na n-óg, áṁṫaċ, isé ba ṁó do ṡanntuiġ sé, toisg a n-aigne ḃeiṫ bog, guagaċ, agus nár ḃeacair iad do ṁeallaḋ. Óir, do réir mar a las mian gaċ duine acu le h-aois, tug sé droċ ṁná do ċuid acu; ċeannaiġ sé capaill agus cuin d'á tuille acu. Ba ċuma leis cad a ḋéin a náire féin ná a ċostas féin aċ iad san a ḃeiṫ fé ċomaoine aige agus dílis dó. Is eól dom a lán daoine a tuig 'n-a n-aigne,

na fir óga a ḃíoḋ go minic i dtiġ Ċatilína ná raiḃ uraim ró ṁór acu do ġeanmnaiġeaċt. Aċ ḃí an ċáil sin amuiċ air, mar ġeall ar neiṫiḃ eile, níba ṁó ná mar ab eól d'aon duine.

XV. I dtusaċ bára, nuair a ḃí Catilína óg ḋein sé mórán d'éigeanaiḃ aiṫiseaċa. Ḋein sé éigean ar óigṁnaoi uasail; agus ar ḋuine de ṁaiġdeanaiḃ Ḃesta; agus a lán gníoṁarṫa de'n tsórd i gcoinniḃ déiṫe agus daoine. Ansan do ṫuit sé i ngráḋ le h-Aurélia Orestilla, cailín nár ṁol aoinne fóganta riaṁ aċ a h-áilneaċt. Ḃí sise ag diúltú d'é ṗósaḋ le h-eagla roim leasṁac a ḃí eirigṫe suas. Is deiṁin le cáċ gur ṁairḃ sé an mac ċun an tiġe d'ḟolaṁú do'n ċleaṁnas cuirpṫe. Ṁeasaim féin gur ḃrostuiġ an níḋ sin an droċ obair ċun cinn. An aigne ṫruaillíġṫe sin a ḃí suaṫṁar do ḋéiṫiḃ agus do ḋaoiniḃ níor ḃ'ḟéidir di suaimneas d'ḟáġail i gcodla ná i ndúiseaċt. Ḃí an coinsias ġá sríosaḋ agus 'ġá sreadaḋ. Ḃ'ḟiné sé ndeár an dat miliṫeaċ, na súile salaċa, an siubal a ḃíoḋ tamal mear agus tamal eile ríġin. Ḃí sé i n'agaiḋ agus i n' feucaint mar a ḃeaḋ duine buile.

XVI. Agus na fir óga a ḃí meallta cuige aige, mar a duḃraḋ, ḃíoḋ sé ag múine na ndroċ gníoṁ dóiḃ ar a lán sliġṫe. Ṫugaḋ sé ar iasaċt cuid acu ċun fiaḋnairí bréige ḋéanaṁ agus ċun ainimneaċa bréige do ċur le sgríḃinníḃ. Do ċuireaḋ sé suas iad ċun neaṁ-ṡuim a ḋéanaṁ de ḋílse, de ṡaiḃḃreas, de ċontaḃairt. Ansan, nuair a ḃíoḋ a gclú agus a náire curṫa ar neaṁníḋ aige ṫugaḋ sé coirṫe eile níba ṫruime dóiḃ le déanaṁ. Dá ráiniġeaḋ

gan aon droċ ġníoṁ a ḃeiṫ ann le déanaṁ ní móide a tugaḋ sé suaineas dóiḃ. Tugaḋ sé an neaṁċionntaċ dóiḃ le clipe nú le taċtaḋ, ċóṁ maiṫ leis an gcionntaċ; .i. ba ṫúisge leis iad a ḃeiṫ ag déanaṁ an uilc agus na gcruaḋ-ġníoṁ gan ċúis 'ná an láṁ nú an aigne do ḋul ar taiṫiġe acu le díoṁaointeas. Ag braṫ ar a leiṫéidiḃ sin de ċáirdiḃ agus de ċompánaiḋṫiḃ, sa n-am 'n-a raiḃ éaċt de ḋaoiniḃ ins gaċ treó baill múċta i bfiaċaiḃ, nuair a ḃí a lán de ṡaiġdiúiriḃ Ṡulla tar éis a gcoda do ċaiṫeaṁ go bog agus cuiṁne acu ar na caṫanaiḃ a ḃuaḋdar agus súil acu i dtuille cogaiḋ, isead ḃí Catilína nuair a ḃeartuiġ sé stát na Róṁa do ṫaḃairt fé n-a smaċt féin. Ní raiḃ aon armáil sa n-Iodáil. Ḃí Pompéius i n-imigcéin ag déanaṁ cogaiḋ. Ḃí gaċ aon trúil aige go ndéanfí Consul de féin. Ní raiḃ aon ċoinne ag an seanaid le h-aon rud. Ḃí gaċ níḋ suaineasaċ socair. Ḃí san i bfaḃar ar fad do Ċatilína.

XVII. Uime sin timpal an ċéad lae de Ṁiṫeaṁ an tsaṁraiḋ, le linn Lucius Caesar agus Caius Figulus a ḃeiṫ 'n-a gConsulaiḃ, do ḋíriġ sé ar laḃairt le n-a ċualaċt 'n-a nduine 's 'n-a nduine; ar ċuid acu do ġríosaḋ; ar ċuid acu do ṫriail; ar a taisbeáint dóiḃ cad é an gustal a ḃí aige féin, ná raiḃ an stát ullaṁ, go raiḃ mórán le fáġail de ḃarr na ceilge. Nuair a ḃí gaċ níḋ triallta ċun a toile aige do ċruinniġ sé i bfoċair a ċéile an ċuid acu ba ṁó riaċtanas agus ba ḋána aigne. Táinig go dtí an cruinniú san an méid seo d'órd na seanaide, .i. P. Lentulus Súra, agus P. Autrónius agus L. Cassius Longinus, agus P. Cetégus, agus P.

agus Serḃius Sullae, beirt ṁac Serḃií, agus L. Ḃargunteius, agus Quintus Annius agus M. Portius Laeca, agus L. Bestia, agus Q. Curius. Ṫáinig ann ar ord na ridirí, M. Fulḃius Uasal, agus L. Statilius, agus P. Gabinius Capito, agus C. Cornélius. Ṫáinig ann, leis, ó sna tuaṫaiḃ agus ar na saor-ḃailtiḃ, mórán daoine a ḃí uasal sa ḃaile. Agus ḃí ann, a gan ḟios náċ mór, páirteaċ sa ċeilg, uaisle náċ riactanas a ṫug ann iad aċ súil le forlámas. Aċ ḃí na fir óga go léir, go mór mór na h-uaisle óga, i ḃfaḃar d'á raiḃ beartuiġṫe ag Catilína. Ar a suaimneas dóiḃ ní raiḃ bac orta maireactaint go rabairneaċ nú go sóġaṁail, aċ ba ṫúisge leó suaṫaḋ 'ná suaimneas, cogaḋ 'ná síoṫċáin. Ḃí daoine ann an uair sin agus déarfidís ná raiḃ M. Licinius Crassus gan eólus ar an gceilg; go raiḃ a ḃioḋḃa, Cn. Pompeius, 'n-a ċeann ar ṁórṡluaġ agus gur cuma leis cad í an ċóṁaċt a ġeóḃaḋ buaḋ i gcoinniḃ an ḟir sin, agus go raiḃ deiṁne aige, leis, d'á n-éiriġeaḋ le luċt na ceilge go mbeaḋ sé féin 'n-a rí orta.

XVIII. Aċ do ḋein rainnt ḃeag daoine ceilg eile roimis sin i gcoinniḃ an stáit, agus ḃí Catilína orta. Déarfad focal i dtaoḃ na ceilge sin ċóṁ fírinneaċ agus ḟéadfad é. Nuair a ḃí L. Tullus agus M. Lepidus 'n-a gConsulaiḃ do triallaḋ P. Autronius agus P. Sulla mar ġeall ar ḃreabaḋ agus do daoraḋ iad. Tamal beag 'n-a ḋiaiḋ san do daoraḋ Catilína i gcoir airgid airis, agus ḃí sé gearrṫa ó'n gconsulaċt a d'iarraiḋ, mar ní raiḃ ar a ċumas a ainim do ċur isteaċ ċuige laisṫiġ de sna laeṫantaiḃ a ḃí ceapaiṫe. Ḃí, sa n-am gcéadna, fear óg uasal sa

Róiṁ agus Cn. Piso ab ainm dó. Ḃí sé dealḃ, dána, imreasánaċ, agus ḃí an dealḃas agus a ḋroċ ċleaċta féin 'ġá sprioċaḋ ċun an stáit do ċur tré ċéile. An cúigṁaḋ lá de Ḋecember do ḟocaruiġ an fear san agus Catilína agus Autronius, a' cóṁairle a ċéile, ar L. Cotta agus L. Torquatus, an dá Ċonsul do ṁarḃú sa Ċapitol an ċéad lá de Ianuarí. Ansan do ċimeáḋfidís na farcana agus ċuirfidís Piso agus an t-arm amaċ ċun greama d'ḟáġail ar dá tír na Sbáinne. . . . . Do fuaraḋ eolus ar an ní sin agus ansan do cuireaḋ an marḃú ar aṫlá go dtí an cúigṁaḋ lá den Ḟeaḃra. Ansan ní h-iad na Consuil aṁáin a mearaḋ a ṁarḃú aċ a lán d'ḟearaiḃ na seanaide. Agus mara mbeaḋ gur ṫug Catilína an cóṁarṫa ró luaṫ uaiḋ, lasmuiċ de ṫiġ na seanaide, d'á ċóṁaltaiḃ, do déanfí gníoṁ an lá san nár deineaḋ a leiṫéid le h-olcas ó cuireaḋ suas caṫair na Róṁa go dtí san. Ní raiḃ puinn de sna cóṁaltaiḃ armṫa cruinniġṫe agus ċuir san an beart amú.

XIX. 'N-a ḋiaiḋ san do cuireaḋ Piso go dtí an Sbáinn i ḃfogus, 'n-a ċuaestóir mar ṗraetóir, ar ċomairle Ċrassus, mar ḃí fios ag Crassus gur naṁaid fíoċṁar do Cn. Pompeius é. Ní h-i gcoinniḃ a dtoile, áṁṫaċ, a ṫug an tseanaid an tír sin dó. Níor ṁiste leó a leiṫéid de ċuirpteaċ a ḃeiṫ aḃfad ó'n stáṫ. Ḃí dá ċúis acu leis sin. Ḃí iontaoiḃ agá lán daoine fóġanta as a ċosnaṁ, agus ḃí eagal ag teaċt acu roim ċóṁaċt Pompéius. Aċ nuair a ḃí an Piso sin ag dul siar ċun a ċúige d'eiriġ na ridairí Sbáinneaċa ċuige agus marḃuiġdar é. Tá daoine adéarfaḋ go raiḃ a smaċt ró eugcórṫa,

ró ṫarcuisneaċ, ró neaṁatruaġaċ, agus nár ḟéad na daoine iaraċta folag leis. Tá daoine eile adéarfaḋ gur ċáirde dílse do Ċn. Pompéius, le fada d'aimsir roimis sin, na roidirí sin agus gur do ḋeóin Pompéi a marḃuiġdar Piso ; nár ḋein na Sbáinniġ gníoṁ de'n tsórd san riaṁ roimis sin, bíoḋ gur ṁinic roimis sin a d'ḟuiliġeadar annsmaċt ḋian. Fágfam-ne an sgéal mar atá sé. Is leór an méid sin cúntais ar an gcéad ċeilg úd.

XX. Nuair a ḃí na daoine sin a duḃramair cruinniġṫe ag Catilína, bíoḋ go raiḃ sé tar éis mórán cainnte ḋéanaṁ le gaċ duine acu fé leiṫ, do ṫuig sé gur ḃ'é a ḃuac labairt leó go léir i n-aonḟeaċt agus iad do ġrioraḋ. Do rug sé leis iad go h-áit iargcúlaċ 'n-a ṫiġ agus tar éis gaċ fínné do ċur as an áit do labair sé leó mar seo.

“ Mara mbeaḋ gurb eól dom ḃur neart agus ḃur ndílse ḃeaḋ caoi ṁaiṫ tagaiṫe i n-aistear ; ḃeaḋ dóċas mór, forlámas, i n-ár láṁaiḃ againn gan tairḃte : mar níor leór spadántaċt dómsa, ná an aigne ġuagaċ, ċun sgaraṁaint le deiṁin ar son neaṁdeiṁne. Aċ ó fuaras siḃ-se cróḋa, dílis dom, ar a lán ócáidí móra, ḃeartuiġeas am' aigne go dána, tabairt fé ġníoṁ ana ṁór ana uasal, agus tuigeas, leis, pé leas nú aiṁleas a ḃéaḋ dómsa ann go mbeaḋ an rud céadna ḋíḃ-se ann, óir, an t-aon ṁian agus an t-aon fuaṫ a ḃeiṫ ag daoine, siné ḋeinean caradas daingean.

Aċ do ċualḃúir go léir ċeana, gaċ duine agaiḃ fé leiṫ, na neiṫe atá meaḃruiġṫe agam-sa. Aċ bíon m'aigne d'á ġrioraḋ níos déine i n-agaiḋ

an lae nuair a ḃreiṫniġim an saġas beaṫa atá rómainn mara ndeinimíd féin fuasgailt orainn féin. Mar, ó ṫuit an stát fé smaċt agus fé ḟorláṁas na n-uaṫa, is dóiḃ sin a ṫugaid ríġṫe agus tiġearnaí an ċáin a ḃíon orṫa, is leó a ḋíolaid pobuil agus geinte cíos. Ní'l sa ċuid eile againn, pé maiṫ láidir sinn, idir uasal agus íseal, aċ sloigisg, gan ċreideaṁaint, gan úġdarás, fé ċumas daoine n-a mbeaḋ eagal acu róṁainn dá mbeaḋ a ċeart féin ag an stát. Tá gaċ creideaṁaint, gaċ cóṁaċt, gaċ onóir, gaċ saiḋḃreas, acu súd, nú sa n-áit 'n-ar toil leó. Ní'l fágṫa againne acu aċ an t-eiteaċas agus an contaḃairt agus an daorḃreiṫ agus an dealḃas. Is fír ċroḋa siḃ-se. An fada ċuirfiḋ siḃ suas leis an obair sin? Nár ḃ' ḟearr bás féin, go cróḋa, 'ná beaṫa míḟoir-tiúnaċ, aiṫiseaċ, a ḋ'imṫeaċt uait fé ṫarcuisne, agus luċt an uaḃair ag magaḋ fút?

Aċ go deiṁin agus go dearḃṫa, do réir fírinne déiṫe agus daoine, tá an buaḋ i n-ár láṁaiḃ againne. Táimíd óg láidir agus 'n-a ċoinniḃ sin táid siad súd claoiḋte le h-aois agus le saiḋḃreas. Ní'l uainn aċ tosnú. Raġaiḋ an gnó ċun cinn uaiḋ féin. Agus conus is féidir d'aoinne beó n-a ḃfuil aigne fir aige fulag le h-iad-san a ḃeiṫ lán de ṡaiḋḃreas, agus iad 'á ċaiṫeaṁ ag líonaḋ na ḃfarraigí agus ag leiḃéalaḋ na gcnoc, agus sinne gan oiread coda againn agus do ċoṫóċaḋ sinn? Dá ṫeaġlaċ, nú breis, ag an nduine acu san agus sinne gan oiread a's aon tiġ aṁáin cóṁnuiġṫe i n-aon ball againn? Nuair a ċeannaiġid siad-san peictiúirí agus iṁáġṫa agus órnáidí

greanta, leagaid siad tiġte nua agus cuirid siad suas tiġte nua eile, taraigid siad air, agus oibriġid siad an t-airgead ar gaċ aon tsaġas cuma, aċ teipean ar ḋíteal a dtoile an saiḋḃreas do ṡárú. Agus ní'l againne aċ an dealḃas sa ḃaile agus na fiaċa lasmuiċ, donas cruaiḋ, agus súil le donas níos cruaḋa go mór. Cad tá fágṫa i n-aon ċor againn aċ an t-anam míḟoirtiúnaċ so?

Cad ċuige ná músglan sib má sead? Feuċ ansúd í, os cóṁair ḃúr súl, an ḟuasgailt n-ar ṁinic sib ag tnúṫ léi, agus 'n-a teannta saiḋḃreas, agus clú, agus cáil! na duaiseana go léir atá ceapaiṫe ag an Áḋ do luċt buaḋa. An gnó, an t-am, an baoġal, an gátar, an saiḋḃreas áluinn a ṫiocfiḋ as an gcogaḋ, sin iad na neiṫe ċun duine ġríosaḋ, agus ní cainnt. Glacaiḋ mise am' ṡaiġdiúir nú am' ṫaoiseaċ. Ní ḃeiḋ m'aigne ná mo ċorp i n-earnaṁ oraiḃ. Mar a ṁeasaim oibreoċad iad araon daoiḃ am' Ċonsul, mara rud é gur meallad mé agus gur túisge liḃ-se ḃeiṫ fé ċois 'ná ḃeiṫ i n-uaċtar."

XXI. Nuair airiġ na fir na neiṫe sin, fir go raiḃ gaċ níḋ go h-olc acu agus gan aon níḋ go maiṫ acu, ná aon súil leis, bíoḋ gur ṫuigeadar go mbeaḋ mórán le fáġail acu de ḃarr an tsuainis do ṡuataḋ, ḃí a lán acu 'ġá iarraiḋ air a léiriú ḋóiḃ cad é an coinġíol ar a ndéanfí an cogaḋ; cad é an tuarastal a ḃí le fáġail acu as an dtroid; cad é an tairḃe, nú an tsúil le tairḃe, a ḃí le fáġail acu ós gaċ aon ḃall. Ansan do ġeall Catilína ḋóiḃ cúntaisí nua (.i. maiṫaeṁ na ḃfiaċ); daoine saiḋḃre ċur lasmuiċ de'n dliġe; oificí dliġé; oificí teampul; caoi

ar robáil, agus an uile ṡaġas fogla d'á ndeinid luċt buaḋa i gcogaḋ. Duḃairt sé leó, leis, go raiḃ Piso sa Sbáinn aḃus; go raiḃ P. Sitius Nucerínus i Mauritánia agus mórṡluaġ aige; agus go raiḃ an ḃeirt ar aon aigne leis féin. Go raiḃ C. Antónius ag lorg na consulaċta agus go raiḃ súil aige go mbeaḋ an fear san 'n-a ċóṁ-Ċonsul aige féin; gur ċara dlúṫ dó é agus go raiḃ an uile ṡaġas gátair ag ḃrúṫ air. Go dtosnóċaḋ sé an obair sa Ċonsulaċt i n-aonḟeaċt leis an ḃfear san. Ansan do ċrom sé ar gaċ aicme daoine fóġanta do ċur sé eascaine agus sé ṁallaċt; ar gaċ duine d'á aicme féin do ġlaoḋaċ ar a ainim agus do ṁolaḋ; ag tráċt ar a ċruaḋtan le duine, ar a ṁiantaiḃ le duine eile, ar ċaṫréim Ṡulla le n-a lán acu agus ar an ḃfoġail a fuaradar d'á ḃarr. Nuair a ḃíodar go léir ar ḃíoḋg aige duḃairt sé leó gan dearṁad a ḋéanaṁ de'n Ċonsulaċt, an rud a ḃí uaiḋ féin, agus do leog sé ċun siuḃail iad.

XXII. Ḃí daoine ann an uair sin adéarfaḋ, nuair a ḃí an ċainnt críoċnuiġṫe ag Catilína gur ċuir sé ceangal dearḃuiġṫe ar a ċóṁaltaiḃ ar an gcuma so. Gur ċuir sé fíon agus fuil duine i n-árṫaċ agus gur tugaḋ i n-árṫaiḃ sa timpal dóiḃ an deoċ san agus gur ḃlaiseadar go léir é nuair a ḋeineadar an dearḃú, mar is gnáṫ i ngnóṫaiḃ solamanta, agus gur ḃ' ṡin é uair a noċt sé a aigne go h-iomlán dóiḃ, agus go nduḃairt sé leó gur ḋein sé an níḋ sin i dtreó gur ṁóide a ḃeidís dílis d'á céile rún an ġníṁ sin a ḃeiṫ acu go léir ar a ċéile. Déarfaḋ daoine eile ná raiḃ sa sgéal san, agus i n-a

lán eile, aċ éiteaċ a ceapaḋ mar ḃogaḋ ar an ḃfeirg a ṫáinig ag daoine do Ċiceró 'n-a ḋiaiḋ san nuair a cuireaḋ na cuirpṫiġ ċun báis, mar go ndéanfaḋ olcas a ngníoṁ luiġdú ar an dtruaġ a ḃeaḋ dóiḃ. Ní'l eolus, do réir a ṁéid, againne ar an níḋ sin.

XXIII. Aċ ḃí sa ċruinniú san Q. Cúrius, fear nár ḃ'íseal dúċas, cuirpṫeaċ aiṫiseaċ, fear a cuireaḋ as an seanaid mar ġeall ar a ḋroċ iompar. Fear baoṫ ab eaḋ é, agus níor ṫreise ar a ḃaois 'ná ar a ḋánaċt. Ní ċimeádfaḋ sé rún ar an rud d'aireoċaḋ sé na ní ċeilfaḋ sé a ḋroċ ḃearta féin. Ba ċuma leis an doṁan cad déarfaḋ sé ná cad a ḋéanfaḋ sé. Ḃí seana ċóṁluadar idir é agus bean uasal d'ár ḃ'ainim Fulvia. Ḃíoḋ sí stuacaċ leis nuair ná bíoḋ airgead aige le taḃairt di. Ċrom sé go h-obann agus go maoiḋteaċ ar na cnuic agus na farraigí do ġeallaṁaint di; ansan, ar an gclaiḋeaṁ a ḃagairt uirti mara ndéanfaḋ sí rud air. Ḃíoḋ sé 'ġá ráḋ go mór seaċas mar ba ġnáṫ leis. Fuair sí amaċ cad fé ndeár an t-eiriġe anáirde a ḃí air. Ní baoġal gur ċeil sí an ċontaḃairt 'n-a raiḃ an stát. D'innis sí d'á lán cad a ḃí ar siuḃal ag Catilína aċ do ċeil sí ainim a h-úġdair. Ċuir an níḋ sin, tar gaċ níḋ eile, dúil ṁór i n-aigne gaċ aoinne go dtaḃarfí an Ċonsulaċt do Ṁarcus Tullius Ciceró. Ḃí a lán de ṡna h-uaislib roimis sin, ar lasaḋ le diombáġ, 'ġá ráḋ gur ṫruailliú ar an gConsulaċt í ṫaḃairt dó san, pé oirdearcas a ḃí ann, toisg gan é ḃeiṫ uasal ó n-a ṡinsear. Nuair a ṫáinig an baoġal, áṁṫaċ, ċuaiḋ an diombáġ agus an t-uaḃar ar gcúl.

XXIV. Do tánatar ċun na gcruinniġṫe agus do deineaḋ an toġaḋ, agus do gairmeaḋ 'n-a gConsulaiḃ M. Tullius agus C. Antonius. Ḃain san an céad ċrotaḋ a' luċt na ceilge. Níor luiġduiġeaḋ buile Ċatilína, áṁtaċ. Is aṁlaiḋ a ḋ'oibriġ sé é féin níba déine; ag cruinniú arm ins gaċ áit ċaoṫaṁail ar fuaid na h-Iodáile; ag fáġail airgid ar iasaċt ar a ċreideaṁaint féin nú ar ċreideaṁaint caraid agus 'á ċur go Faesula, ag triall ar fear d'ár ḃ'ainim Manlius, an fear a ṫosnuiġ an cogaḋ 'n-a ḋiaiḋ san. Deirtear gur ġlac sé ċuige an uair sin sluaiġte de gaċ aicme daoine, agus roinnt ban, leis, mná a ḃí tar éis éaċt fiaċ do ċur suas nuair a ċuir an t-aos deire leis an airgead dóiḃ, gan deire ċur le n-a ndroċ ṁiantaiḃ fós. Ḃí súil ag Catilína go dtiocfaḋ leis, tré ċongnaṁ na mban san, daor aicme na caṫraċ do ṁeallaḋ ċuige, an ċaṫair do losgaḋ, agus a ḃfearaiḃ siúd do ġlacaḋ ċuige nú do ṁarḃú.

XXV. Aċ ḃí ar na mnáiḃ sin bean d'ár ḃ'ainim Sempronia, bean a ḃí tar éis mórán gníoṁ a ḋéanaṁ go minic n-a raiḃ dánaċt fir ionta. Ḃí a cion de'n áḋ ar an mnaoi sin ó ḋúċas, ó ḋeaḃraṁ, ó n-a fear, ó n-a clainn. Ḃí taḃairt suas uirṫi i léiġean Laidne agus Gréigise. Ḃí sí oilte ar ċeól agus ar rince níoḃ' uaiḃriġe 'ná mar ba ġáḋ do ṁnaoi ḟóġanta, agus ar a lán neiṫe eile ná fuil ionta aċ caḃrú le sóġ. Ba ṁó a dúil i n-aon níḋ eile ná i ndeaġ ċlú agus i mbanaṁlaċt. Níor ḃ' fuirse ḋuit a ḋéanaṁ amaċ ce 'cu ar a cuid airgid nú ar a clú ba luġa a beann. Ḃí sí go minic roimis sin ciontaċ i

mbrise geallaṁna, i séanaḋ iasaċta fé ḋearḃú, i n-eolus ar ṁarḃú duine. D'imṫiġ sí fiain, le rabairne, ċun dealḃais. Aċ ní raiḃ éirim a h-aigne go h-olc i n-aon ċor. Ḋeineaḋ sí filiḋeaċt. Ḃí sí deisḃéalaċ. D'ḟéadfaḋ sí labairt go banaṁail, nú go bog, nú go mí-náireaċ. Ḃí sí lán de ṡult agus lán de ġrean-ṁaireaċt.

XXVI. Ḃí an méid sin déanta ag Catilína, agus níor ċuir san é ó'n gConsulaċt do lorg i gcóir na h-atḃliana. Ḃí súil aige, dá gceaptí é, go ḃféadfaḋ sé 'a roġa úsáid a déanaṁ d'Antónius. I gcaiteaṁ na h-aimsire níor ḟan sé socair. Ḃí sé coitċianta ag déanaṁ ceilge do Ċiceró, a d'iarraiḋ a ṁarḃuiġte. Aċ ḃí Ciceró garta, glic a dótain dó ġá ċosaint féin air. Ó tusaċ a Ċonsulaċta, le mórán geallaṁna, tré Ḟulḃia úd a duḃramair, do ṁeall sé ó Qh. Cúrius eólus ar ġnóṫaiḃ Ċatilína. Ċuir sé a ċóṁ-ċonsul, Antónius, le socarú eatarṫa, amaċ ċun a ċúige, i dtreó ná beaḋ a aigne i gcoinniḃ an stáit, agus ċimeád sé gárda maiṫ d'á ṁuinntir féin agus d'á ċáirdiḃ 'n-a tímpal féin a gan ḟios. Ṫáinig an lá ċun na gConsul do ṫoġaḋ. Níor toġaḋ Catilína. Ní luġa ná mar a ḋ'eiriġ leis sa ċeilg a ḃí déanta aige do sna Consuliḃ sa Ċampus. Ansan, nuair a ḃí an t-uisge-fé-talam gaḃta 'n-a ċoinniḃ ċóṁ tiubaisteaċ, socaruiġ sé ar an gcogaḋ do ṫosnú, pé deire ḃeaḋ air dó.

XXVII. Ċoṁáin sé C. Manlius go Faesulae agus go dtí an páirt sin d'Etrúria. Ċomáin sé fear d'ár ḃ'ainim Septimius, fear ó Ċamerinum, go tír Picénum. Ċuir sé C. Iulius

go h-Apulia. Ċuir sé uaiḋ mar sin sa timpal iad do réir mar a ṫuig sé ba ṁaiṫ ḋó. Ḃí mórán neiṫe aige féin 'á ċur ċun cinn sa Róiṁ; an ċeilg do'n Ċonsul; na tóiteáin d'á n-ullṁú; áiteana d'á gceapaḋ ċun a bforḃaire le fearaiḃ armta. Ḃíoḋ arm aige féin, agus d'órduiġ sé do'n ċuid eile arm a ḃeiṫ acu. Ḃíoḋ sé 'ġá ráḋ leó ḃeiṫ ullaṁ agus ar tinnioll i gcóṁnuiġe. Ḃíoḋ sé ag ruiṫ ins gaċ treó do ló agus d'oiḋċe agus ní ċuireaḋ obair ná easba codlata aon tuirse air. Fé ḋeire, nuair a ḃí an saoṫar go léir aige 'á ḋéanaṁ agus gan aon rud ag dul ċun cinn dó, ċuir sé fios airís i lár na h-oiḋċé ar ṫaoiseaċaiḃ na ceilge, tré Ṁ. Porcius Laeca. Ḋein sé a lán casaoide mar ġeall ar a neaṁ-imníoṁ. Duḃairt sé go raiḃ sé tar éis Manlius do ċur roiṁis ag triall ar an sluaġ a ḃí ullaṁ aige ċun arm a ġlacaḋ; go raiḃ daoine eile curṫa aige go h-áiteanaiḃ oireaṁnaċa eile ċun an ċogaiḋ do ṫosnú; gur ró ṁian leis féin dul amaċ ag triall ar an sluaġ dá mbeaḋ Cicero curṫa ċun báis aige; go raiḃ an fear san ag cosg a ġnóṫaí go mór.

XXVIII. Ḃí sgannra ar an gcuid eile acu agus iad i gcás 'dir dá ċóṁairle, aċ do ġeall C. Cornélius, ridire Rómánaċ, go ndéanfaḋ sé féin rud éigin. Do socaruiġ sé féin agus L. Vargunteius, duine de'n tseanaid, ar dul, tamal beag 'n-a ḋiaiḋ san, an oiḋċe céadna, maraon le fearaiḃ armta, go tiġ Ċicero, 'ġá ḟeuċaint mar d'eaḋ, agus é ṁarḃú go h-oban, gan coinne aige leó. Nuair a tuig Cúrius cad é an feall a ḃí le déanaṁ ar an gConsul ċuir sé Fulvia ag triall air, 'ġá innsint dó. Nuair

a ṫánadar-san ḃí an dorus daingean agus do ṫeip an droċ ġníoṁ.

Sa n-am gcéadna ḃí Manlius i n-Etrúria ag gríosaḋ na ndaoine, agus iad féin dúilṁar go leór i n-aṫaraċ beaṫa, toisg an dealḃas a ḃeiṫ orṫa, agus an fearg mar ġeall ar an eugcóir a deineaḋ orṫa nuair a ċailleadar a gcuid tailiṁ agus a raiḃ an traoġal acu tré ḟorláṁas Ṡulla. Ḃí a lán biteaṁnaċ sa tír sin an uair sin agus ċrom sé ar iad san, leis, do ṁeallaḋ ċuige. Agus ḃí cuid de ḃrúgaiḋiḃ Ṡulla aige á ṁeallaḋ ċuige, daoine n-a raiḃ foġail mór na gcoġaí caiṫte acu le pléisiúr agus le rabairne.

XXIX. Do h-innseaḋ na neiṫe sin do Ċicero. Ansan ḃí an dá olc ag brúṫ i n-aonḟeaċt air. Ṫuig sé nár ḃ'ḟéidir, níba sia, an ċaṫair do ċosnaṁ le n-a ḃainistiġe féin, agus 'n-a ṫeannta san ná raiḃ fios aige le cruinneas an mór an armáil a ḃí ag Manlius ná cad é an fuadar a ḃí fé. Is é rud a dein sé 'ná an sgéal do ċur i gcóṁairle na seanaide, agus ḃí an tseanaid buarṫa go maiṫ ċeana féin, tré ráflaiḃ. Dá ḃríġ sin, an rud ba ró ġnáṫ a déanaṁ i gcruaḋ-ċás poiḃiliḋe, do deineaḋ an reaċt, "na Consuil do ṫaḃairt aire ná tiocfaḋ aon droċ níḋ ar an stát." Sin í an ċóṁaċt is mó a ṫugan an tseanaid do sna Consulaiḃ do réir nós na Róṁa. Cuirean sí ar a gcumas slógaḋ déanaṁ; dul ċun cogaiḋ; a ndaoine féin agus na cáirde cogaiḋ do smaċtú ar gaċ aon tsaġas cuma; an fórláṁas is aoirde d'oibriú agus an ḃreiṫ is aoirde do ṫaḃairt, amuiċ agus i mbaile. Gan an reaċt san ní'l a ċeart ag Consul aon níḋ de sna neiṫiḃ sin a déanaṁ, mara mbeiḋ órdú an pobuil aige ċuige.

XXX. Tar éis beagán laeṫanta do léiġ an fear seanaide, L. Saenius, os cóṁair na seanaide, leitir adubairt sé a táinig ċuige ó Ḟaesulae. Ḃí curṫa síos sa leitir sin go raiḃ C. Manlius tar éis airm a ġlacaḋ an séṁaḋ lá roim Ċallainn September agus go raiḃ mór-ṡluaġ aige. Ansan do ṫuit amaċ an rud is gnáṫ 'n-a leiṫéid de ċás. Daoine 'ġá ráḋ go ḃfeacaṫar mírḃúilṫí agus iongnaí saoġail. Daoine eile 'ġá ráḋ go raiḃ slóiġte d'á gcruinniú agus armáil 'á ullṁú i gCapua agus i n-Apulia, agus go raiḃ daoraicme na caṫaraċ d'á ngleusaḋ ċun cogaiḋ. As san do ċinn an tseanaid Q. Marcius Rex do ḋul go Faesulae agus Q. Metelus Creticus do ḋul go h-Apulia agus ċun na tíre mórṫimpul. Ceann airm lasmuiċ de'n ċaṫair ab eaḋ gaċ fear acu san. Do coisgeaḋ gaċ fear acu ar onóir maḋma d'ḟáġail, tré ċúlċainnt a ḋein roinnt daoine orṫa, daoine a ḋíolfaḋ an t-olc agus an ṁaiṫ ar ḃreiḃ. Do cuireaḋ Q. Pompéius Rufus go Capua 'n-a ṗraetóir agus Q. Metelus Celer go tír Ṗicénum 'n-a ṗraetóir, agus do ceaduiġeaḋ dóiḃ sin slógaḋ do ḋéanaṁ do réir mar ba ġáḋ. Ansan do gealladh luaċt saoṫair d'aoinne ṫaḃarfaḋ eólus uaiḋ ar ġnó na ceilge a ḃí ar siuḃal i n-aġaiḋ an stáit. Dá mba ḋaor é ḃí a fuasgailt a' daoirse le fáġail aige agus céad seistertia, rud éigin fé ḃun naoi gcéad púnt. · Dá mba saor é ḃí dá ċéad sestertia le fáġail aige agus má ḃí sé féin sa ċeilg an ċoir sin a ṁaiteaṁ dó. Do cuireaḋ na gladiatóirí as an gcaṫair amaċ agus b'éigean dóiḃ iad féin do roinnt amearsg Capua agus na saor-ḃailte,

do réir a ngustail. Do ceapaḋ luċt faire ar fuid na caṫaraċ agus do cuireaḋ na mion-taoisiġ os a gcionn.

XXXI. D'aṫaruiġ an obair sin deaḃraṁ na caṫaraċ agus feuċaint na ndaoine. I n-inead an áṫais agus an tearḃaiġ a ḃí ann tar éis síoṫċána fada ḃí buairt tagaiṫe go h-oban ar gaċ aoinne, na daoine ag siuḃal géar agus ag crit, agus gan iontaoiḃ puinn ag duine a' duine eile. Ní raiḃ sé 'n-a ċogaḋ agus ní raiḃ sé 'n-a ṡíoṫċáin, agus gaċ aoinne ag méadú an ḃaoġail do réir ṁéid an eagla a ḃí air féin. Agus na mná, tré ṁéid an stáit ní raiḃ taiṫiġe acu ar eagla, aċ táinig criṫeagla orṫa agus sníoṁ buarṫa. Ḃíoḋ na láṁa anáirde acu agus iad ag guiḋe na ndéiṫe; iad ag déanaṁ truaġa d'á gclainn; iad ag ceistiúċán; gaċ aon rud ag cur eagla orṫa; mór-is-fiú agus sólás curṫa uaṫa acu agus iad 'á ċuiṁneaṁ go raiḃ deire leó féin agus le caṫair na Róṁa.

Aċ do lean aigne neaṁatruaġaċ Catilína ar an ngnó a ḃí curṫa roiṁe aige, bíoḋ go raiḃ an ċosaint d'á gleusaḋ 'n-a ċoinniḃ agus gur ċuir L. Paullus dliġe Ṗlautus air. Táinig sé os cóṁair na seanaide sé deire ag gearán, mar d'eaḋ, go raḃtar 'gá ċráḋ le h-aċaran; agus é 'gá leogaint air gur ṫeastuiġ uaiḋ é féin do ġlanaḋ. Ansan, le h-eagla roiṁe nú le fearg ċuige, do laḃair M. Tullius, an Consul, 'n-a ċoinniḃ agus ḃí a ċainnt ana solus-ṁar agus ana ṫairḃteaċ do'n stát. Do sgríḃ sé an ċainnt 'n-a diaiḋ san agus ṫug sé do'n ṗoiḃiliḋeaċt í.

Nuair a ṡuiḋ Ciceró d'eiriġ Catilína. Ḃí

socair aige ar gaċ aon rud do ċeilt. Ċuir sé gnúis umluiġeaċta air féin, mar ḃeaḋ sé 'ġá ċaiṫeaṁ féin suas orta. D'iarr sé ar na h-Aiṫreaċaiḃ gan aon níḋ do ċreideaṁaint go h-oban 'n-a ċoinniḃ. Ó n-a ṡinsear, agus ó'n gcuma n-a raiḃ a ḃeaṫa caiṫte aige, nár ṁiste ḋó súil a ḃeiṫ aige go raiḃ gaċ aon rud fóġanta 'n-a ċóir, gur de ṡíolraċ na n-Aiṫreaċa é féin. Gan a ċeapaḋ 'n-a n-aigne, tar éis a raiḃ ḋéanta aige féin agus agá ṡinsear uasal de ṫairḃṫe do Ṗobul na Róṁa, gur ṫeastuiġ uaiḋ íde ḋéanaṁ ar an stát; agus go nḋéanfaḋ Marcus Tullius, an Róṁanaċ iasaċta so, an stát do ċosaint air. Ṫug sé a lán spídiúċáin uaiḋ. Do ḃris ar an ḃfoiḋne acu go léir. Do sgreadadar go fíoċṁar 'n-a ċoinniḃ. Ṫugadar naṁaid air, agus fionġalaċ. Ansan do ḃris an droċ aigne amaċ aige. "Táid mo naṁaid am' tímpal!" ar seisean. "Táid m'eascáirde 'am' ċoṁáint! Tá go maiṫ. An teine atá d'á lasaḋ am' tímpal múċfad í le léirsgrios!" Agus do riṫ sé amaċ a' tiġ na seanaide agus ċuaiḋ sé abaile ċun a tiġe féin.

XXXII. Nuair a ḃí sé sa ḃaile ċrom sé ar ṁaċtnaṁ. Ḃí teipiṫe ar na h-iaraċtaiḃ a ḃí ḋéanta aige ar an gConsul do ṁarḃú. Níor ḃ' ḟéidir an ċaṫair do ċur tré ṫeine, mar ḃí an luċt faire 'ġá cosnaṁ. Ṫuig sé gur ḃ' é a ḃuac a ṡluaġ do ċur i méid, agus, sar a nḋéanfí slóiġte na caṫraċ do ġleusaḋ, greim roim ré a ḃeiṫ aige féin ar na neiṫiḃ a ḃí tairḃṫeaċ ċun cogaiḋ. D'imṫiġ sé i lár na h-oiḋċe, agus buiḋean ḃeag le n-a ċois, go longṗort Ṁanlius. Sar ar imṫiġ sé, áṁṫaċ, do labair sé le Cetégus

agus le Lentulus, agus leis an méid eile acu n-a raiḃ iontaoiḃ aige as a ndánaċt agus as a dtapaṁlaċt agus duḃairt sé leó díṫeal a ḋéanaṁ ar ġurtal na ceilge do neartú sa ċaṫair, bás an Ċonsuil do ċur i n-áiriġṫe, gaċ aḋḃar báis agus teine agus gaċ gníoṁ cogaiḋ do ḃeiṫ ullaṁ acu, nár ḃ' ḟada go dtiocfaḋ sé féin ṫar n-ais ċun na caṫraċ agus mór-ṡluaġ aige.

XXXIII. An ḟaid a ḃí na neiṫe sin ar siuḃal sa Róiṁ ċuir Caius Manlius cuid d'á ṁuinntir féin ag triall ar Ṁarcius Rex le teaċtaireaċt de'n tsórd so:—

Dar déiṫe agus daoine, a Árd ṫaoisiġ, deiṁniġmíd duit, náċ i n-aġaiḋ ár dtíre a ġlacamair-ne arm, ná ċun doċair ná díoḃála ḋéanaṁ d'aon duine, aċ aṁáin ċun ár gcorp féin do ċosaint ar eugcóir. Daoine boċta iseaḋ sinn atá i ngátar ċruaiḋ, cuid againn gan tír, sinn go léir gan ċuid gan ċlú, tré ḋéine agus tré ċruaḋas éilteóirí airgid iasaċta. Ní raiḃ ar ċumas aoinne againn dul fé ċomairce na dliġe, do réir nós ár sinnsear, agus nuair a ḃí ár gcuid imtiġṫe ní raiḃ as ár gcumas ár gcuirp do ċimeád saor, ḃí na h-éilteoirí agus an praetóir ċóṁ fíoċṁar san.

Is minic a ḋein ḃúr sinnsear-sa fóiriṫint go h-aċtruaġaċ ar pobul na Róṁa le dliġṫiḃ. Agus le fíor ḋéanaiġe, mar is cuiṁin linn, do díolaḋ an t-airgeaḋ bán le h-airgead ruaḋ agus do ṁol daoine fóġanta an beart san. Do ġlac na daoine arm go minic roimis seo agus d'imtiġdar ó sna h-uaisliḃ, le dúil i ḃfoslámas dóiḃ féin nú i ḃfeirg tré ṫíránṫaċt na n-uasal. Ní saiḋḃreas ná foslámas, na neiṫe is cúis ċogaiḋ

agus ċóṁraic ameasg daoine i gcóṁnuiġe, atá uainne anois. Ní'l uainn aċ saoirse beaṫa, an rud ná sgaran aon duine fóġanta leis gan sgaraṁaint le n' anam. Aitċimíd ort-sa agus ar an seanaid fóiriṫint ar Róṁánaċaiḃ boċta atá 'n-a ġátar. Tugtar tar n-ais dúinn comairce na dliġe, an rud a ḃain an praetóir dínn go h-eugcórta, agus ná curtar sinn ċun na h-éirice is mó is féidir dúinn a ḃaint amaċ sar a sgaraimíd le n-ár gcuid fola.

XXXIV. Sidé an freagra a tuġ Quintus Marcius ar an dteaċtaireaċt san :—

Má ba ṁian leó ní a d'iarraiḋ ar an seanaid nár ḃ' foláir dóiḃ na h-airm do ċur uaṫa agus teaċt ċun na Róṁa le h-uṁluiġeaċt. Go raiḃ sé de ċeannsaċt agus d' atṫruaġ i gcóṁnuiġe i seanaid agus i bpobul na Róṁánaċ nár iarr aoinne riaṁ caḃair orṫa i n-aistear.

Aċ i dtaoḃ Ċatilína, ar an sliġe dó ċuir sé a lán leitreaċa uaiḋ, ag triall ar uaisliḃ a ḃí tráṫ 'n-a gConsulaiḃ, agus ag triall ar ḋaoiniḃ fóġanta eile, 'gá ráḋ go raiḃ sé ag imṫeaċt 'n-a ḋíbeartaċ go Massilia mar go raiḃ an iomad coirṫe bréige curṫa 'n-a leiṫ; ná raiḃ sé ábalta ar ċur i n-aġaiḋ cleasaiḋeaċta a naṁad agus gur túisge leis géille do'n ṁí-áḋ a ḃí air. Nár ḃ'aṁlaiḋ a tuig sé go raiḃ sé ciontaċ, aċ gur túisge leis imṫeaċt i dtreó go mbeaḋ an tsíoṫċáin sa Róiṁ agus ná tiocfaḋ aon toirmeasg poibiliḋe mar ġeall ar a ċoiṁsgar féin. Do léiġ Quintus Catulus sa tseanaid, áṁṫaċ, leitir a ḃí bun os cionn ar fad leó san, agus duḃairt sé gur

ó Ċatilína a fuair sé an leitir. Seo macsaṁail di :—

XXXV. “ L. Catilína ċun Q. Catulus, sláinte. Mar ġeall ar do ṁór ḋílse tá mo ṁuiniġin go láidir asat, i lár mo ġuaise, go ndéanfir an rud atá agam le h-iarraiḋ nuair a neósfad duit é. Ní h-aṁlaiḋ atá ceapaiṫe agam, mar ġeall air sin, aon ċosaint a ḋéanaṁ orm féin i gcóṁairle nua. Mo leaṫsgéal atá agam le gaḃáil leat, agus ní mar ġeall ar aon ċoir ċionntaċ é, do réir mo ṫuisgiona féin, agus, dar Dia na fírinne, ní miste liom fios na fírinne atá ann do ḃeiṫ agat-sa. Do cráḋaḋ me le h-eugcóir agus le tarcuisne. Do baineaḋ díom toraḋ mo ṡaoṫair agus mo ṫiúrsail agus níor tugaḋ dom an t-inead poibiliḋe a ḃí ag dul dom le ceart. Ansan do ġaḃas páirt leis na boċtaiḃ os cóṁair an tsaoġail mar is gnáṫ liom. Ní h-aṁlaiḋ ná fuil ar mo ċumas na fiaċa atá orm am' ainim féin do ḋíol as mo ṡealḃas féin. Na fiaċa atá orm i n-ainim aoinne eile do ḋíolfaḋ Orestilla iad go fial as a sealḃas féin agus a' sealḃas a h-inġine. Is aṁlaiḋ a ċonac daoine nár ḃ'fiú iad é, curṫa fé onóir, agus mé féin curṫa i leiṫtaoiḃ tré ḋroċ aṁras ná raiḃ bunús leis. Ar an aḋḃar san iseaḋ ṫaraigeas ċugam sliġe, atá maiṫ a ḋóṫin do'n ċás 'n-a ḃfuilim-se, ċun an méid creideaṁna atá agam do ċimeáḋ. Ba ṁaiṫ liom tuille do sgrí aċ tá innste ḋom go ḃfuiltear ar mo ṫí. Cuirim Orestilla ar do ċomairce-se anois, agus, mo ṡearaṁ ort! Iarraim ort, mar is maiṫ leat an raṫ a ḃeiṫ ar do ċlainn féin í sin do ċosaint ar ḋíoḃáil! Slán leat.”

XXXVI. D'ḟan sé féin beagán laeṫanta i bḟocair Ċaius Flaminius Flamma i n-Arretium, ag gleusaḋ na ndaoine fé arm, mar gur h-iarraḋ orṫa roimis sin arm do ġlacaḋ. Ansan do ṫáinig sé go longṗort Manlius agus na fascana aige agus na neiṫe eile a ḃainean le forlámas. Nuair a fuaraḋ amaċ an méid sin sa Róiṁ do ċin an tseanaid go mba naṁaid Catilína agus Manlius, agus do ceapaḋ lá do'n ċuid eile de'n tsluaġ ċun na n-arm do ċur uaṫa. Dá gcuiridís uaṫa na h-airm roiṁis an lá san do leogfí saor iad, aċ aṁáin aoinne n-a raiḃ coir ḃáis i n' aġaiḋ, agus gur daoraḋ sa ċoir é. D'á éaġmuis sin do cineaḋ do sna Consulaiḃ slógaḋ ḋéanaṁ, agus ansan Antonius do ḋul i ndiaiḋ Ċatilína agus Cicero do ṫaḃairt aire do'n ċaṫair.

Do réir mo ḃreiṫeaṁantais féin ní raiḃ an scéal riaṁ ċóṁ h-olc ag stát na Róṁa agus a ḃí an uair ċéadna san. Ó eiriġe na gréine go n-a dul fé ḃí an doṁan go léir fé smaċt ár n-arm. Ḃí suaineas sa ḃaile againn agus saiḃḃreas líonṁar ag teaċt isteaċ ċuġainn, an dá ní is mó ag daoine. Agus fós ḃí Róṁánaiġ ann agus ḃí socair 'n-a n-aigne acu iad féin agus stát na Róṁa do ċomáint ar neaṁní. Mar, tar éis dá reaċt na seanaide, as an mór sluaġ san, níor ṫáinig oiread agus aoinne aṁáin ċun gnóṫaí na ceilge do noċtaḋ ná ċun na n-arm a ċur uaiḋ sar a dtiocfaḋ an lá. Ṫaisbeáin san cad é an neart a ḃí sa droċ ní a ḃí tagaiṫe ar aigne a lán Róṁánaċ mar a ṫiocfaḋ pláig éigin.

XXXVII. Agus níor ḃ'iad na daoine sin aṁáin a ḃí ciontaċ sa ċeilg go raiḃ a n-aigne

iompuiġṫe uainn. Ḃí an ċoitċiantaċt go léir, tré n-a ndúil i n-aṫaraċ beaṫa, i ḃfaḃar do ġnóṫaiḃ Ċatilína. Isé náḋúr na coitċiantaċta rud de'n tsórd san a ḋéanaṁ. I n-aon tsórd stáit is gnáṫ na daoine dealḃa ag formad le daoine fóġanta, agus ag molaḋ an droċ ḋuine. Ḃíon fuaṫ acu do'n ḃeaṫa a ḃíon acu agus dúil acu sa n-aṫarú. Le gráin ar an saoġal a ḃíon acu is do'n aṫarú a ḃíd siad ag obair. Ní ċuirean an fuaṫaḋ ná an annriantaċt aon ḃuaireaṁ aigne orṫa. Ní baoġal do'n dealḃ cailleaṁaint. Aċ coitċiantaċt na caṫaraċ so, ċuadar san sa n-anaċainn ar fad agus ḃí mórán cúiseana leis. An ċéad ṗuinte 'ná ċéile ḋe, an ṁuinntir ba ṁó cáil droċ iompair agus droċ ṁúine ins gaċ aon ḃall; ansan, an ṁuinntir a ċaill a gcuid tré n-a mírialtaċt féin; 'n-a dteannta san, an ṁuinntir n-ar ḋíbir a ndroċ gníoṁarṫa nú a ḃfeileḃearta as a mbailtiḃ dúċais iad; isteaċ sa Róiṁ a ṫánadar go léir, fé mar a riṫean an t-uisge síos i mbun na luinge. D'á n-éaġmais sin ḃí a lán n-ar ċuiṁin leó caṫréim Ṡulla agus conus mar a ḃí fir ná raiḃ ionta ar dtúis aċ saiġdiúirí singile agus do ṫáinig ċun ḃeit 'n-a ḃfearaiḃ seanaiḋe, agus 'n-a n-uaisliḃ saiḋḃre, agus bia agus cóir ríoga orṫa. Ṁeas na daoine a ḃíoḋ ag cuiṁneaṁ ar na neiṫiḃ sin go mbeaḋ an sgéal ar an gcuma gcéadna acu féin dá mbeaḋ caoi acu ar arm a ġlacaḋ agus ar ḃuaċt-aint i gcogaḋ. Ansan, na fir óga a ḃí ag tuilleaṁ a bpáiġ go cruaiḋ le sgláḃaiḋeaċt, nuair a tugaḋ na breabana ḋóiḃ go fial ṫánadar isteaċ sa ċaṫair mar a mbeaḋ dar leó, suaineas acu ó'n sgláḃaiḋeaċt. Ḃí an t-olc poiblíḋe

ag teannaḋ leó san agus leis an gcuid eile go léir. Níor ḃ'iongna, d'á ḃríġ sin, daoine dealḃa, droċ ċleaċtaċa, lán de ḋóċas, a ḃeiṫ ċóṁ h-aiṁleasta do'n stát agus ḃíodar dóiḃ féin. Ansan airís, na daoine n-ar ċuir caṫréim Ṡulla a muinntir lasmuiċ de ċomairce dliġe, i dteannta luiġdú saoirse d'imirt orṫa féin, ḃí an ḟáilte ċéadna acu roim ṫeaċt cogaiḋ. Mar ḃara air sin go léir, gaċ aoinne a ḃí ag gaḃáil páirte i gcoinniḃ na seanaide ḃ'ḟearr leó an stát d'á suaṫaḋ 'ná iad féin do ḃeiṫ gan ċóṁaċt.

Olc ab eaḋ é sin a ḃí tagaiṫe ṫar n-ais tar éis mórán blian.

XXXVIII. Mar, nuair a cuireaḋ cóṁaċt na dtribún ar bun airís, le linn Ċneius Pompéius agus Marcus Crassus a ḃeiṫ n-a gConsulaiḃ, do cuireaḋ cóṁaċt 'n-a láṁaiḃ d'ḟearaiḃ óga a ḃí tearaiḋe, luaṫinntinneaċ, agus ḋíriġdar ar an gcoitċiantaċt do ġríosaḋ le ḃeiṫ ag tromaiḋeaċt ar an seanaid. Ansan, le bronnaḋ agus le geallúċán do ġríosadar níba ṁó iad, agus ar an gcuma san, ḋeineadar daoine móra, cóṁaċtaċa ḋíoḃ féin. Ḃí na h-uaisle, ar sgáṫ na seanaide, ag obair 'n-a gcoinniḃ sin ar a ndíṫeal ḃáis, a d'iarraiḋ a gcóṁaċt féin do ċimeád. Mar, ċun go ndéanfinn sgéal gairid de, in sna h-aimsiriḃ sin, gaċ aoinne a ḃíoḋ ag suaṫaḋ an stáit ar sgáṫ cúise éigin fóġanta—cuid acu ag cosaint ċirt na ndaoine, mar ḋ'eaḋ, agus cuid acu ag cur úġdaráis na seanaide i ḃfeiḋm, mar ḋ'eaḋ,—is ag cur a gcóṁaċt féin i ḃfeiḋm a ḃídís go léir agus iad 'ġá leogaint orṫa gur ar ṁaiṫe leis an bpoiblíḋeaċt a ḃídís. Ní ċuireaḋ náire aon

tsrian leó sa ċaismirt agus ní ċuireaḋ daonaċt srian le h-aon taoḃ acu nuair a ḃeiridís buaḋ.

XXXIX. Aċ nuair a cuireaḋ Cneius Pompéius ag déanaṁ an ċogaiḋ i n-aġaiḋ foglaiḋte na mara agus an ċogaiḋ i n-agaiḋ Ṁitridátés do luiġduiġeaḋ gustal na coitċiantaċta agus do neartuiġeaḋ cóṁaċt do ḃeagán daoine. Ḃí i láṁaiḃ an ḃeagán daoine sin na h-oificí poibiliḋe, na tíorta a cuireaḋ fé smaċt, agus gaċ ní eile. Ḃíodar ó ḃaoġal. Ḃíodar neaṁspleáḋaċ. Ḃí a saoġal gan eagla acu, agus ċuiridís sgannra na dliġe ar an gcuid eile ionus go mba ċneasta-ḋe a láṁseálḟiḋís féin na daoine i ngnó a n-oifice. Aċ cóṁ luaṫ agus ṫáinig aon tsúil leis an mbuaireaṁ d'aṫnuaċaint ċuir an tseana ċaismirt a n-aigne ar tinneal. Agus go deiṁin dá mbeaḋ an buaḋ ag Catilína sa ċéad ċaṫ, nú dá mba ná beaḋ buaḋ ag aon taoḃ, ḃeaḋ ár mór agus tiubaist i ndán do'n stát. Agus ní ḃeaḋ ar a gcumas dóiḃ-sin, dá ḃfaiġdís an buaḋ, úsáid a ḋéanaṁ de aḃfaḋ, mar ḃeidís tuirseaċ créaċtnuiġte, agus an t-é ba ṫreise, ḃainfaḋ sé ḋíoḃ le láṁláidir forláṁas agus saoirse. Agus fós ḃí a lán daoine ná raiḃ sa ċeilg agus ċuadar amaċ ag triall ar Ċatilína i dtusaċ bára. Ḃí orta san Aulus Fulḃius, mac an ḟir seanaiḋe. An ḟaid a ḃí sé ar an sliġe do rugaḋ air agus do tugaḋ tar n-ais é. D'órduiġ a aṫair é ċur ċun báis. Sa n-am gcéadna ḃí Lentulus sa Róiṁ agus, fé mar a ḃí órduiġte ḋó ag Catilína, gaċ aoinne a ċeap sé a ḃí oireaṁnaċ do'n aṫarú, tré n-a ḋroċ ċleaċta nú tré ċailleaṁaint a ċoda, é ġá meallaḋ go léir ċuige, é féin nú ḋaoine uaiḋ. Agus ní Rómánaiġ aṁáin a ḃí

aige d'á ṁeallaḋ aċ an uile ṡaġas ḋaoine n-a raiḃ maiṫ ionta ċun coġaiḋ.

XL. Ag déanaṁ na h-oibre sin dó do ċuir sé fear d'ár b' ainim Publius Umbrenus ag triall ar ṫeaċtairiḃ a ḃí tagaiṫe ós na h-Allobróġaiḃ, ċun iad do ṁeallaḋ isteaċ 'n-a gcáirdiḃ sa ċoġaḋ dá mb' féidir é. Ṫuig sé i n-aigne go raḃadar múċta i bfiaċaiḃ poiḃiliḋe agus i bfiaċaiḃ príoḃáideaċa. Ṫuig sé leis gur ḋaoine a ḃí tugṫa do ċoġaḋ muinntir Ġallia. Ba ḋeiṁin leis d'á ḃríġ sin nár ḋeacair iad do ṫaḃairt ċun na h-oibre. Ḃí Umbrenus tar éis beiṫ i nGallia ar a lán gnóṫaí agus ḃí aiṫne aige ar a lán de ríogra na tíre sin agus acu air. D'á ḃríġ sin gan a ṫuille ríġnis, ċóṁ luaṫ agus ċonaic sé na teaċtairí ag teaċt isteaċ sa bfórum (ṫáinig sé ċuca agus) ċuir sé rainnt ceisteana ċuca ar conus a ḃí an sgéal sa ḃaile acu. Ḋein sé truaġ d'a gcruaḋċás agus ċrom sé ar a ḟiafraiġe ḋíoḃ cad é an dul ó'n gcruaḋċás n-a raiḃ súil acu leis. Nuair a ċonaic sé iad ag gearán ar ṡainnt na n-oifiċeaċ; ag daoraḋ na seanaide mar ná raiḃ aon ċaḃair acu 'á ṫaḃairt dóiḃ; 'ġá ráḋ ná raiḃ ċun iad a ḋ'fuasgailt as a mbrón aċ an bás: "Dá mbeaḋ aon ḟearaṁlaċt ionaiḃ," ar seisean leó," do ṫaisbeánfinn-se ḋíḃ sliġe 'n-a bféadfaḋ siḃ dul ós na h-olcaiḃ móra san. Nuair a duḃairt sé an ċainnt ṫáinig ana ḋóċas do sna h-Allobróġaiḃ agus ċromadar ar iad féin do ċaiṫeaṁ suas air 'ġá iarraiḋ air fóirṫint orṫa. Ná raiḃ níḋ ar biṫ ċóṁ cruaiḋ ná ċóṁ deacair sin ná go ndéanfidís é go fonaṁar aċ go bfuasgalóċaḋ sé a gcaṫair ó sna fiaċa. Do ruġ seisean leis

iad isteaċ i dtiġ Ḃrútus ná raiḃ aḃfad ó'n ḃFórum, agus ná raiḃ gan eólus ar an gceilg, tré Sempronia. Ní raiḃ Brútus féin sa ḃaile an uair céadna. Do ċuir Umbrenus fios ar Ġabinius i dtreó go mbeaḋ breis iontaoiḃe ar an gcainnt a ḃí le ráḋ aige. Ansan do noċt sé an ċeilg dóiḃ. D'ainimniġ sé na cóṁaltaí. D'ainimniġ sé a lán, de gaċ cineál, a ḃí saor ar an gceilg, ċun breis coráiste ċur ar na teaċtairíḃ. Ansan, nuair a ġeallaḋar-san a gcongnaṁ féin, do ċuir sé uaiḋ iad.

XLI. Aċ ḃí na h-Allobróga aḃfad i gcás 'dir ḋá ċóṁairle i dtaoḃ cad ba ṁaiṫ dóiḃ a ḋéanaṁ. Ḃí ar ṫaoḃ, na fiaċa, a ndúil i gcogaḋ, an tairḃte mór a ṫiocfaḋ as an mbuaḋ le n-a raiḃ súil acu. Ḃí ar an dtaoḃ eile, an ḃreis ḟaiḋḃris, an ḃeart ṡiúrálta, an tairḃte n-a raiḃ deiṁne air i n-inead an tairḃte ná raiḃ deiṁne air. Ḃíodar ag cur 's ag cúiteaṁ. Fé ḋeire do rug séan na Róṁa an buaḋ. Do noċtadar an gnó go léir do Quintus Fabius Sanga, fear a ḋeineaḋ comairce go minic d'á gcaṫair. D'innis Sanga an scéal do Ċiceró. Duḃairt Ciceró leis na teaċtairíḃ a leogaint orṫa go raiḃ ana ḃáig acu leis an gceilg; aiṫne ċur ar an gcuid eile acu; geallaṁna maiṫe ṫaḃairt dóiḃ; diṫeal a ḋéanaṁ ar iad a ḃeiṫ cóṁ soiléir sa ċoir acu agus dob ḟéidir é.

XLII. Le linn na h-aimsire céadna, náċ mór, ḃí buaireaṁ i nGallia i ḃfogus agus i nGallia i gcéin, agus i dtír Ṗicénum, agus ameasg na mḂruttii, agus i n-Apulia. Mar, na daoine a ḃí curṫa ċun siuḃail uaiḋ ag Catilína roimis sin is aṁlaiḋ a ḃíodar, gan ṁeaḃair gan ċoṁairle,

agus gaċ aon rud acu 'á ḋéanaṁ i n-aonḟeaċt. Ḃíoḋ na cóṁṫionóil acu sa n-oiḋċe agus na h-airm agus na gaṫana acu 'á ḃreiṫ ó áit go h-áit agus iad ag ruiṫ agus ag cur ṫré ċéile, i dtreó gur ṁó an sgannra a ḃí acu 'á ċur ar ḋaoine 'ná mar a ḃí de ċontaḃairt ionta. Do ċuir Q. Metellus Celer a lán acu san i ngeiṁliḃ, le cóṁairle na seanaide, tar éis a gcás do ċuisgint. Ḋein C. Muréna an rud céadna i nGallia i gcéin mar a raiḃ sé 'n-a leas-uaċtarán.

XLIII. Aċ ḃí socair ag Lentulus agus ag an gcuid eile de ċeannaiḃ na ceilge, sa Róiṁ, tar éis sluaġ ṁór do ċruinniú, mar ḃí le feisgint, nuair a ḃeaḋ Catilína tagaiṫe isteaċ i bFaesulae, go gcruinneóċaḋ L. Bestia, triḃún na ndaoine, cóṁṫionól, agus go ndéanfaḋ sé gearán ar ġníoṁarṫaiḃ Ċicero, agus go gcuirfaḋ sé milleán an ċogaiḋ uaṫḃásaiġ ar an gConsul fíor ḟóġanta san. 'Ġá ġlacaḋ san mar ċóṁarṫa, an oiḋċe a ḃí ċuġainn, go ndéanfaḋ gaċ duine eile de ḟluaġ na ceilge an gnó a ḃí gearrṫa amaċ dó. Agus seo mar a ḃí na gnótaí sin gearrṫa amaċ, do réir mar a deirtear. Go ndéanfaḋ Statilius agus Gabinius, agus buiḋean ṁór acu ċuige, teine ċur i dá n-áit déag de'n ċaṫair i n-aon-feaċt, in sna h-áiteanaiḃ n-ar dóiċíde dí lasaḋ go maiṫ. Nuair a ḃeaḋ an ċíréip ar siuḃal mar ġeall ar an dteine, d'ḟéadfí teaċt go saor-áideaċ ar an gConsul agus ar an muinntir eile a ḃí le cur ċun báis. Cetégus a ḃí ċun tiġe an Ċonsuil do ḃrise agus an Consul do ṁarḃú; agus duine eile ċun duine eile. Ḃí an ċlann ṁac, agus leis na h-uaisliḃ ab eaḋ an ċuid ba

ṁó díoḃ, ceapaiṫe ċun a n-aṫaraċa do ċur ċun báis. Ansan, nuair a ḃeaḋ na daoine curta ar a meaḃair leis an losgaḋ agus leis an marḃú, do ġluaiseóċaḋ luċt na ceilge amaċ as an gcaṫair agus do raiġdís ag triall ar Ċatilína. An fad a ḃí an t-ullṁú san agus an socrú san d'á déanaṁ ḃí Cetégus coitċianta ag gearán ar ríġne na cod' eile. Go raiḃ caoṫaṁlaċtaí móra acu 'á ṁille le leadrán agus le cur lae ar cáirde. Náċ le cóṁairle a ḃí gáḋ, sa ċontaḃairt n-a raḃadar, aċ le gníoṁ. Dá dtagaḋ beagán i n-aonfeaċt leis féin go dtaḃarfaḋ sé foga fé ṫiġ na seanaide an fad a ḃí an ċuid eile acu ag líodráil. Fear colgaċ dian ab eaḋ é, tapaiḋ 'n-a ġníoṁ, agus dar leis ní raiḃ aon níḋ ab fearr 'ná luas gníṁ.

XLIV. Aċ, sé mar a d' órduiġ Cicero dóiḃ, do ċuaiḋ na h-Allobróga ċun cainnte leis an gcuid eile de luċt na ceilge, tré stiurú Ġabinius. D'iarradar ar Lentulus agus ar Ċetégus agus ar Statilius agus ar Ċassius dearḃú ṫaḃairt dóiḃ sgríoḃta, agus a n-ainimneaċa síos leis, i dtreó go ḃféadfidís é ṫaisbeáint d'á muinntir féin nuair a raiġdís aḃaile. Gan é nár ḃ' fuirste dóiḃ iad a ṫaḃairt isteaċ i n-a leiṫéid de ġnó. Ṫugadar go léir, aċ Cassius, an sgríḃinn uaṫa agus a n-ainimneaċa leis, gan aon droċ aṁras. Ġeall Cassius go dtiocfaḋ sé ċun na h-áite i n-aċamaireaċt, agus d'imtiġ sé as an gcaṫair tamal beag sar ar imtiġ na teaċtairí. Ċuir Lentulus leó fear d'ár ḃ' ainim T. Volturcius, Crotónaċ, i dtreó go ndéanfaḋ na h-Allobróga, roim dul aḃaile dóiḃ, ceangal caradais le Catilína, agus eisean leó-san. Ṫug sé féin do

Volturcius leitir ag triall ar Ċatilína, agus tá sgríoḃṫa anso ṫíos macṡamail do'n leitir :—

“ Ġeóḃair amaċ ó'n t-é atá agam 'á ċur ċugat cé h-é me. Cuiṁniġ cad í an ġuais 'n-a ḃfuilir agus bí at' ḟear ċróḋa. Ḃreiṫniġ cad tá riaċtanaċ do sna neiṫiḃ atá bearṫuiġṫe agat. Iarr congnaṁ ar an uile ḋuine dá mb' é an t-é is ísle é.”

I dteannta an méid sin ṫug sé teaċtaireaċt uaiḋ i gcainnt. Ó ḃí an tseanaid tar éis namaid a ḋéanaṁ de, cad ċuige ná glacfaḋ sé daoraicme ? Go raiḃ gaċ aon rud ullaṁ sa ċaṫair fé mar a ḋ'órduiġ sé. Nár ċeart dó féin aon ríġnear a ḋéanaṁ de ṫeaċt níba ċóṁgaraiġe.

XLV. Nuair a ḃí na neiṫe sin ċun cinn ar an gcuma san do ceapaḋ oiḋċe do sna h-Allobrógaiḃ ċun gluaiste. Ḃí Ciceró tar éis an eóluis go léir a ḋ' ḟáġail uata. D'órduiġ sé do L. Valerius Flaccus agus do C. Pomptínus, an dá praetor, beiṫ ag an ndroċad Mulviaċ, i ḃfolaċ, roim buiḋin na n-Allobróg, agus iad do ġaḃáil. D'innis sé ḋóiḃ tríd síos an toisg fé ndeara ḋó an gnó san a ṫaḃairt le déanaṁ dóiḃ. D'ḟág sé fúta féin aon níḋ eile do ḋéanaṁ fé mar ba ġáḋ. Ḃí taiṫiġe ag an mbeirt sin ar gnóṫaiḃ cogaiḋ. Ċuireadar, gan aon ḟotaram, buiḋean armṫa ar an ndroċad, a gan ḟios, 'ġá ċimeád, fé mar a h-órduiġeaḋ dóiḃ. Ṫáinig na teaċtairí, i n-aonḟeaċt le Volturcius, ċun na h-áite. D'eiriġ an fotaram ó gaċ taoḃ. Do ṫuig na Gaill an beart a ḃí ar siuḃal agus ṫugadar iad féin suas do sna praetóraiḃ. Do ġlaoiḋ Volturcius, ar dtúis, orṫa go léir agus duḃairt sé leó iad féin do ċosaint. Ċosain sé é féin

ar an sluaġ ar feaḋ tamail, le n-a ċlaiḋeaṁ. Ansan, nuair a ċonaic sé go raiḃ na teaċtairí tar éis é ṫréigean, ċrom sé ar é féin do ċur fé ċomairce Ṗomptínus toisg aiṫne ḃeiṫ aige air. Fé ḋeire, agus é lán d'eagla báis, ṫug sé é féin suas do sna praetóraiḃ mar a ṫaḃarfaḋ sé do naṁaid.

XLVI. An túisge n-a raiḃ an méid sin gnóṫa déanta do comáineaḋ teaċtairí ag triall ar an gConsul 'gá innsint tríd síos dó. Ḃí áṫas mór agus buaireaṁ mór i n-aonḟeaċt ar an gConsul nuair airiġ sé an sgéal. Ḃí áṫas air an ċeilg do ḃeiṫ noċtaiṫe agus an ċaṫair a ḃeiṫ taḃarṫa saor ar an gcontaḃairt. Agus ḃí buaireaṁ ana ṁór air i dtaoḃ cad ba ċeart a ḋéanaṁ nuair a ḃí beirṫa i gcoir ċóṁ trom ar uaislib Róṁánaċa a ḃí ċóṁ h-árd. Ṫuig sé i n'aigne dá gcuirfí pionós orṫa go mbeirfí dian air féin, agus mara gcurtí an pionós orṫa go mbeaḋ contaḃairt do'n stát ann. Aċ do ċruinniġ sé a ṁisneaċ agus d'órduiġ sé Lentulus agus Cetégus agus Statilius agus Gabinius do ġlaoḋaċ ċuige, agus fear dár ḃ' ainm Caeparius, Tarracíneaċ, fear a ḃí ċun dul go h-Apulia ċun na ndaor do ġríosaḋ. Ṫáinig an ċuid eile gan ṁoill. Ḃí Caeparius tar éis eóluis a ḋ'ḟáġail ar an sgéiḋe tamal beag roimis sin agus ḃí sé tar éis a tiġe ḋ'ḟágáilt agus teiċe as an gcaṫair. Do ruġ an Consul féin ar láiṁ ar Lentulus, toisg gur ṗraetóir é. D'órduiġ sé an ċuid eile do ṫeaċt fé ġárda isteaċ i dteampul Ċoncórdia. Do ġlaoiḋ sé ar an seanaid ċun na h-áite céadna. Ṫáinig cruinniú mór díoḃ. Ansan d'órduiġ sé Volturcius agus na teaċtairí Allobrógaċa do

ṫaḃairt isteaċ, agus duḃairt sé le Flaccus, an praetor, an bosca agus an leitir a ḃí fáġalta aige ó sna teaċtairiḃ do ṫaḃairt leis ċun na h-áite céadna.

XLVII. Ansan do ceistiġeaḋ Voltursius i dtaoḃ na leitire, agus cá raiḃ sé ag dul, agus cad a ḃí aige 'á ḃeartú. I dtosaċ bára do ċeap sé bréaga agus ḟéan sé rún ar an gceilg. Ansan do geallaḋ comairce an stáit dó aċ an ḟírinne d'innsint agus do sgaoil sé amaċ gaċ aon rud fé mar a tárla. Duḃairt gur ġlac Gabinius agus Caeparius 'n-a ċóṁalta é beagán laeṫanta roimis sin agus ná raiḃ a ṫuille eóluis aige aċ mar a ḃí ag na teaċtairíḃ. Aċ go n-airiġeaḋ Gabinius 'ġá ráḋ go raiḃ P. Autronius agus Servius Sulla agus L. Vargunteius, agus a lán nár ḃ'iad, páirte sa ċóṁċeilg sin. D'adṁuiġ na teaċtairí an rud céadna, agus ṫugadar an t-éiṫeaċ do Lentulus agus é ag séanaḋ an sgéil. Ḃréagnuiġdar é ní h-aṁáin leis an leitir aċ leis na ċainnteanaiḃ mar an gcéadna, a ḃíoḋ ar siuḃal aige. Go ndeireaḋ sé go raiḃ, ó sna leaḃraiḃ Sibulínaċa, ríġeaċt na Róṁa i ndán do ṫriúr Cornéiliaċ. Gur ḃ'iad Cinna agus Sulla an ċéad ḃeirt agus gur ḃ'é féin an tríṁaḋ duine n-a raiḃ i ndán dó forláṁas na caṫraċ do ġaḃáil. Gur ḃ' í sin an ficṁaḋ bliain ó loisgaḋ an Ċapitólium agus go nduḃairt na haruspices go minic as na cóṁarṫaiḃ a ċídís go mbeaḋ sí 'n-a bliain ḟuiltiġ le cogaḋ Róṁanaċ eatarṫa féin. Ansan do taisbeánaḋ do gaċ aoinne a ṡéala féin tíos leis an sgríbinn agus do léiġeaḋ an sgríbinn. Do ċin an treanaid ansan go gcaiṫfaḋ Lentulus an oific poiblíḋe a ḃí

aige do ċur uaiḋ agus é féin agus an ċuid eile acu do ḃeiṫ i saor-ċimeád. Do tugaḋ Lentulus le cimeád do Ṗ. Lentulus Spinter, a ḃí an uair sin i n' Aedíl, agus Cetégus do Q. Cornificius, agus Statilius do Ċ. Caesar, agus Gabinius do Ṁarcus Crassus, agus Caeparius (mar do tugaḋ ṫar n-ais é sin beagán aimsire roimis sin), do Ċn. Terentius, duine de'n tseanaid.

XLVIII. Ansan, an ċoitċiantaċt úd a ḃí ċóṁ dúilṁar i n-aṫaraċ beaṫa ar dtúis, agus ċóṁ fabraṁail do ċogaḋ teaċt, nuair a noċtaḋ an ċóṁċeilg d'aṫaruiġ a n-aigne, agus ag baḋ-bóireaċt iseaḋ ḃíodar ar Ċatilína agus ar a ḃeartaiḃ, agus Ciceró acu d'á ṁolaḋ go h-árd. Ḃíodar ċóṁ mór áṫas agus luaṫġáir agus dá mbeifí tar éis iad do ṡaoraḋ a' daoirse. Tairḃṫe, agus breis ṡaiḋḃris, dar leó, a ḋéanfaḋ na neiṫe eile a ḃain le cogaḋ dóiḃ, agus ní díoḃáil; aċ losgaḋ na caṫaraċ, ḃí san ró olc, ró annsrianta, ró ṫiubaisteaċ ar fad, dóiḃ féin. Daoine ab eaḋ iad go raiḃ gaċ aon ċóir acu ċun ṡaiḋḃris bíḋ agus éadaiġ, agus taiṫiġe gaċ lae acu air.

Tar éis an lae sin do tugaḋ i láṫair na sean-aide fear d'ár ḃ'ainm L. Tarquinius. Ḃí sé, a duḃraḋ, ag dul ag triall ar Ċatilína agus do tugaḋ ṫar n-ais é. Duḃairt sé go dtaḃarfaḋ sé eólus uaiḋ ar an gcóṁċeilg dá dtugtí an ċomairce ṗoiḃiliḋe dó. Do tugaḋ, agus duḃairt an Consul leis an t-eólus a ḃí aige do ṫaḃairt uaiḋ. D'innis sé do'n tseanaid, fé mar a ḋ'innis Volturcius náċ mór, an losgaḋ a ḃí le déanaṁ, agus marḃú na ndeaġ ḋaoine, agus teaċt na naṁad. Duḃairt sé ansan gur ḃ'é

Marcus Crassus a ċur é féin ag triall ar Ċatilína ċun a ráḋ leis gan aon sgannra ḃeiṫ air i dtaoḃ Lentulus agus Cetégus agus tuille de luċt na cóṁċeilge ḃeiṫ gaḃṫa. Gur ḃ' aṁlaiḋ ba ċeart do'n ní sin é ḃrostú ċun na caṫaraċ i dtreó go gcuirfaḋ sé misneaċ aigne ar an gcuid eile agus go mba ḟaoráidiġe a taḃarfí iad-san ó ḃaoġal. Aċ nuair a ḋ'ainimniġ Tarquinius Crassus, an fear san a ḃí ċóṁ h-uasal, ċóṁ saiḋḃir, ċóṁ creideaṁnaċ, duḃairt a lán nár ḃ'ḟéidir an sgéal a ċreideaṁaint. Agus ḃí daoine agus, bíoḋ gur ṁeasadar gur ḃ' ḟíor é, do tuigeadar gur ḃ'fearr duine ċóṁ cóṁaċtaċ do ġlacaḋ go réiḋ 'ná fearg do ċur air, i n-a leiṫéid d'am. Ḃí a lán acu san a ḃí fé ċomaoine ag Crassus agus do laḃradar go h-árd agus duḃradar gur ċeart an sgéal do ṫaḃairt os cóṁair na seanaide. Ar ċóṁairle Ċiceró do cruinniġeaḋ seanaid líonṁar agus do cineaḋ go raiḃ crot an éiṫiġ ar an eólus a ḃí taḃarṫa uaiḋ ag Tarquinius, agus go gcaiṫfí é ċimeád i ngeiṁliḃ agus gan leogaint dó a tuille do ráḋ mara neósfaḋ sé cé ċuir suas é ċun a leiṫéid de ḃréig a ḋ'innsint. Ḃí daoine an uair sin a ṁeas gur ḃ' é P. Autrónius do ċúm agus do ċeap an gnó san, i dtreó, nuair a cuirfí ar Ċrassus an ċoir, agus nuair a ḃeaḋ sé sa ċontaḃairt céadna 'n-a raiḃ an ċuid eile, gur ḋóiċíde go dtaḃarfaḋ a ċóṁaċt-san an ċuid eile saor. Duḃairt tuille gur ḃ'é Ciceró féin a ċuir Tarquinius suas ċuige, le h-eagla go ndéanfaḋ Crassus, mar ba ġnáṫ leis, na cuirptiġ do ġlacaḋ fé n-a ċomairce agus go gcuirfaḋ sé an stát tré n-a ċéile. D'airiġeas-sa, 'n-a

ḋiaiḋ san, Crassus féin 'gá ḋeiṁniú gur b'é Ciceró do ċuir an mór ṁasla san air.

XLIX. Sa n-aimsir céadna san, áṁṫaċ, do ṫeip ar Q. Catulus agus ar C. Piso, le creideaṁaint ná le taṫant ná le díoluiġeaċt, a ċur ḟiaċaint ar Ċiceró Caius Caesar do ṫaḃairt cionntaċ sa ċóṁċeilg le fiaḋnaise bréige ó sna Allobrógaiḃ, nú ó ḋuine éigin. Mar ḃí fuaṫ fíoċṁar acu araon dó; ag Piso toisg breiṫ airis do ċur air mar ġeall ar ṗionós éugcórta a ċuir sé ar ḋuine éigin ó'n dtaoḃ eile de'n Ṗádus; agus ag Catulus, toisg, nuair a ḃí sé ag lorg na pontificeaċta, agus é aosta agus mórán onóra fágalta aige, gur ḃuaiḋ fear óg mar Ċaesar air. Ḃeaḋ an gnó eiḋsáideaċ an uair sin, mar fear ab eaḋ é a ḃí fial tar na beartaiḃ, a gan ḟios, agus do ṫugaḋ sé bronntanasa ana ṁóra uaiḋ go poiblíḋe, agus d'ḟág san é múċta i ḃfiaċaiḃ. Nuair a ṫeip orta a ċur ḟiaċaint ar an gConsul an feilíġníoṁ san do ḋéanaṁ do ċromadar féin ar imṫeaċt, gaċ duine acu fé leiṫ, anso a's ansúd, ag cúlċainnt sa n-éiteaċ, 'gá ráḋ gur airiġdar so 's súd ó sna h-Allobrógaiḃ, go dtí gur ċuireadar árd ḋroċ ainim air-sean. Ḃí an scéal ċóṁ h-olc san go raiḃ Caesar ag teaċt amaċ a' tiġ na seanaide agus gur ḃagair cuid de'n ṁarcsluaġ na claoiḋṁte air. Ḃíodar 'n-a ngárda ar tiġ na seanaide agus nuair a ċonacadar ag teaċt amaċ é d'eiriġ dásaċt aigne dóiḃ nuair a ċuiṁniġdar ar an gcontaḃairt mór 'n-a raiḃ an ċaṫair; nú, ba ṁaiṫ leó a ndíograis do'n stáṫ a ṫaisbeáint.

L. An faid a ḃí na neiṫe sin ar siuḃal sa

treanaid, agus a dtuarastal 'á ṫaḃairt do sna h-Ailbrógaiḃ agus do Ṫítus Volturcius, nuair a fuaraḋ gur ḃ'ḟíor an t-eólus a ṫugaḋar uaṫa ḃí saor-ógláiġ Lentuluis agus rainnt ḃeag d'á luċt leanaṁna ag imṫeaċt ameasg na gceárdaiḋṫe agus na ndaor 'ġá iarraiḋ orṫa teaċt agus é d'ḟuasgailt, agus ḃí cuid acu ag lorg na ḃfear cinn riain a ḃíoḋ ar na sloigisgíḃ a ḃíoḋ i gcóṁnuiġe ag cur an stáit tré n-a ċéile ar tuarastal. Agus ḃí Cetégus ag cur ceaċ-tairí ag triall ar a ṁuinntir agus ar a saor-óglaċaiḃ 'ġá ngríosaḋ agus 'ġá iarraiḋ orṫa teaċt i n-aon ḃuiḋin aṁáin armṫa agus ḃrise ċuige isteaċ. Nuair airiġ an Consul an obair sin a ḃeiṫ ar siuḃal do riar sé na gárdaí sé mar a ċonaic sé gáḋ leó. Ansan do ċruinniġ sé an treanaid agus ċuir sé ċuca an ċeist, cad ba ċóir a ḋéanaṁ leis an muinntir a ḃí fé ċimeád. Aċ ḃí seanaid líonṁar, tamal beag roimis sin, tar éis na breiṫe taḃairt go raiḃ coir i n-aġaiḋ an stáit déanta acu.

Do glaoḋaḋ an uair sin ar Ḋ. Iúnius Silánus ar dtúis ċun a ḃreiṫe taḃairt, mar ḃí sé ainim-niġṫe do'n Ċonsulaċt. Is í breiṫ a tug sé 'ná gur ċeart pionós a ḋ'imirt ar an muinntir a ḃí fé ċimeád, agus ar L. Cassius, leis, agus ar Ṗ. Fúrius agus ar Ṗ. Umbrenus agus ar Q. Annius, dá mbéarfí orṫa. Duḃairt sé, n-a ḋiaiḋ san go n-aontóċaḋ sé le breiṫ Ṫibérius Néró, mar gur aṫariġ cainnt Ċaius Caesar a aigne. B'í breiṫ í sin 'ná na gárdaí do ṁéadú agus an ní do ṫaḃairt os cóṁair na seanaide. Aċ nuair a ṫánatar go dtí Caesar agus do h-iarraḋ air

a ḃreiṫ do ṫaḃairt do laḃair sé mar seo :—

LI. “ A Uaisle na Seanaide, aon daoine a ḃíon ag breiṫniú i bḟoċair a ċéile ar neiṫiḃ deacara, diaṁara, is cuiḃe dóiḃ beiṫ gan fuaṫ gan caradas, gan fearg gan truaġ. Is ró ḋeacair do'n aigne an ḟírinne d'ḟeiscint nuair a ḃíd na neiṫe sin ag cur uirṫi. Níor ḟéad aoinne riaṁ fós a ṁian do leanṁaint agus a leas a ḋéanaṁ i n-aonḟeaċt. Má oibriġean duine a ḃreiṫeaṁantas bíon buaḋ ag an mbreiṫeaṁantas. Má's ag an mian a ḃíon seilḃ na h-oibre, siné an breiṫeaṁantas gan neart ar biṫ agus an láṁ uaċtair ag an mian.

“Tá ar mo ċumas-sa go mór, a Uaisle na Seanaide, a d'innsint cé h-iad na ríġte agus na daoine a ḋein aiṁleas dóiḃ féin mar ġeall ar ḟeirg nú mar ġeall ar truaġ. Is túisge liom, áṁṫaċ, tráċt ar na neiṫiḃ a ḋein ár sinsear-na i gcoinniḃ a mian agus a ḃí díreaċ, ceart. Caṫair mór, uasal, acfuinneaċ, ab eaḋ caṫair na Rhódiaċ. Le congnaṁ ó'n Róiṁ iseaḋ d'ḟás an ċaṫair sin. Nuair eiriġ an cogaḋ Macedónaċ idir sinn agus an rí Perses, ḋein na Rhódiġ an feall orainn agus ċuadar i n-ár gcoinniḃ. Nuair a ḃí an cogaḋ críoċnuiġte agus ár sinsear i gcóṁairle ar cad ḋéanfí leis na Rhódiġ, do cineaḋ gan aon ṗionós a ċur orta, le h-eagla go nḋéarfí náċ mar ġeall ar eugcóir a tosnuiġeaḋ an cogaḋ aċ ċun saiḋḃris d'ḟáġail. Mar an gcéadna in sna cogaiḃ Púnaċa go léir, bíoḋ gur ḋein na Cartaginaċa go minic mórán gníoṁarta gráinneaṁla i n-ár gcoinniḃ, i n-am síoṫċána agus i n-am sosa cóṁraic, níor ḋein ár sinsear riaṁ an saġas céadna gníṁ nuair a fuaradar

an ċaoi. D'ḟearr leó an rud a ḃeaḋ creideaṁnaċ dóiḃ féin a ḋéanaṁ 'ná an rud a ḃeaḋ tuillte le ceart acu súd.

"Ní mór daoiḃ-se, leis, feuċaint ċuige seo, a Uaisle na Seanaide, ná cuirfiḋ siḃ níos mó suime sa ċoir atá déanta ag P. Lentulus agus ag an gcuid eile acu ná mar a ċuirfiḋ siḃ i nḃúr gcreideaṁaint féin; nú, ná beiḋ sé le ráḋ gur mó agaiḃ búr ḃfearg 'ná búr gclú. Óir má 's féidir pionós a ḋ'ḟáġail dóiḃ a ḃeiḋ dian a ḋótain d'á ngníoṁartaiḃ, deintear cóṁairle nua ċuige. Aċ má's rud é go sáruiġean olcas a ngníoṁarta tuisgint gaċ aon duine measaim-se náċ foláir úsáid a ḋéanaṁ de sna pionósaiḃ atá ceapaiṫe sa dliġe. Na fir a ṫug a mbreiṫ róṁam do laḃair a lán acu go cliste agus go h-oirdeirc ar an íde a ḃí ag teaċt ar an stát. D'áiriġdar dúinn an ġráinneaṁlaċt a ḃeaḋ sa ċogaḋ san; an cor a ḃeaḋ ar na daoine n-a mbeaḋ buaiḋte orta; an t-éigean ar ógaiḃ; an ċlann d'á sracaḋ a láṁaiḃ a muinntear; na máiṫreaċa ag folag gaċ ní ba ṫoil leis an aicme ḃeaḋ i n-uaċtar; teampuill agus tiġṫe d'á sgartáil; murdal agus losgaḋ ins gaċ aon ḃall; gaċ aon ḃall lán d'arm agus d'ḟuil agus de ġol agus de ċorpaiḃ daoine. Aċ, i n-ainim na ndéiṫe síoruiḋe, cad é an bun a ḃí leis an gcainnt sin? An aṁlaiḋ a measaḋ búr ḃfearg-sa do lasaḋ i gcoinniḃ na cóṁċeilge? Cóṁ maiṫ agus go ḃféadfaḋ cainnt spioraḋ ḋéanaṁ ar ḋuine ná déanfaḋ an ní uaṫḃásaċ, danarṫa, féin spioraḋ air! Ní'l san aṁlaiḋ. Ní baoġal go mearan aon duine beó gur rud suaraċ an eugcóir a deintear air féin. An eugcóir sin a

ḃeiṫ níos mó 'ná mar atá sé iseaḋ is fonn le n-a lán a ṁeas. Aċ ní mar a ċéile an oblioġáid atá ar gaċ aoinne, a Uaisle na Seanaide. Na daoine atá íseal sa tsaoġal má ḋeinid siad droċ ġníoṁ tré ḟeirg ní ḃíon a ḟios aċ ag beagán. Tá a gclú agus a gcuid ar aon dul. Aċ daoine a fuair cóṁaċta móra agus atá árd sa tsaoġal, bíon eólas ag an saoġal go léir ar gaċ ní d'á ndeinid siad. Mar sin, sa tréan is mó atá an cead toile is luġa. Ní ceaduiġṫe ann faḃar, ná fuaṫ, ná, i n-aon ċor, fearg. An ní ar a dtugtar, i ndaoiniḃ eile, tearaiḋeaċt, uaḃar agus tíránṫaċt a tugtar air sa duine cóṁaċtaċ. Le fírinne, a Uaisle na Seanaide, am' ḃreiṫeaṁantas-sa, ní'l aon ṗionós dian a ḋóṫain do'n ċoir atá déanta acu súd. Aċ is ar an rud is déanaiġe a ṫagan is fearr a ċimeádaid forṁór na ndaoine cuiṁne, agus i dtaoḃ daoine cionntaċa dear-ṁadtar an ċoir agus leanan tráċt ar an bpionós má ḃí sé pas dian.

“ Fear daingean, stuama, iseaḋ D. Silanus. Ní'l aon ṗioc d'a ṁearaṫal san orainn. An ċainnt atá ráiḋte aige is ar ṁaiṫe leis an stát a duḃairt sé í. I n-a leiṫéid de ċás ní baoġal gur ḟéad fuaṫ ná caradas fille ná peaca ḃaint as. Sin í aiṫne atá agam-sa ar a ḃéasaiḃ agus ar a ḟadaraiḋnaċt. Ní h-aṁlaiḋ aḋéarfinn go ḃfuil a ḃreiṫ ró ḋian—mar cad ḟéadfaḋ ḃeiṫ ró-ḋian ar a leiṫéidiḃ ?—Is aṁlaiḋ a ṁeasaim go ḃfuil a ḃreiṫ bun-os-cionn leis an stát so againne. Mar, go deiṁin, a Ṡilanuis, is é an t-eagla nú an droċ ġníoṁ a ċuir ḟiaċaint ort-sa, agus tú ad ċonsul ainimniġṫe, pionós nua do ċeapaḋ. Ní gáḋ tráċt ar eagla agus oiread

gárdaí sé arm, i láṫair na h-uaire seo, tré aireaċas an Ċonsuil uasail oirdeirc atá againn. I dtaoḃ pionóis is féidir dúinn tráċt ar cad tá ann. I mbrón agus i n-anacra na beaṫa so ní pionós an bás. Suaineas iseaḋ é. Cuirean sé deire le n-a ḃfuil le folag ag an nduine. Ní'l buairt ná áṫas le beiṫ 'n-a ḋiaiḋ. D'á ḃríġ sin, i n-ainm na ndéiṫe síoruiḋe, cad n-a ṫaoḃ ná duḃrais gur ċeart iad do sgiúrsáil ar dtúis (sar a gcursí cun báis iad)? An tré dliġe Ṗorcius ná duḃrais é? Aċ táid na dliġṫe eile ann agus órduiġid siad gan Rómánaċ do ċur ċun báis aċ é ḋíbirt. An aṁlaiḋ a ṁeasais gur déine sgiúrsáil 'ná bás? Aċ cad féadfaḋ a ḃeiṫ ró ċruaiḋ ná ró ḋian ar ḋaoiniḃ atá daor i n-a leiṫéid de ċoir? Nú an measan tú gur déine bás? Má 'seaḋ cad a ḃeir eagla na dliġe ort i dtaoḃ an ṗionóis ḃig agus tú ag brise na dliġe leis an bpionós mór?

"Aċ cé ġeóḃaiḋ loċt ar aon ḃreiṫ a taḃarfar ar luċt fionġaile do ḋéanaṁ ar an stát? An t-am, an lá, an t-áḋ, n-a ḃfuil gaċ slioċt do réir a toile. Pé rud a ḋ'imṫeó'iḋ orṫa súd tá sé tuillte acu; aċ siḃ-se, a Uaisle na Seanaide, breiṫniġiḋ cad a ḃeaḋ agaiḃ 'á ċur i ḃfeiḋm ar ḋaoiniḃ eile b'ḟéidir. Gaċ droċ ġnó d'á ndeintear is a' gnó fóġanta éigin a ḋ'ḟásan sé ar dtúis. Mar seo; nuair a ġaḃaid daoine gan eólus, nú daoine náċ fóġanta, forláṁas, curtar an gnó nua a' láiṁ an ḟir ḟóġanta, a ḋéanfaḋ sa ċeart é, ar láiṁ an droċ ḋuine a ḋéanfiḋ go h-eugcórṫa é. Nuair a ċuir muinntir Lacedémon na h-Aṫénig fé n-a smaċt do ċeapadar deiċ feara fiċid ċun an stáit do

ḃainistiġe dóiḃ. Do ṫosnuiġ na fir sin ar gaċ droċ ḋuine n-a raiḃ fuaṫ ag gaċ aoinne dó do ċur ċun báis gan triail gan daoraḋ. Ċuir san áṫas ar an bpoibiliḋeaċt agus deiridís gur ċeart é. Ar ball, nuair a neartuiġ an taiṫiġe in sna fearaiḃ sin ar a dtoil féin a ḋéanaṁ, ċromadar ar olc agus maiṫ do ċur ċun báis do réir a dtoile agus ar an gcuid eile do ċlaoiḋe le sgannra. Mar sin do cuireaḋ an ċaṫair san fé ḋaoirse ċruaiḋ agus do díol na daoine go daor as an áṫas gan ċiall a ḃí ar dtúis orṫa. Nuair a ḃuaiḋ Sulla ar Ḋamasippus agus nuair a ċuir sé ċun báis é féin agus tuille mar é a ḃí tar éis saiḋḃris a ḋéanaṁ as díoḃáil an stáit, cé h-é nár ṁol an gníoṁ? Duḃairt gaċ aoinne gur ḋroċ ḋaoine iad, gur luċt toirmisg iad, go raḃadar ag cur an stáit tré n-a ċéile, gur tugaḋ dóiḃ an bás a ḃí tuillte acu. Aċ b'é an ní sin tusaċ an áir ṁóir. Mar, fé mar a ṫáinig súil ag duine i dtiġ duine, nú 'n-a ṫeaġlaċ tuaṫa, nú i seóid leis, nú i mbrat leis, d'oibriġ sé ċun anim an duine sin do ċur isteaċ ameasg na ndaoine a ḃí le cur ċun báis. Ansan, na daoine n-a raiḃ an t-áṫas orṫa mar ġeall ar ḃás Ḋamasippus, níor ḃ'ḟada 'n-a ḋiaiḋ san gur deineaḋ ide orṫa féin. Níor stadaḋ de'n ṁarḃú go dtí go raiḃ a ċáirde go léir líonta de ḟaiḋḃreas ag Sulla.

“Ní h-eagal liom-sa i n-aon ċur aon ní de'n tsórd san ó Ṁarcus Tullius; ná sa n-aimsir atá againn anois. Aċ i gcaṫair ṁór is mó saġas daoine a ḃíon le fáġail, agus is mó saġas aigne a ḃíon acu. B'ḟéidir go dtiocfaḋ trát eile orainn, agus Consul eile, agus slóiġte armta

fé n-a láiṁ aige leis, agus go gcreidfí an ḃréag i riocht na fírinne. Nuair a ḃeaḋ an gnó so mar ḟolaoid aige, fé reacht seanaide, b'ḟéidir go noċtfaḋ an Consul san an claiḋeaṁ. Má ḋeinean, cé ḋéarfiḋ leis stad? Nú cé ḃainfiḋ uaiḋ?

“Ní raiḃ ar ár sinsear-na riaṁ, a Uaisle na Seanaide, aon easba dánaċta ná aon easba breiṫeaṁntais. Níor ċoisg uaḃar iad riaṁ ar nós iasaċta do leanṁaint má ba nós fóġanta é. Ṫógadar fuirm a n-arm agus a ngaṫana cogaiḋ ó sna Samnítiḃ. Ṫógadar fuirm a gcóṁarṫaí oifig, an ċuid ba ṁo ḋíoḃ, ó sna Tuscaċaiḃ. An uile nós a ċonacadar ameasg carad ná ameasg naṁad, agus gur ṫuigeadar go raiḃ tairḃṫe ann, ḋeineadar lán díṫeal ar ḃeart a ḋéanaṁ d'á réir sa ḃaile. Ba ṫúisge leó aiṫris a ḋéanaṁ ar ḋaoiniḃ fóġanta 'ná ḃeiṫ ag formaḋ leó. Aċ sa n-am gcéadna san, ag aiṫris ar nós na nGréag, do sgiúrsálaidís Rómánaiġ agus ċuiridís ċun báis an t-é a daortí. Aċ nuair a ċuaiḋ an stát i méid agus, tré líonṁaireaċt na ndaoine, do neartuiġ buiḋeanta i gcoinniḃ a ċéile, do tosnuiġeaḋ ar uisge-fé-ṫalaṁ a ḋéanaṁ i gcoinniḃ an neaṁċionntaiġ, agus ar neiṫiḃ eile de'n tsórd san. Ansan do ḋeineaḋ dliġe Porcius, agus dliġṫe eile, agus do luálaḋ do'n t-é a daorfí imṫeaċt ar díḃirt. Measaim-se, a Uaisle na Seanaide, gur cúis ana ṁaiṫ ar fad dúinne an méid sin ċun sinn a ċosg ar aon riaġail nua do ċeapaḋ dúinn féin. Is léir gur mó an éirim aigne agus an tuisgint a ḃí ag ár sinsear 'ná mar atá againne. Do ċruṫ-nuiġdar súd an stát mórċóṁaċtaċ so a' beagán

gurtail. Is ar éigin atá ionainne é ċimeád sa ċruit 'n-ar tugaḋ dúinn é.

“Agus an aṁlaiḋ a leogfar dóiḃ imṫeaċt, agus sluaġ Ċatilína do ċur i méid? Ní h-eaḋ i n-aon ċor. Sidí mo ḃreiṫ. Tugtar a gcuid airgid do'n stát agus cimeádtar iad féin i ngeiṁliḃ in sna saor-ḃailtiḃ is neaṁspleáḋċaiġe. Na ceaduiġtear d'aoinne feasta a gcás do ṫaḃairt os cóṁair na seanaide ná do ṗlé os cóṁair na ndaoine. Aoinne a ḋéanfiḋ, bíoḋ sé 'n-a ḃreiṫ seanaide gur gníoṁ i gcoinniḃ an stáit agus i gcoinniḃ leasa na ndaoine gníoṁ an duine sin.”

LII. Nuair a ḃí deire ráiḋte ag Caesar ḃí gaċ aoinne ag aontú do réir a ḃreiṫeaṁantais, duine mar seo agus duine mar siúd; aċ nuair a h-iarraḋ ar Ṁarcus Porcius Cató a ḃreiṫ do ṫaḃairt do laḃair sé mar seo:—

“Ní mar a ċéile i n-aon ċor an aigne a ḃíon agam-sa, a Uaisle na Seanaide, nuair a ṁaċtnuiġim ar ár gcuid an tsaoġal agus ar an gcontaḃairt 'n-ar cuireaḋ sinn, agus an aigne ḃíon agam nuair feuċaim ar an mbreiṫ atá ag cuid againn 'á ṫaḃairt. Mar a ṁeasaim is ar an bpionós atá breiṫniú déanta ag an gcuid sin againn, ar an bpionós is ceart a ċur ar na daoiniḃ a ċeap léirsgrios cogaiḋ a ḋéanaṁ ar a n-atarḋa féin, ar a muinntir féin, ar a dteampulaiḃ agus ar a dtinteánaiḃ féin. Aċ ní h-ar an bpionós a cuirfar orta is ceart dúinn ḃeiṫ ag cuiṁneaṁ aċ ar conus a ḋéanfimíd sinn féin do ċosaint orta. Cuir i gcás aon ċoir eile agus féadfir díoltas a ḋéanaṁ air nuair a ḃeiḋ sé déanta. Mara gcoisgir an gníoṁ so sar a ndéanfar é beiḋ sé fuar agat ḃeiṫ a

d'iarraiḋ dliġe ċur i ḃfeiḋm ar nuair a ḃeiḋ sé curṫa ċun cinn. Nuair a tógfar an ċaṫair beiḋ deire leis an muinntir a cuirfar fé ċois.

“Is mór agaiḃ-se búr dtiġṫe cóṁnuiġṫe búr dtiġṫe tuaṫa, búr n-íṁáġṫa, búr bpictiúirí. Is mó go mór agaiḃ iad 'ná stát na Róṁa. I n-ainim na ndéiṫe síoruiḋe, d'á ḃríġ sin, ó's mór agaiḃ iad, pé sagas iad, iarraim oraiḃ, má's maiṫ liḃ greim a ċimeád orṫa, má's maiṫ liḃ búr bpléisiúr a ḃeiṫ agaiḃ ar búr suaineas, preabaḋ as búr gcodla luaṫ nú mall agus feuċaint ċun an stáit! Ní cúrsaí cána díol é. Ní cúrsaí eugcóra ar ċáirdiḃ é. Ár saoirse féin, ár n-anamnaċa féin, isiad atá i nguais.

“Is ró ṁinic, a Uaisle na Seanaide, do ḋeineas-sa, sa tseanaid seo, mórán cainnte de'n tsórd san. Is minic a ḋeineas gearán ar ċostas-aṁlaċt agus ar sainnt ár ndaoine. Tá a lán daoine d'á ḃríġ sin agus ní ṫaiṫnim-se leó. Duine nár ṫug cead saor riaṁ dom féin ná dom ṁian féin, i n-aon ċoir, níor ḃ' fuiriste liom, ní náċ iongna, droċ ġníoṁ a ṁaiṫeaṁ do ṁian duine eile. Ba ḃeag agaiḃ-se neiṫe de'n tsórd san. Aċ ḃí an stát teann. D'fuilig an saiḃḃreas an neaṁsuim. Aċ anois, ní h-ar feaḃas ná ar olcas ár mbeaṫa atáimíd ag tráċt; ná ní h-ar ṁéid ná ar uaisleaċt impireaċta na Róṁánaċ atáimíd ag tráċt; aċ air seo; an linn féin na neiṫe seo, pé sagas iad, nú an le n-ár naṁaid sinn féin agus iad i n-aonfeaċt! Cé ṫráċtfiḋ liom-sa ar ċeann-saċt ná ar ṫruaġ agus san mar sin? Is fíor, áṁṫaċ, go ḃfuil na h-ainimneaċa cearta ar neiṫiḃ caillte againn le fada riaṁ. Má ḃíon duine rabairneaċ anois, ag rainnt coda an fir

ṫall, deirtear gur fial é. Má ḃíon duine fearaṁaċ i ndéanaṁ an uilc deirtear gur cróḋa é. Siné an cor atá ar an stát againn. Aċ, ó isiad san béasa atá againn anois, má's maiṫ le duine ḃeiṫ fial ag roinnt coda a ċóṁarsan, bíoḋ aige. Má's maiṫ liḃ ḃeiṫ atruaġaċ do sna biṫeaṁnaiġ atá ag goid airgid an stáit, bíoḋ agaiḃ. Aċ ná bronntar ár gcuid fola-ne orṫa súd. Ná deineaḋ truaġ do ḃeagán cuirpṫeaċ íde ar na daoine macánta go léir.

"Do ṫráċt Caius Caesar ó ċianaiḃ sa tseanaid seo, go maiṫ agus go cliste, ar ḃeaṫa agus ar ḃás. Measaim gur dóiċ leis náċ fíor a ndeirtear i dtaoḃ na marḃ, .i. go ḃfuil ar na droċ ḋaoiniḃ imṫeaċt ó sna deaġ ḋaoine agus ḃeiṫ i n-áiteanaiḃ gránna, coiṫeaċa, bréana, uaṫḃásaċa. D'á ḃríġ sin isí a ḃreiṫ gur ceart a gcuid airgid do ṫaḃairt do'n stát agus iad féin do ċimeád 'n-a bpríosúnaċaiḃ in sna saor-ḃailtiḃ, le h-eagla, dar leis, dá gcimeádtí sa Róiṁ iad, go ndéanfaḋ cóṁaltaí na ceilge, nú cruinniú daoine, iad a ḋ'fuasgailt le fórneart. Cóṁ maiṫ agus ná beaḋ droċ ḋaoine ná cuirpṫiġ le fáġail aċ anso sa ċaṫair, i n-ionad iad a ḃeiṫ le fáġail ar fuid na h-Iodáile go léir mar atáid; nú ná féadfaḋ droċ ḋaoine dána gníoṁ a ḋéanaṁ níḃ' usa sa n-áit n-a mbeaḋ cumas níba luġa ar an gcosaint. Níor ṁaiṫ an ċiall dó an ċóṁairle sin a ṫaḃairt uaiḋ má b'eagal leis contaḃairt uaṫa súd. Mara ḃfuil aon eagal air, agus an sgannra ar gaċ aoinne, is móide an ċúis náċ misde diḃ-se agus dóṁsa fearsta eagal a ḃeiṫ orainn. Dá ḃríġ sin, nuair a ṫaḃarfiḋ siḃ búr mbreiṫ ar P. Lentulus agus ar an gcuid eile acu, deiniḋ deiṁin de go

dtaḃairfiḋ siḃ breiṫ an uair céadna ar ṡluaġ Ċatilína agus ar an luċt ceilge go léir. D'á ġéire a ḋéanfiḋ siḃ an ní sin iseaḋ is mó do laġófar an spirid acu-san. Má ċíd siad siḃ ag glacaḋ an sgéil bog i n-aon ċor, beid siad go léir ċugaiḃ láiṫreaċ go fioċmar.

“Ná meastar gur le h-arm a ḋein ár sinsear an stát so mór ó ḃeiṫ suaraċ. Dá mb'eaḋ, do ḃeaḋ sé níos áilne go mór againne, mar is mó an ṁuinntir agus na cáirde agus an t-arm agus an eaċtra atá againne 'ná mar a ḃí acu-san. Aċ ḃí neiṫe eile a ḋein daoine móra ḋíoḃ san agus ní'l na neiṫe sin againne i n-aon ċor. Isiad neiṫe iad san 'ná deaġ-ġnóṫaċt sa ḃaile, forlámas ceart amuiċ, saor-aigne i gcómairle gan géille do ċoir ná do ṁian. Tá againne, i n-inead na neiṫe sin, rabairne agus sainnt; gaċ duine fé leiṫ saiḋḃir agus an stát dealḃ. Molaimíd an saiḋḃreas agus cleaċtaimíd an díoṁaointeas. Isé an meas céadna atá againn ar an nduine fóġanta agus ar an ndroċ ḋuine. Isé an mealltóir árdṁianaċ a ġeiḃean luaċt saoṫair an duine ṁacánta. Ní náċ iongna, mar glacan gaċ duine agaiḃ-se fé leiṫ cómairle ar ṁaiṫe leis féin. Ní'l beann sa ḃaile agaiḃ aċ ar ḃúr bpléisiúr, agus ní'l beann anso agaiḃ aċ ar ḃúr gcuid airgid nú ar an bfaḃar a ḃíon uaiḃ. D'ḟág san an stát gan cosnaṁ ar a naṁaid.

“Aċ fágaimís sin mar atá sé. Tá cómċeilg déanta ag cuid de'n ṁuinntir is uaisle againn ċun na caṫraċ do losgaḋ. Tá iarrṫa acu ar na Gallaiḃ, an treaḃċas daoine is mó fuat do Rómánaċaiḃ, teaċt ċun an ċogaiḋ. Tá fear cinn riain ár naṁad os cionn ár gcinn. Tátaoi-se

i gcás 'dir dá ċóṁairle anois féin i dtaoḃ cad is ceart a ḋéanaṁ leis an gcuid de'n naṁaid n-a ḃfuil beirṫa orṫa istiġ sa ċaṫair. Tá truaġ agaiḃ dóiḃ is dóċa. Buaċaillí boċta óga iseaḋ iad. Do meallaḋ iad isteaċ sa ċoir. Sgaoiliḋ ċun siuḃail iad agus a n-airm acu. Am briatar go mbeiḋ búr gceannsaċt agus búr n-atruaġ n-a ċúis ġuil agaiḃ féin ar ball. Tá, adéarfiḋ duine, an gnó contaḃartaċ aċ ní'l aon eagal ar aoinne. Tá eagal búr ndóṫain oraiḃ, aċ tá muirḃitiġe agus lagaċar aigne oraiḃ, agus siḃ in búr stad ag feiṫeaṁ le n-a ċéile, agus búr muiniġin agaiḃ as na déiṫiḃ síoruiḋe, ó isiad a ṫug an stát so saor go minic ċeana as na guaisiḃ ba ġéire. Ní le móidiḃ ná le h-aċuiniġeaċaiḃ ban a ġeiḃtear caḃair ó sna déiṫiḃ. Le h-áir-eaċas, le gníoṁartaiḃ, le breiṫniú cruinn, iseaḋ d'eiriġean an t-áḋ le duine. Má ṫugan tú ṫu féin suas do ḋíoṁaointeas agus d'ann-leisge ní h-aon ṁaiṫ ḋuit beiṫ ag glaoḋaċ ar na déiṫiḃ. Ní ḃfaiġir uaṫa aċ fearg agus fuaṫ.

“I n-aimsir ár sinsear, sa ċogaḋ Ġailleaċ, d'órduiġ T. Manlius Torquatus a ṁac féin do ċur ċun báis toisg gur ċóṁraic sé leis an naṁaid i gcoinniḃ mar ḃí órduiġṫe dó. D'ḟuiliġ an t-óġánaċ oirdeirc sin bás mar ġeall ar iomarca a ċróḋaċta, agus sin siḃ-se ag staonaḋ ó'n ní is ceart a ḋéanaṁ le cuirpṫiġ a ḋéanfaḋ an fionġal grána. B'ḟéidir áṁṫaċ go ḃfuil an ċuid eile d'á mbeaṫa bun os cionn leis an ngníoṁ so. Deiniḋ maiṫeaṁ do Lentulus mar ġeall ar a ċreideaṁnaiġe má ċítear go raiḃ beann aige féin riaṁ ar ġeanmnaiġeaċt, ar a ċlú

féin, ar aon ḋéiṫiḃ ná ar aon ḋaoiniḃ. Maiṫiḋ do Ċetégus mar ġeall ar a óige má 'sí seo an ċéad uair aige ag cur cogaiḋ ar a aṫarḋa. Aċ cad 'tá agam-sa le ráḋ i dtaoḃ Ġabinius, i dtaoḃ Statilius, i dtaoḃ Ċeparius? Dá mbeaḋ aon ḃeann riaṁ acu ar an stát ḃeaḋ a ṁalairt d'aigne acu seaċas mar atá. Aċ deirim an méid seo liḃ-se, a Uaisle na Seanaide, dá mbeaḋ an ċaoi ann ar ṫuaṫal a ḋéanaṁ do leogfinn diḃ ciall ċeannaiġ ḟáġail nuair ná fuil suim agaiḃ i gcainnt. Aċ táimíd dúnta isteaċ ó'n uile ṫaoḃ. Tá Catilína agus a ḟluaġ aige ar tí íde ḋéanaṁ orainn. Tá cuid de'n naṁaid anso istiġ i lár na caṫarac againn. Ní féidir ullṁúċán a ḋéanaṁ ná cóṁairle ġlacaḋ a gan ḟios. Luas gníṁ a teastuiġean uainn.

"Uime sin isí seo mo ḃreiṫ-se. Tá an stát curṫa i gcontaḃairt uaṫḃárac ag an ḃfeall a ḋein na cuirpteaċa Róṁánaċa so. A' finné Ṫítus Volturcius agus na n-Allobróg, agus as a n-aḋṁáil féin, ḃí ullṁú déanta acu ċun bás agus losgaḋ agus gníoṁarṫa gránna caillte eile ḋ'imirt ar a muinntir féin agus ar a n-aṫarḋa féin. An t-é a daortar i gcoir ḃáis, pe'cu ón' 'aḋṁáil féin é nú ó é ḋ'ḟáġail amaċ air, ní foláir, do réir nós ár sinsear, é ċur ċun báis."

LIII. Nuair a ḟuiḋ Cató do ṁol na consulaċa go léir agus mórán de'n tseanaid a ḃreiṫ. Do molaḋ ṫar na beartaiḃ neart a aigne. Ḃí an ċuid eile ag casaḋ a n-imeagla le n-a ċéile. Ṫug gaċ aoinne an ċraoḃ do Ċató i n-uaisleaċt agus i n-oirḋearcus. Do deineaḋ an reaċt seanaide do réir a ḃreiṫe.

Aċ ag léiġe a lán agus ag clos a lán dóṁsa, ar na gníoṁarṫaiḃ oirdearca a dein na Rómánaiġ, amuiċ agus i mbaile, ar muir agus ar tír, do ṫárla gur ṁéinn liom a ṫuisgint cad é an ní ba ṁó ba ċoṫú do sna h-oibreaċaiḃ móra san. Ḃí fios agam gur ṁinic buiḋean ḟuaraċ díoḃ ag seasaṁ caṫa go dian i gcoinniḃ slóiġte móra naṁad. Doḃ eól dom cogaí acu á ḋéanaṁ, ar ḃeagán gustail, i gcoinniḃ ríġṫe saiḋḃire. 'N-a ṫeannta san, ḃíoḋ an t-áḋ 'n-a gcoinniḃ go minic. Ḃí na Gréagaiġ roimis na Rómánaiġ i n-urlaḃra. Ḃí na Gaill rómpa i n-oirdearcas cogaiḋ. Ag maċtnaṁ dom go doiṁinn ar an scéal do buaileaḋ isteaċ am' aigne gur ḃ'í an éirim ṫar barr a ḃí i mbeagán de sna Rómánaiġ a ḋein an obair go léir, a ṫug buaḋ do'n dealḃas ar an saiḋḃreas, do'n ḃeagán slóġ ar na slóiġtiḃ líonṁara. Aċ nuair a ḃí an ċaṫair loḃṫa le craos agus le h-annleisge d'ḟéad an stát, toisg é ḃeiṫ ċóṁ mór, droċ iompar na n-uaċtarán agus na n-oificeaċ a ḋ'ḟolag, agus, ar nós máṫar a ḃeaḋ ró ċaiṫte, ḃíoḋ an Róiṁ go minic ar feaḋ mórán aimsire gan oireaḋ agus aoinne aṁáin go raiḃ aon neart aigne ann. Laistiġ de m'ċuiṁne féin, áṁṫaċ, do ṫárla beirt fear, Marcus Cató agus Caius Caesar, a ḃí bun os cionn le n-a ċéile 'n-a mbéasaiḃ, aċ go raiḃ neart mór aigne acu araon, agus ó ṫug an obair seo os ár gcóṁair iad ċeapas nár ḃ' ealaḋa ḋom gan trácht orta agus aigne agus nósa gaċ fir acu do noċtaḋ ċóṁ maiṫ agus ṫiocfiḋ lem' ṫuisgint.

LIV. I n-aois, i n-urlaḃra, i n-uaisleaċt cine, ḃí an ḃeirt ar aon dul náċ mór. I n-éirim agus i mórḋaċt aigne ḋá ṁar a ċéile ab eaḋ iad,

agus i gclú, agus i gcáil, cóṁ fada agus a ċuaiḋ méid; aċ cóṁ fada agus a ċuaiḋ sagas bíodar bun os cionn le n-a ċéile. Mór cáil oiniġ iseaḋ ḃí ar Ċaesar. Beata gan loċt a ċuir mór ċlú Ċató i mbéalaiḃ daoine. Do moltí Caesar mar ġeall ar a ċeannsaċt agus ar a ḋaonaċt. Ḃíoḋ a ċruaḋas ag cur le stuaim Ċató. Do moltí Caesar go h-árd mar ġeall ar a mbronnaḋ sé, ar an gcaḃair a ṫugaḋ sé uaiḋ, ar a maiṫeaḋ sé. Fuair Cató é ṁolaḋ go h-árd mar ġeall ar gan aon rud a ṫaḃairt uaiḋ. Ḃí Caesar 'n-a ḋíon do'n anaċraċ. Ḃí Cató in' íde do'n droċ ḋuine. Do moltí soġluaisteaċt Ċaesar. Do moltí seasaṁaċt Ċató. Críċ an sgéil: ḃí curṫa roimis ag Caesar ḃeiṫ ag saoṫar agus ag faire ċuige; ḃeiṫ imníoċ i ngnó a ċarad, neaṁ-ṡuimeaṁail 'n-a ġnó féin; gan eiteaċas a ḋéanam coiḋċe ar rud dá mb' ḟiú é é ḃronnaḋ. B'é a ḋúil forlámas d'ḟáġail, agus armáil, agus cogaḋ éigin nua le déanaṁ, i dtreó go ḃfeicfí an éirim a ḃí ann. Níor ċuir Cató roimis aċ ḃeiṫ moḋail, measarḋa agus, go mór mór, neaṁ-ṫláṫ. Ní ḋeineaḋ sé formaḋ, i saiḋḃreas leis an ḃfear saiḋḃir, ná i n-imreas leis an imreasánaċ; aċ i neart aigne, leis an ḃfear ndaingean; i míne, leis an moḋail; agus i neaṁḋúil, leis an nduine macánta. Ba ṫúisge leis ḃeiṫ 'n-a ḋeaġ ḋuine dáiríriḃ 'ná i ndeaḃraṁ. Ar an gcuma san dá luiġeaḋ a loirg sé molaḋ iseaḋ is mó do molaḋ é.

LV. Nuair a ḋ'aontuiġ an tseanaid, mar a duḃraḋ, le breiṫ Ċató, do tuig an Consul gur ḃ'ḟearr ḃeiṫ roim ré leis an oiḋċe a ḃí ag teaċt, sar a ndéanfí aon iarraċt nua i gcaiṫeaṁ na

n-aimsire sin. Duḃairt sé leis na triumviriḃ na neiṫe d'ullṁu a ḃí riaċtanaċ ċun an ṗionóis. Do riaruiġ sé féin na gárdaí armṫa agus do rug sé Lentulus leis agus ċuir sé sa ċarcair é. Ḋein na praetóirí an rud céadna leis an gcuid eile.

Tá áit sa ċarcair agus an Tulliánum a tugtar air, nuair a raġfá síos beagán i leiṫ do láṁa clé, tímpal ḋá ṫroig déag fé ṫalaṁ. Tá fallaí cloiċe 'n-a tímpal ar gaċ aon taoḃ, agus fraiġ lastuas air, dúnta isteaċ le stuagaiḃ cloċ. Áit uaṫḃásaċ iseaḋ é; áit grána, fuaṫmar, ḋorċa, agus droċ ḃaluiṫ aníos as. Nuair a cuireaḋ Lentulus síos sa n-áit sin ṫáinig an luċt díoltais, fé mar a ḃí órduiġte ḋóiḃ, agus do ḃriseadar a ṁuineál le téid. Sin mar a fuair an duin'uasal san, duin'uasal a ṡíolraiḋ ó ṡlioċt oirḋeirc na gCornéleaċ agus a ḃí tar éis réime na Consulaċta ḃeiṫ aige i gcaṫair na Róṁa, sin mar a fuair sé an bás a tuill a ḃeaṫa agus a ġníoṁarṫa ḋó. Do deineaḋ díoltas ar an gcuma gcéadna ar Ċetégus agus ar Statilius agus ar Ġabinius agus ar Ċaeparius.

LVI. An fad a ḃí an méid sin ag dul ċun cinn sa Róiṁ do ċúm Catilína as a raiḃ de ṡluaġ aige féin, i dteannta a raiḃ ag Manlius, ḋá légió. Do líon sé na cóhuirt do réir uiṁire na ḃfear. 'N-a ḋiaiḋ san, fé mar a ṫáinig fir ċuige isteaċ, cuid d'á ċáirdiḃ nú daoine ar a dtoil féin, do roinn sé iad ar na buiḋniḃ do réir mar ba ġáḋ. Ar an gcuma san níor ḃ'fada go raiḃ an líon ceart fear aige in sna légióniḃ, bíoḋ ná raiḃ ar dtúis aige aċ ḋá ṁíle fear. Aċ ar an sluaġ go léir ní raiḃ aċ an ceaṫraṁaḋ fear, nú mar sin, go raiḃ arm míleata acu. Ní raiḃ ag

gaċ fear de'n ċuid eile aċ pé arm ba ṫúirse ċuige, gaṫ beag fiaiġ, nú sleaġ. Ní raiḃ agá lán acu aċ bataí bioruiġṫe.

Nuair a ṫáinig Anṫónius agus arm an stáit do ċrom Catilína ar ġluaiseaċt ameasg na gcnoc. Ḃíoḋ a ċamta aige 'á ḃreiṫ i dtreó na Róṁa tamal agus tamal eile i dtreó na Gaillia; agus ní ṫaḃarfaḋ sé caoi ar ċaṫ d'á naṁaid. Ḃí súil aige nár ḃ'ḟada go mbeaḋ san aige féin dá gcuireaḋ a ċáirde sa Róiṁ ċun cinn na neiṫe a ḃí beartuiġṫe. I gcaiṫeaṁ na h-aimsire sin ḃí an daor-aicme ag teaċt ċuige 'n-a slóiġtiḃ aċ ní ġlacfaḋ sé iad. Ċeap sé go raiḃ gustal na cóṁċeilge láidir a ḋótain; agus d'á éagmuis sin do ṫuig sé go mbeaḋ sé bun os cionn leis an inntinn a ḃí aige páirt do ṫaḃairt do ḋaoraiḃ a ḃí ar teiċe i ngnó saor-aicme na Róṁa.

LVII. Aċ nuair a ṫáinig sa longṗort teaċtaire ó'n Róiṁ 'gá innsint go raiḃ sgéiḋte ar an gcóṁċeilg agus go raiḃ Lentulus agus Cetégus agus an ċuid eile acu, mar a h-innseaḋ ṫuas, curṫa ċun báis do tosnuiġ a lán de'n ṁuinntir a ṫáinig ċuige le dúil i ḃfoġail, nú ag súil le h-ataraċ beaṫa, ar ḟleaṁnú uaiḋ. Do ṡeól sé leis an ċuid eile acu, tré sna cnocaiḃ aċranaċa, ag siuḃal go dian, isteaċ i gcríċ Ṗistórium, ag ḃraṫ air go ḃféadfaḋ sé eulóḋ ḟan na gcorán isteaċ sa Gaillia. Aċ ḃí Metellus Celer i gcríċ Ṗicénum agus trí légióna aige agus do ṫuig sé i n'aigne, ó'n ḃpúnc 'n-a raiḃ Catilína, go ndéanfaḋ díreaċ an rud san a duḃraḋ. Cóṁ luaṫ, mar sin, agus fuair sé amaċ ó luċt teiċe an treó 'n-a raiḃ Catilína ag gaḃáil, do ġluais sé go h-oban agus ṫáinig sé ag bun na gcnoc,

díreaċ sa n-áit 'n-a gcaiṫfeaḋ Catilína teaċt anuas ċun dul isteaċ sa Gaillia. Ní raiḃ Antónius aḃfad ó'n áit aċ ċóṁ beag, mar ḃí an ṁór sluaġ aige agus an faid a ḃí Catilína ag bailiú leis tré aċaran na gcnoc ḃí Antónius 'gá leanṁaint ar an dtalaṁ réiḋ. Ansan, nuair a ċonaic Catilína go raiḃ beirṫa air idir na cnuic agus slóiġte a naṁad, go raiḃ neiṫe gaḃta 'n-a ċoinniḃ sa ċaṫair, ná raiḃ ar a ċumas imteaċt as an áit 'n-a raiḃ sé ná é féin do ċosaint ann, ṫuig sé i n'aigne gur ḃ'ḟearr caṫ do ṫroid agus a ḟeans a ḃeiṫ aige. Ṡocaruiġ sé ar ṫaḃairt fé Antónius ċóṁ luaṫ agus dob ḟéidir é. Do ġlaoiḋ sé ċuige a luċt cóṁairle agus do laḃair sé leó mar seo :—

LVIII. "Is eól dómsa, a ḟeara, ná cuirean cainnt breis ar ċróḋaċt ; ná deintear sluaġ ṫaṫaiceaċ de sluaġ ṁeaṫta, ná sluaġ neartṁar de sluaġ imeaglaċ, le h-urlaḃra ó'n ḃfear cinn riain. An méid dánaċta aigne a ḃíon i nduine ó nádúr nú ó ḃéas, siné an méid a taisbeánan sé i gcaṫ. An t-é ná cuirean glóire ná baoġal sprionaḋ ann tá sé fuar agat beiṫ a d'iarraiḋ é ġríosaḋ le cainnt. Deinean an t-eagla spaid-ċluasaċ é. Ċun rainnt cóṁairle ṫaḃairt daoiḃ iseaḋ ċuireas-sa sios oraiḃ-se ; agus ċun a ḋ'innsint daoiḃ cad tá beartuiġṫe agam agus cad é 'ċúis. Is eól daoiḃ, a ḟeara, an íde atá tagaiṫe air féin, agus an tiubaist atá tagaiṫe orainne, ó ṁeataċt agus ó spadántaċt Lentuluis. Ċimeád sé anso mé ag feiṫeaṁ le caḃair ó'n gcaṫair go dtí náċ féidir dom imteaċt isteaċ sa Gaillia. Tá 'fios agaiḃ go léir anois, cóṁ maiṫ agus tá fios agam-sa é, conus atá an scéal againn. Tá dá sluaġ naṁad os ár gcóṁair, sluaġ acu

idir sinn agus an ċaṫair agus an tsluaġ eile idir sinn agus an Ġaillia. Ní leogfaḋ easba arḃair, agus easba neiṫe eile, ḋúinn fanṁaint anso a ṫuille, bíoḋ gur ṁian linn go mór fanṁaint. Pé treó 'n-a dtaḃarfimíd agaiḋ is le faoḃar a ċaiṫfimíd an tsliġe a ḋ'osgailt dúinn féin. D'á ḃríġ sin isí mo ċóṁairle ḋíḃ aigne ḋána ḃeiṫ agaiḃ agus ḃeiṫ ullaṁ; agus nuair a raġaiḋ siḃ isteaċ sa ċaṫ, a ċuiṁneaṁ i nḃúr n-aigne go ḃfuil ag gaċ fear agaiḃ, 'n-a láiṁ ḋeis féin, saiḋḃreas, onóir, glóire, ċóṁ maiṫ le saoirse agus le h-aṫarḋa. Má ḃeirimíd buaḋ tá gaċ aon ruḋ i n-áiriġṫe againn, flúirse lóin, na h-áitreiḃ agus na saor-ḃailte ar osgailt dúinn. Má ġéillimíd tré imeagla beiḋ na neiṫe céadna san i n-ár gcoinniḃ. Ní ḃeiḋ áit ná cara 'n-a ḋíon do'n t-é náċ díon dó a ċlaiḋeaṁ féin. D'á éagmuis sin, a ḟeara, ní h-ionan cúis troda againne agus acu-san. Táimíd-ne ag troid ar son ár n-aṫarḋa, ar son ár saoirse, ar son ár n-anama. Is fánaċ an gnó dóiḃ-sin ḃeiṫ ag troid ċun cóṁaċta ċimeád ag beagán daoine.

"Gaḃaiḋ ċuca le ḃreis dánaċta d'á ḃríġ sin agus cuiṁniġiḋ ar an gcróḋaċt is dual sinsear ḋíḃ a ḃeiṫ ionaiḃ. Ní raiḃ bac orainn ár saoġal do ċaiṫeaṁ ar díbirt, fé ḟíor tarcuisne. Ní raiḃ bac ar ċuid agaiḃ, nuair a ḃí ḃúr gcuid féin caillte agaiḃ, fanṁaint sa Róiṁ ag cur dúil i gcuid daoine eile. Do ṫuigḃúir gur ġnó aiṫiseaċ é sin, gnó ná fuiliceóċaḋ fir, agus do ṫánḃúir ar an ngnó so. Má's mian liḃ dul as an ngnó so anois tá gáḋ le dánaċt agaiḃ. Ní ḃfuair aoinne riaṁ síoṫċáin i n-inead cogaiḋ aċ le buaḋ. Ḃeiṫ ag brat ar dul saor le teiċe,

agus an faoḃar a ċosanóċaḋ tu iompuiġṫe agat ó'n naṁaid, ní'l sa ní sin aċ ḃeiṫ ar dearg ḃuile. I n-am caṫa isiad na daoine is mó atá i mbaoġal na daoine is mó eagla. Falla cosanta isead an dánaċt.

“Nuair a ṁaċtnuiġim oraiḃ-se, a ḟeara, agus nuair a ḃreiṫniġim ḃúr ngníoṁarṫa, ní ḟéadaim gan súil a ḃeiṫ go láidir agam le buaḋ. Tugan ḃúr spiorad agus ḃúr n-óige agus ḃúr gcróḋaċt misneaċ dom; agus d'á éagmuis sin an ġuais, rud a ḋeinean fear cróḋa de'n imeaglaċ. Mar ní leogan an cúngaraċt so do ṁór ṡluaġ ár naṁad teaċt timpal orainn.

“Aċ má ġaḃan an t-áḋ i gcoinniḃ ḃúr gcróḋaċta, tugaiḋ aire ṁaiṫ gan ḃúr n-anam do ċailleaṁ-aint i n-aisge; ná gan leogaint dóiḃ príosúnaiġ a ḋéanaṁ díḃ agus ansan sib a ċur ċun báis mar a cuirfí beiṫiḋiġ; aċ troid mar a ḋéanfaḋ fir, agus má ḃíon buaḋ ag an naṁaid buaḋ fuil-teaċ, deóraċ, a ṫaḃairt dóiḃ.”

LIX. Nuair a ḃí an méid sin ráiḋte aige do stad sé tamal beag. Ansan d'órduiġ sé na trúmpaí do ṡéide, agus ċuir sé na h-ioḋna i n-eagar, agus ṡeól sé síos iad ar an dtalaṁ leiḃéalta. Ansan do ṫóg sé uaṫa na capaill go léir, i dtreó gur ṁóide an misneaċ a ḃeaḋ ag na fearaiḃ iad go léir a ḃeiṫ ar aon dul sa ċontaḃairt, agus do ġleus sé ċun caṫa iad, 'n-a ċuir, do réir na h-áite agus do réir a líon. Ċuir sé oċt gcóhoirt amuiċ ar tosaċ, ar an dtalaṁ réiḋ, i dtreó go raiḃ an cnoc ar a láiṁ ċlé agus carraigreaċa móra ar a láiṁ ḋeis. Ċuir sé an ċuid eile d'á ṡluaġ laistiar díoḃ san, mar ṫaca, agus iad níba giorra d'á ċéile. Do ṫoiḃ sé

arta san na taoiseaċa céad go léir, agus na saiġdiúirí singile dob fearr arm, agus ċuir sé sa líne tosaiġ iad. Ċuir sé C. Manlius ar láiṁ ḋeis an ċaṫa agus Faesulánaċ éigin ar an láiṁ ċlé. Do ṡeasaiṁ sé féin, ameasg na saor-ógláċ agus na n-áitreabaċ, i n-aice an ḟiolair aduḃraḋ a ḃí ag Cáius Márius n-a ṡluaġ i gcogaḋ na gCimbraċ.

Ar an dtaoḃ eile, níor ḃ'ḟéidir do Ċáius Antónius dul sa ċaṫ toisg é ḃeiṫ bacaċ, agus ċuir sé a ṫánaiste, M. Petreius, i n' ḟear cinn riain ar an sluaġ. Ċuir sé sin ar tosaċ na cóhoirt ċruaḋa a ċruinniġ sé ċun an ċogaiḋ sin, agus ċuir sé laistiar díoḃ san an ċuid eile de'n tsluaġ, ċun cabarṫa. Ċuaiḋ sé féin mórṫimpal eatarṫa, ar muin eiċ, agus é ag labairt leó agus 'gá nglaoḋaċ ar a n-ainimneaċaiḃ agus 'gá ngríosaḋ ċun an ċaṫa, 'gá iarraiḋ orṫa a ċimeád 'n-a n-aigne gur i n-aġaiḋ sluaġ biṫeaṁnaċ gan arm a ḃí troid acu le déanaṁ, agus gur ar son a n-aṫarḋa, ar son a gclainne, ar son a ndéiṫe, ar son a dtinteán féin, a ḃí an troid sin le déanaṁ acu. Fear saiġdiúrṫa ab eaḋ é. Ḃí breis agus deiċ mḃliana fiċead caiṫte aige idir ḃeiṫ 'n-a ṫribiún nú 'n-a ṗraefect, nú 'n-a ṫánaiste, nú n-a ṗraetóir, agus ḃí árd ċlú fáġalta aige in sna postaiḃ sin. Ḃí aiṫne ar formór na ḃfear agus ar na gníoṁarṫaiḃ cróḋa a ḃí déanta acu, agus ḃí sé 'gá gcur i gcuiṁne dóiḃ agus 'gá ngríosaḋ leó.

LX. Nuair a ḃí a ṡúil leogaiṫe aige ar gaċ aon rud ag Petreius, d'órduiġ sé an trúmpa do ṡéide, agus duḃairt sé leis na cóhoirt dul ar aġaid go réiḋ. Ḋein an naṁaid an rud céadna.

Nuair a ḃíodar ċóṁ cóṁgaraċ d'á ċéile agus go ḃféadfaḋ luċt na ngaṫana an caṫ do ṫornú, isé rud a deireaḋ ar gaċ taoḃ 'ná liú do ċur suas agus na meirgí do ṡáḋ ċun a ċéile, na gaṫana do ċaiteaṁ ar an dtalaṁ agus na claiṁte d'oibriú. Do ḃrúiġ na fir ċruaḋa isteaċ go dian, mar ba ṡeana ḃéas leo. Do seasuiġeaḋ 'n-a gcoinniḃ gan órlaċ a ṁaiteaṁ dóiḃ. Do lean an ġleic go feilimionta. Ḃí Catilína agus rainnt d'ḟearaiḃ éadtroma 'n-a ṫeannta sa ḃfriotġuin agus é ag caḃrú leis an t-é n-a mbíoḋ an brúṫ air, agus ag cur fir ṡláin i n-ineaḋ fir ġonta, ag taḃairt aire do gaċ ní agus ag troid ċóm maiṫ le h-aoinne, agus naṁaid aige 'á leagaḋ go minic. Gnó fir cóṁraic agus gnó fir cinn riain aige 'á ḋéanaṁ i n-aonḟeaċt. Nuair a ċonaic Petreius Catilína ag déanaṁ na ngníoṁ ċóṁ cutaiġ, ní ná raiḃ coinne aige leis, d'órduiġ sé an cóhort praetóriaċ isteaċ i lár an naṁad. Do ḃriseadar san an naṁaid agus do sgaipeadar iad agus do leagadar iad. Ansan do tugaḋ agaiḋ ar an dá taoḃ. Do tuit Manlius ar ṫaoḃ agus an fear ó Ḟaesulae ar an dtaoḃ eile agus iad sa ḃfriotġuin. Nuair a ċonaic Catilína a ṡluaġ sgaipiṫe agus é féin fágṫa, gan aige aċ beagán, ċuiṁniġ sé ar a ṡín-sear uasal agus ar an onóir a ḃain leis. Do riṫ sé isteaċ i mbrúṫ a naṁad agus do ṫroid sé go dtí gur tuit sé.

LXI. Aċ tar éis an ċaṫa iseaḋ do conaċtas cad é an dánaċt agus cad é an neart aigne a ḃí i sluaġ Ċatilína. Mar an fód ar ar seasaiṁ gaċ fear acu, náċ mór, i dtosaċ an ċóṁraic, b'ṡiné fód a ċlúdaiġ a ċorp nuair a ḃí an t-anam

imṫiġṫe as. An ċuid beag acu, áṁtaċ, do sgaip an cóhort ṗraetóriaċ, ḃíodar aistriġṫe beagán, aċ ní raiḃ goin i ḃfear acu aċ goin tosaiġ. Do fuaraḋ Catilína féin aḃfad ó n-a ṁuinntir, amearg corp a naṁad. Ḃí an anál fós ann, agus ḃí 'n-a ġnúis an ḟeuċaint ċoiṫeaċ a ḃí aige i gcaiṫeaṁ a ḃeaṫa. Agus so: ar an sluaġ go léir, sa ċaṫ ná sa ruaig, níor deineaḋ ṗriosúnaċ d'oiread agus aon tsaor-Rómánaċ aṁáin. 'Ġá ṫaisbeáint go raḃadar ċóṁ beag beann ar a n-anam féin agus ḃíodar dian ar anam a naṁad.

Agus go deiṁin ní buaḋ gan doċma do rug na Rómánaiġ an lá san aċ buaḋ fuilteaċ, brónaċ. Ḃí na fir ba ṫreise orṫa sínte marḃ, nú gonta go h-olc. Agus a lán a ḋ'imṫiġ as an longṗort amaċ go h-áit an ċaṫa, ċun feuċaint nú ċun foġla, nuair a ḋ'iompuiġḋís corp naṁad is duine muinntearṫa a ġeiḃeaḋ duine, is cara a ġeiḃeaḋ duine eile, nú gaol, nú naṁaid dó a ḋ'aiṫniġeaḋ sé. Ar an gcuma san, ḃí le feisgint, tríd an sluaġ go léir, áṫas, brón, buairt agus luaṫġáir, ag measgaḋ ar a ċéile.

brún agus ó nóláin, teor.

Foclóirín.

Page 1.

Treaḃaċas, race, caste.
Díṫeal (or díċeall), an earnest endeavour; a ḋíṫeal, his very best.
i nḋíṫ urlaḃra, lacking in the faculty of speech.
Do cumaḋ ar cromaḋ, who were made stooping.
Neambuan, transitory, fleeting.
Gan ġus, without substance, shadowy.
Marṫanaċ, lasting, perpetual.
Á pléiḋe, being disputed.
A' láiṁ a ċéile, in co-operation, conjointly; i.e. stand in need of each other.
i dtusaċ bára, in the very beginning.

Page 2.

Sainnt, covetousness.
Geintiḃ, nations, peoples.
Forláṁas, supremacy, leadership, authority.
Impireaċt, imperialism; an empire.
Contaḃarṫa, *f.*, *gen.* of risk, of danger.
Iomadaṁlaċt, largeness of the number.
Socara (*comp.* of socair), quiet, remaining in the same state; hence, permanent.
Leanaṁnaiġe (*comp.* of leanaṁnaċ), in natural sequence, uniform.
Ag gaḃáil bun os cionn le n-a ċéile, drifting in different directions.
Uaḃar, pride.
Drúis, lust.
Deaġ-úmpair, good conduct, self-restraint.
Deaġ-ḃéasa, morals.
Treaḃaḋ, ploughing, agriculture.
Luingseoireaċt, navigation.
Foirgneaṁ, architecture, building.
Oileaṁaint, upbringing, training.
Luċt fáin, waifs, vagrants, nomads.
Breugnuiġid. they belie, they disprove, they contradict; *i.e.* in defiance of nature.

Page 3.

A ṁoṫuiġeas, who feels, enjoys.
Sáiḋte, deeply engaged in, intent on.
Ċur i n-áiriġṫe, to secure, to make certain.
Díṫeal a ḋéanaṁ ċun (not ar, because the purpose or intention is emphasised).
Ealaḋain ḟóġanta, useful art, science.
Do ṫuilleaṁ, to deserve, to earn.
Clú do ṫuilleaṁ, become illustrious.
Gníoṁarṫa, deeds, acts, actions.
Laḃairt go maiṫ do'n stáṫ, serve one's country well in words.
Ċáinean, revile, dispraise, censure.
Formad, jealousy, rivalry, envy.
Giola (or giolla), a lad, a page.
Greann mór, pl., I applied myself with zeal to politics.
Ag cur am' ċoinniḃ, opposing me, against me.
Maorḋaċta, *g.*, majesty, dignity.
Mínáire, ignominy, shamelessness.
Measarḋaċt, moderation, temperance, self-restraint.
Rabairne, prodigality, lavishness (in bribing and otherwise).
Gráin, disgust, scorn.

Page 4.

Droċ-ċleaċtaiḃ, bad habits, evil ways.
Suaineas, rest, peace.
Gnóṫaiḃ stáit, politics.
Ceapaiṫe, determined, also, decided.
Tréiṁse suaimnis, leisure.
Díoṁaointeas, idleness.
Sáiṁríḋeaċt, indolence, luxurious ease.
Luiġe amaċ ar, turn to, become absorbed in.
Scláḃaiḋeaċta, *g.*, servile occupation, manual labour drudgery.
Saoṫrú an tailiṁ cultivating the soil, agriculture.
Sealgaireaċt, hunting, the chase.
Ċuir bun ós cionn leó me, kept me aloof from them.
Ḃeartuiġeas, I decided.
'N-a ċodaiḃ beaga, by episodes.
Dóiċiġde, the more likely.
Mearaṫal, distraction, confusion.
Caismirt na poiblíḋeaċta, the din or distraction of political life.
Cóṁċeilg, conspiracy.

neaṁ-ċoitċianta, extraordinary, unusual.
Sar a dtosnuiġead, ere I begin.
Síolraiḋ, was descended, sprang.
Meon an ċuirptiġ, the disposition of a scoundrel or criminal, a depraved disposition.

PAGE 5.

Folas, capability of enduring.
Gasta, shrewd, clever, crafty.
Aṫruiġṫeaċ i n-aigne, versatile.
Mí-ċuiḃsaċ, abnormal, immoderate.
Ṫar na beartaiḃ, beyond reasonable limits, extreme.
Annsmaċta (*gen.*), despotism, tyranny.
Gaḃáil, usurp, make himself master of.
D'á ġríosaḋ, inciting him.
Ar ṡuaraiġeaċt na maoine, on the scantiness of the means (at his disposal).
Luiġdú, diminishing.
Droċ-ṡampla na caṫaraċ, the low moral tone of the city.
Ġá ċomáint ar a aiṁleas, urging him to evil courses.
Ag gaḃáil i gcoinniḃ a ċéile, widely different.
Cleaċtaiḃ na caṫraċ, moral tone of the city.
Calmaċt, strong condition.
Barr áilneaċta, the perfection of beauty, splendid condition.

PAGE 6.

Cuirpiṫeaċta (*gen. case*), wickedness, vice.
Bun os cionn le ċéile, wholly different from each other.
i ndúċas, in natural disposition.
i n-urláḃra, in speech.
Slóiġte, hosts, multitudes.
Raṫṁar, prosperous.
Formad, rivalry, jealousy, ill-will.
Imníoṁ (or imṡníoṁ), anxious preparation.
Bronnaḋ maiṫeasa, bestowing benefits.
Toḃṫa=toġṫa, selected, chosen.

PAGE 7.

Dualgas, duty, office.
Aḋḃar meudaiġṫe, source of development.
É féin do ċur i n-iúil, to assert himself.

Éirim aigne, ability, capacity.
Claoiḋe le sclábuiḋeaċt, devoting themselves to toil.
Taiṫiġe, experience, practice, drill.
I n-airm greanta, artistically finished weapons.
Méirdreaċaiḃ, prostitutes.
Cóisriḃ, festive gatherings, wedding processions.
Aċarnaċ, impassable, rough, inaccessible.
Anacair (=an-ḟocair), uneven, hilly.
Mór-ċlú, renown, glory.

Page 8.

Tosaċ a ḃeiṫ aige, to be first.
Rainnidís (*imperfect*), used to divide.
Ruag, rout, defeat.
Ċorp nirt cóṁraic, by storm.
Is miniciġe, more frequently.
Réimeaṁail, holding sway, powerful.
Éaċtaċa, noted, illustrious, wonderful.
Sáiḋte in obair, absorbed in practical affairs.
Ba ṫúisge leis, he preferred.

Page 9.

D'á saoṫrú, being cultivated.
Deaġ-ṁéin, good disposition, harmony.
Coiṁsgar imreasán, dispute, contention, strife.
Coṁaltaiḃ (coṁ-ḋaltaiḃ), associates, colleagues.
Uṁluiḋeaċt, obedience, humility (here=worship).
Ar a leas, in a safe and advantageous position, maintained the welfare.
Deiṁne, a guarantee, an assurance, proof.
Na meirge (*gen.* after tar éis), the flag, standard, ensign.
Géille, surrender, submission (desert their post).
Maiṫeaṁ, forgive.
Díogailt, avenge.
Smaċtuiġṫe, subdued, controlled, conquered.
Tnúṫaċ, rival.
Íoiġṫe, destroyed, also, consumed.
Fíoċ, fury, rage.

Page 10.

Uaillṁian, ambition.
Is giorra do ṡoḃáilce, is less removed from, or, more akin to virtue.

Loirgean, seeks.
Easba ná iomarca, want nor abundance.
Luiġead, diminution, lessening.

Page 11.

Fuadaċ, robbing, rapine.
Stracaḋ ċuige, grabbing, snatching, plundering.
Maoluiġeaḋ an aigne ṁileata, the military spirit was weakened or dulled.
Do ṫruailiú, to sully, to profane, desecrate.
Asaċán (or asṁuċán), a reproach, slur.
Caiṫteaċas, extravagance, squandering.

Page 12.

Geanmnaiḋeaċt, chastity, purity.
Gan beann ar aon rud, without regard, independent, without conscience.
Brogaiḃ, mansions.
Maise cráiḃṫeaċta, adorn by piety.
Fearaiḃ meaṫta, degenerates, cowards, “rotters.”
Buacaċa, chivalrous, victorious, of proud-bearing.
Gustal, resources.
Neart teasbaiġ, sheer exuberance of spirit, mere wantonness.
Sóḋluistí, delicacies, luxuries.
Friṫálaṁ roiṁ ré, ministering or serving in advance, anticipating.
Neart craois, sheer gluttony.
Ċomáineaḋ (*imperfect*), used to drive.

Page 13.

Ċóṁ tuġṫa san, so prone, so much addicted.
Slóiġte, hosts, retinues.
Luċt coiṁdeaċta, body guard.
Drúiseaċ, a fornicator.
Aḋaltranaċ, an adulterer.
Scaipiṫe, squandered.
Luċt fionġaile, fratricides, parricides.
Caidreaṁ, intercourse, association, acquaintance.
Guagaċ, unstable, frivolous.
Ráinig, it happened, it came to pass.

PAGE 14.

éigeanaibh aithiseacha, disgraceful rapes.
ag diúltú, refusing, renouncing.
leasmhac, a step-son.
fuathmhar, hideous.
gá ghreadadh, goading, harassing him.
salacha, dirty or bloodshod.
dílse, fidelity, loyalty.

PAGE 15.

ní móide (=mó+de), not the less on that account, (*lit.* not greater by it).
neamhchiontach, an innocent.
le clipe nú le tachtadh, to harass, strangle.
éacht de dhaoinibh i ngach treó baill múchta i bhfiachaibh, countless numbers were everywhere deeply involved in debt.
imigcéin, foreign, in distant lands.
cualacht, retinue, adherents.

PAGE 16.

órd na ridirí, equestrian order.
tuathaibh, country districts, colonies.
riachtanas, necessity.
suathadh, upheaval, turmoil, also, exercise.
bíodhbha, a deadly enemy.
breabadh, bribery.
daoradh, were convicted.
i gcoir airgid airig, on a charge of misappropriating money.
gearrtha, prevented from standing for.
ceapaithe, specified (days).

PAGE 17.

gá spriocadh, prompting or impelling him.
an stáit do chur thré chéile, to upset the government.
fascana, symbol of power, a bundle of rods as fasces.
cuireadh an marbhú ar ath-lá, the murder (plot) was postponed.
chuir san an beart amú, that frustrated the plan.
'n-a chuaestóir mar phraetóir, as a quaestor in place of a praetor.

Page 18.

Ró-ṫarcuisneaċ, too arrogant, too contemptuous, too insulting.
Ró-neaṁatruaġaċ, too unmerciful, too cruel.
Folag leis, to endure it.
De ḋeóin, at the desire of.
Ainnsmaċt ḋian, cruel tryanny.
Gurḃ é a ḃuac, that it was expedient, the best thing for him.
Neart, courage.
Ḃeaḋ caoi ṁaiṫ tagaiṫe i n-aistear, a golden opportunity would have presented itself in vain.
Spadántaċt, sluggishness.
Deiṁin, a certainty.
Neaṁḋeiṁne, an uncertainty.
Ċualaḃair, you have heard.
Meaḃruiġṫe, planned, reflected on, considered.

Page 19.

Na n-uaṫa, of the few.
Sloigisg, a mob, a rabble.
Eiteaċas, refusal, defeat at elections.
Daor-ḃreiṫ, condemnation.
Aiṫiseaċ, disgraceful, dishonourable.
Claoiḋte, overcome, exhausted, decayed.
Aigne fir, manly spirit.
Leiḃéalaḋ, levelling.
Ḋá ṫeaġlaċ, two households, two habitations.

Page 20.

Taraigid siad air, they spend it lavishly.
Oibriġid an t-airgead, they put the money to (various) uses.
Ṡárú, surpass, hence, exhaust.
An ḟuascailt, the redemption, freedom.
Ag tnúṫ léi, longing anxiously for it.
Luċt buaḋa, victors.
Gátar (or gáḋtar), starvation, poverty, want of necessaries.
Taoiseaċ, a leader, a general.
De ḃarr an tsuaimnis a ṡuaṫaḋ, as the result of disturbing the peace.
A léiriú ḋóiḃ, to explain to them.
Coinġíol, condition, terms.
Maiṫeaṁ na bfiaċ, cancelling of the debts.

Page 21.

Foġla, *g.*, brigandage, looting, loot.
Dlúṫ, close, fast.
Daoine fóġanta, well-affected citizens.
Easgaine, a curse, *i.e.* revile.
Do ġlaoiḋ ar a ainim air, call him by name.
Do glaoiḋ ar a ainim é, call him "out of his name."
Caṫréim, triumph.
Ar bíoḋg aige, awakened by him to a sense of their responsibilities.
Ceangal dearḃuiġṫe, an obligation on oath.
Solamanta, solemn.
Noċt, divulged, laid bare.

Page 22.

Aċ éiṫeaċ a ceapaḋ mar ḃogaḋ ar an ḃfeirg, but a fiction that was invented to lessen the anger (of people).
Do réir a ṁéid, adequate.
Seana-ċoṁluadar, intimacy of long standing.
Stuacaċ, gruff.
A ḃagairt, to threaten.
Eirġe anáirde, pride, insolence, presumption.
Diombáḋ, dismay, disappointment, dejection.
Oirḋearcas, dignity, nobility, lustre, *i.e.* however eminent.
A h-uġdair, of her informant.

Page 23.

Tánaṫar, people came (*auton. past*).
Toġaḋ, selection, election.
Gairmeaḋ, were called, appointed, proclaimed.
Níor luiġduiġeaḋ, was not diminished.
Ċaoṫamail, convenient, handy, suitable.
Creideaṁaint, credit, good name, credentials.
Aicme, a class, a tribe, a sect.
Éaċt fiaċ, enormous amount of debt.
Daor-aicme, the enslaved class, the bondsman.
A ḃfearaiḃ fiúd, those (women's) husbands (the dative used for the accusative).
Dánaċt fir, masculine audacity.

Deaḃraṁ=deallraṁ, appearance (beauty).
Níob' uaiḃriġe, more profoundly, more excellently.
i mbanaṁlaċt, modesty, chastity.
Ba luġa a beann, her regard for was less.

Page 24.

Séanaḋ iasaċta, denying (having obtained) a loan.
Fé ḋearḃú, on oath.
Éirim a h-aigne, her (intellectual) attainments.
Deisḃéalaċ, witty, pert.
Mí-náireaċ, saucy, impudent, shameless.
Go bog, amorously.
Do lorg i gcóir na h-aiṫḃliana, to seek election to it for the following year, become a candidate.
Dá gceaptaí é, if he were appointed.
Socair, inactive.
Gasta, glic a ḋóṫain, sufficiently skilled and cunning.
A ċúige, his province.
Uisce-fé-ṫalaṁ, undermining, treachery, plot.
Tubaisteaċ, disastrous, mischievous.

Page 25.

Sa tímpal, to their several stations, *lit.*, in the circuit.
Tóiteáin (or dóiġteáin), conflagrations.
A ḃforḃaire, to occupy, garrison.
Ar tinniol, on the elert, ready for action, on tenterhooks.
Taoiseaċaiḃ na ceilge, the heads of the conspiracy.
Casaoide, murmuring, complaining.
Neaṁ-imníoṁ, indolence, apathy.

Page 26.

Dúilṁar, desirous.
Aṫaraċ beaṫa, revolution.
Brúġaiḋiḃ, settlers.
Ḃainistiġe, management, *i.e.* by private measures.
Le cruinneas, exactly, in detail.
Fuadar, intentions (evil), unusual activity or bustle in preparation for some action or event.
Tré ráflaiḃ, owing to rumours.
Slóġaḋ ḋéanaṁ, to raise an army, to order a mobilization.
An forláṁas is aoirde d'oibriú, to assume and make use of plenary power, to exercise sovereign sway.

Page 27.

Callainn, Calends.
Dá ngléasaḋ, being organised.
Do ċinn, decreed, decided on.
Coisgeaḋ, were prevented (*aut.*).
Onóir maḋma, honours of war, battle honours.
Ceaduiġeaḋ. were permitted (*aut.*).
Geallaḋ luaċt saoṫair, a reward was offered.
Seistertia, *pl.* of sesteutium, a sum of money
Ċoir, crime, guilt.

Page 28.

Sníoṁ buarṫa, overstrung by worry.
Ceistiúċán, making incessant inquiries. (acc. on second syllable).
Mór-is-fiú, haughtiness.
Aċrann, wrangling, strife.
Ana-ḟolusṁar, very brilliant.

Page 29.

Ḃí socair aige, he had decided.
Ċeilt, dissemble.
Gnúis uṁluiḋeaċta, dejected mien.
Go h-oban, rashly, without due consideration.
Síolraċ, progeny,
Ide, destruction, annihilation, ruin.
A lán spidiúċáin, much abuse or calumny.
Léir-scrios, devastation, general ruin.
Teipiṫe, failed, frustrated.
Iarraċtaiḃ, attempts.

Page 30.

Tapaṁlaċt, quickness of action, promptitude.
Teaċtaireaċt, a despatch, message.
Doċair, personal harm (díoḃáil might affect property or character).
Éilteóirí airgid, people pressing for money.
Comairce, patronage, protection, *i.e.* avail ourselves of the law.

Ár gcuid, our patrimony, what means we have.
Fóiriṫint, relief, succour.
Fíor-ḋéanaiġe, quite recently.
Tíránṫaċt, tyranny.

PAGE 31.

Aiṫċímíd, we beseech, implore.
Eirice, (*gen.*), fine, penalty, *i.e.* avenge our blood before we die.
Ceannsaċt, clemency.
I n-aistear, in vain (*lit.* a vain journey).
Díbeartaċ, an exile, a deportee.
Coirṫe bréige, false accusations.
Toirmeasc, insurrection, sedition, civil disturbance.
Coiṁsgar, quarrel, conflict, struggle.

PAGE 32.

Macsaṁail (macasaṁail), facsimile, copy.
Mór-ḋílse, great loyalty.
Muiniġin, confidence.
Guaise (*gen.*), of jeopardy, danger.
I gcóṁairle nua, in my new step (cóṁairle is the considering of a future action whether for ourselves or others, and also the giving expression to the result of our deliberation).
Ní mar ġeall, not that I am conscious of wrong-doing.
Leaṫ-scéal, apology.
Toraḋ mo ṡaoṫair agus mo ṫiúsgail, the fruit of my labours and industry.
Sealḃas, estates, possessions.
Ná raiḃ bunús leis, groundless.
Taraigeas ċuġam sliġe, I devised a means, pursued a method.
Go ḃfuiltear ar mo ṫí, that an attack is being planned against me.
Díoḃáil, harm, peril.

PAGE 33.

Ag gleusaḋ, equipping, organising.
Ḃreiṫeaṁantais, judgment, considered opinion.
Lonṁar, abundant.
Do ċoṁáint ar neaṁ-níḋ, to destroy.
Pláig, a catastrophe, a plague, infection.

PAGE 34.

Coitċiantaċt, the masses, the populace.
Fuaṫ, hatred.
Suaṫaḋ, upheaval, disturbance.
Anrriantaċt, unbridled passions, licence.
Ní baoġal do'n dealḃ cailleaṁaint, the destitute cannot lose (for they have nothing to lose).
Anaċainn, mischief (became reckless).
Mí-riaġaltaċt, unruly or riotous conduct.
Feileḃearta, misdeeds, acts of treason, crimes.
Saiġdiúirí singile, private soldiers.
Buaċtaint, winning victory.

PAGE 35.

Ag teannaḋ leó, helping, acting as a fulcrum or support.
Aṁlearta, having the knack of doing the wrong thing (P. O'L.)
Lasmuiċ de ċomairce dliġe, prescribed.
Mar ḃara air sin go léir, in addition to all that.
Tagaiṫe ṫar n-ais, recoiled.
Tearaiḋe, hot-tempered, impetuous.
Luaṫinntinneaċ, unstable, fickle.
Tromaiḋeaċt, maligning, making accusations against.
Ar sgáṫ, on some plausible pretext.

PAGE 36.

Cairmirt, struggle.
Daonaċt, humanity.
Foġluiḋṫe na mara, pirates.
Do ḃeagán daoine, the few.
Oificí, offices.
Neaṁspleaḋaċ, independent, prosperous.
Go mba ċneasta-de, that they might all the more quietly manage (deal with) the people.
D'aṫnuaċaint, to renew.
Créaċtnuiġṫe, wounded, scarred ; hence, nerveless, powerless.
Le láṁláidir, by force, sheer might.
Tré ċailleaṁaint a ċoda, through the losses of his worldly goods or means, bad circumstances.
Daoine uaiḋ, through the agency of others.

Page 37.

Tugṫa do ċogaḋ, naturally inclined to, fond of [tugṫa ċun peaca addicted (voluntarily) to sin].
Ríogra, princes, royalty.
Fórum, the Forum.
na n-oifiċeaċ, *g. pl.*, of the officers or magistrates.
Fearaṁlaċt, pluck, manly spirit.
Iad féin do ċaiṫeaṁ suas air, to place their sole reliance on him, to fawn on him.
Go fonaṁar, willingly.

Page 38.

Breis ionntaoiḃe, more confidence.
D'ainmiġ sé na cóṁaltaí, he mentioned the names of the accomplices or conspirators.
Coráiste, courage.
Beart ṡiúrálta, safe course of action.
Ag cur agus ag cúiteaṁ, weighing the pros and cons.
Séan, happiness, good luck, good fortune.
Ana-ḃáig=very favourably disposed towards.

Page 39.

Gan ṁeaḃair gan ċoṁairle=acting in an insane and reckless manner.
Coṁṫionóil, assemblies, meetings.
Gaṫanna, spears, javelins.
Geiṁliḃ, bonds, chains.
A gcás a ṫuisgint, investigating their case.
Leas-uaċtarán, a vice-president.
Go gcruinneóċaḋ, that he would convene, summon.
Gearán, a complaint.
An gnó, his appointed task.
Dóiċíde, most likely.
Círéip, uproar, confusion.

Page 40.

Socarú, resolutions.
Riġne, hesitation, slowness, toughness, delay, apathy.
Caoṫaṁlaċtaí, opportunities.
'Á ṁille le leadrán, being wasted by dilatoriness, hesitation.

Foġa, an onslaught, an attack.
Líodráil, hanging around, inactive.
Luas gníṁ, swiftness of action.
Dearbú, a pledge, an assurance on oath.
A n-ainimneaċa ṫíos leis, their signatures attached to it.
'Na leiṫéid de ġnó, so serious an enterprise.
I n-aċamaireaċt, in the near future, soon.

PAGE 41.

Beartuiġṫe, decided on, planned (what your schemes require).
Righneas, delay, hesitation.
Glacaḋ=accept the help of.
Ċóṁgaraiġe, closer, nearer.
Ċun cinn, accomplished, managed.
An toisg fé ndeara, the reason why.
Foṫram, commotion, noise, alarm.
I n-aonḟeaċt le, accompanied by.
An ḃeart, the strategem.

PAGE 42.

Tar éis é ṫréigean, had deserted him.
Do comáineaḋ teaċtairí, couriers were despatched.
Buaireaṁ, anxiety.
Pionós, punishment.
Do ċruinniġ sé a ṁisneaċ, braced himself.
Sgéiḋe, disclosure, divulging, *lit.* overflowing (of the secret).
Teiċe, fleeing.

PAGE 43.

Ċeap sé bréaga, fabricated a story.
Comairce an stáit, pardon.
Sgaoil, divulged.
Ceistiġeaḋ, was cross-examined.
Go n-airiġeaḋ Gabinius ġá ráḋ, that he (sometimes) heard (*imperfect*) Gabinius say.
Ṫugadar an t-éiṫeaċ do Lentulus, they flatly contradicted Lentulus, gave him the lie direct.
I ndán, destined.
Auruspices, auspices, pagan soothsayers.
Coṁarṫaiḃ, omens, symbols (observation of the omens).
Séala, a seal.

Page 44.

i saor-ċimeáḋ, on parole.
Tugaḋ, was handed over.
Faḃraṁail, favourable.
Baḋbóireaċt, swearing at, scolding, denouncing.
Luaṫġáir, jubilation.
Annspianta, abnormal, outrageous.
Cóir, advantage, opportunity.

Page 45.

An ċomairce ṗoibiliḋe, free pardon.
Gaḃṫa, seized, arrested.
Misneaċ aigne, courage, fortitude (raise the spirits).
Go mba ḟaoráiḋiġe, that it might be all the more easy.
'n-a leiṫéiḋ ḋ'am, in such an emergency.
Fé ċomaoine, under an obligation, beholden.
Cineaḋ, a resolution was passed.
Crot an éiṫiġ, the semblance of falsehood.
Eólus, evidence.
Cé ċuir suas é, who primed him, suggested to him.
Do ċúm, who invented, planned, trumped up.
Na cuirpṫiġ, the culprits, the evil-doers, the criminals.

Page 46.

Mór-ṁasla, a terrible aspersion, outrageous affront.
Creideaṁaint, influence.
Taṫant, persuasion, urging, entreaties.
Díoluiġeaċt, payment, bribery.
Fiaċaint, compulsion, obligation (induce, get).
Fuaṫ fioċṁar, bitter grudge.
Breiṫ aisig, a sentence of restitution.
Eiḋsáiḋeaċ, easy of accomplishment, advantageous (éasáiḋeaċ iḋ.).
Feilġníoṁ, an act of treachery, crime.
Fé leiṫ, aside, singly, individually.
Ag cúl-ċainnt 'san éiṫeaċ, maliciously detracting or backbiting.
Ċuireadar, created a strong prejudice against him.
Claoiḋiṁte, swords.
Dásaċt aigne, excitement.
Díogras, patriotism, enthusiasm, zeal.

PAGE 47.

Saor-óglaigh, freedmen.
Ceárdaidhthe, artisans, tradesmen.
Fear cinn riain, *g. pl.*, leaders, demagogues.
Tuarastal, wages.
Sloigisgíbh, rabbles, mobs.
Riar, posted, stationed.
Coir i n-aghaidh an stáit, high treason.
Ainimnithe, nominated (consul elect).
Aontóchadh, would agree, consent, support the motion.

PAGE 48.

Breithniú, debating.
Deacara, diamhara, difficult and obscure.
Cuibhe, meet, proper.
Gan fuath, gan caradas, without prejudice or partiality.
Dein aimhleas, adopted unwise counsels.
Mar gheall ar, under the influence of.
Feall, proved treacherous and hostile.
Acfuinneach, powerful, full of resources.
I n-am sosa comhraic, in times of truce.

PAGE 49.

Creideamhnach, worthy of themselves.
Creideamhaint, dignity.
Sáruigheann, surpasses.
Go h-oirdheirc, eloquently.
An t-éigean ar ógaibh, the abduction or rape of young persons.
Gráinneamhlacht, abominable deeds, savagery.
A lámhaibh, from the embrace of.
D'á sgartáil, being demolished.
Losgadh, incendiarism.
Bun, object.
Danartha, brutal, outrageous (*lit.* Danish).

PAGE 50.

Obliogáid, obligation.
Sa stéan is mó, highest prosperity, highest station.
Cead toile, freedom to do what we like.
I n-aon chor, least of all.

An rud is déanaiġe, recent events.
Daoine ciontaċa, the guilty.
Dearmadtar an ċoir, the crime is forgotten.
Tráċt, discourse, talk.
Pas dian, somewhat severe, severe to excess.
D'á ṁearaṫal (mearḃall), of its confusion, distraction, doubt.
Ar ṁaiṫe, for the public welfare.
Fille ná feaca, a twist nor a turn, not to waver to one side nor the other (not to be influenced by, indulge in, favour or partiality).
Ḃéasaiḃ=character.
Fadaraíḋnaċt, tolerance, extreme patience.
Sin í aiṫne atá agam-sa, that's my experience of.
Bun-os-cionn, foreign to the spirit of.
Nua=without precedent.

PAGE 51.

I láṫair na h-uaire seo, at this present juncture.
Anacra, wretchedness.
A ḃfuil le folag, all our woes.
Sgúirsáil, to scourge.
Ag brise na dliġe, disregarding the law.
Ġeoḃaiḋ loċt, shall find fault.
Do réir a ṫoile, caprice rules.
Breiṫniġiḋ, consider (*imperative 2nd. per. pl.*).

PAGE 52.

An stáit=affairs of state.
Gan trial, gan daoraḋ, without trial, or conviction.
Ċeart, deservedly done.
Do réir a dtoile, at their whim.
Claoiḋe, to overcome, vanquish, cow.
Daoirse, bondage, slavery.
Cé h-é nár ṁol an gníoṁ, who was it that did not commend the deed?
Luċt toirmisg, mischief-makers, creators of disaffection.
An áir, of the carnage.
Teaġlaċ tuaṫa, a country residence, villa.
D'oibriġ sé, took pains.
Na ndaoine, the prescribed.
Marḃú, executions.

PAGE 53.

Láiṁ, control.
ó=in the case of.
Rioċt, guise=as though it were.
Solaoid, example, precedent.
Reaċt, an enactment.
Cé ḃainfiḋ uaiḋ, who shall control him?
Breiṫeaṁtais, prudence.
Nós iasaċta, an alien custom.
Fuirm a gcóṁarṫaí oifig, the form of their insignia of office.
Ag formad leó, vying with them, trying to outrival them.
Ċuaiḋ, grew to maturity.
Neartuiġ buiḋeanta, factions were rife.
An neaṁċionntaiġ (*gen.*), of the innocent.
Luálaḋ, was allowed, permitted.
Riaġail nua, new-fangled device.
Éirim aiġne, intellectuality, ability.
Do ċruṫnuiġdar, they created.

PAGE 54.

Is ar éigin atá ionainne, we are scarcely able (*lit.* it is by a great effort it is in us).
Cruiṫ, form, condition.
Imṫeaċt=be discharged.
Tugtar, be confiscated.
In sna saor-ḃailtiḃ is neaṁ-spleaḋċaiġe, in the most flourishing municipal towns, free boroughs.
Leasa na ndaoine, general welfare.
Ag aontú, signifying their adhesion, approval.
Ár gcuid de'n tsaoġal, all our worldly possessions.
Aṫarḋa, fatherland.
Díoltas, vengeance, punishment.
Beiḋ sé fuar agat, it will be idle or vain for you (*lit.* it will be cold for you).

PAGE 55.

Bpléisiúr, find leisure for enjoyment.
Luaṫ nó mall, sooner or later.
Féaċain ċun an stáit, address yourselves to public business.
Ní cúrsaí cána a díol é, it is not a matter of paying taxes.

Cáirdib, confederates.
Costasamlacht, luxuries, expensiveness, lavishness.
Cead saor, indulgence.
Ní nách iongna, naturally, of course.
Beag, you reckoned of little moment.
Teann, strong, not easily shaken.
Neamh-shuim, apathy.

PAGE 56.

Seasmhach, steadfast, persistent, audacious, not yielding to any consideration.
Cor, dire state, evil condition.
Béasa, morals.
Bíodh aige, let him be so, let him suffer the consequences.
Coimhtheacha, foul, repellent, foreign, comfortless.
Dar leis, as it appears to him.
Fóirneart, violence, force (forcibly rescue).
Cosaint, defence.
Is móide an chúis, all the more reason.
Nách misde dhíbh-se, that you may well.
Deimhin deimhin de, be perfectly sure.

PAGE 57.

D'á ghéire, the more energy you put in this matter.
Lagófar, shall be weakened, broken down, the weaker will be their courage.
Suarach, puny, mean, paltry.
Eachtra, cavalry.
Deagh-ghnóthacht, husbandry, good management, assiduity.
Saor aigne i gcómhairle, unfettered debate.
Gan géille, without yielding to wrongdoing nor to capriciousness.
Cleachtaimíd an díomhaointeas, we practise or accustom ourselves to indolence.
Meallteóir árd-mhianach, the ambitious fraud, intriguer.
Fabhar, influence, social standing, dignity.
Os cionn ár gcinn, above us, holds the whip hand over us.

PAGE 58.

Beirtha ortha, arrested, rounded up.
Muirbhitighe=mairbhitighe, indolence, languor, despondency, monotony.
Lagachar aigne, effeminacy.
Móidib, vows.
Achuinigheachaibh ban, woman-like petitions.

Aireaċas, attention, vigilance.
Breiṫniú cruinn, sound judgment.
Annleisce, inertness, sloth.
Iomarca a ċróḋaċta, excessiveness of his valour.
Staonaḋ, flinching from, hesitating to do.
Deiniḋ maiṫeaṁ, spare.
Creideaṁnaiġe, respectability, high position.

Page 59.

Caoi ar ṫuaṫal, room for blundering.
Dúnta isteaċ, surrounded.
Ullṁúċán, preparations.
Feall, treacherous design.
Aḋṁáil, admission.
Ag caṡaḋ a n-imeagla le n-a ċéile, taunting one another with cowardice.
Do réir a ḃreiṫe, as he had proposed.

Page 60.

Gur méinn liom, that I felt disposed.
Coṫú, support, nourishment, condition, what quality or circumstance most contributed to.
Nárḃ ealaḋa dom, that it would not be meet for me.
Loḃṫa le craos, had become degenerate by debauchery.
Ar aon dul, on a par.
Dá ṁar a ċéile, exactly alike.

Page 61.

Saġas, quality, kind.
Cruaḋas, his sternness lent dignity to Cato.
Anacraċ, the distressed poor, wretched.
Soġluaiseaċt, gentleness, good nature.
Seasaṁaċt, inflexibility, steadfastness.
Críċ an sgéil, in conclusion.
Ag faire ċuige, to be circumspect or cautious.
Imníoċ, diligent, anxious about.
Moḋail, meek, modest.
Measarḋa, moderate, temperate.
Neaṁ-ṫláṫ, firm, severe.
A loirg sé, he sought after, courted.
Roim ré, to be beforehand, to anticipate.
D'aontuiġ le, voted in accordance with.

Page 62.

Carcair, a prison.
Fraiġ, a roof, a rafter.
Stuaġaiḃ, arches.
Réime, *g.*, dignity, power.
Ḋá léigió, two legions.
Daoine ar a dtoil féin, volunteers.

Page 63.

Pé arm ba ċúirse ċuige, the nearest weapon to hand.
Gaṫ beag fiaiġ, a small hunting spear.
Sleaġ, a javelin.
Bioraiġṫe, sharp-pointed.
Camṫa, a squad, a column, a camp.
Sgéiṫe ar an gcóṁċeilg, that the conspiracy had been divulged.
Aċranaċa, uneven, rugged, impassable; *lit.* entangled.
Púnc, a strait, a quandary.
Luċt teiċe, deserters.
Ṫáinig sé, he took up his position.

Page 64.

Beirṫa air, hemmed in.
Breis, an increase, an improvement.
Taṫaiceaċ, staunch, invincible.
Spionaḋ, vigour, a spurt; an awakening to life.
Spaid-ċluasaċ, dull of hearing.
Spadándaċt, sluggishness, want of spirit.
Meataċt, not being up to what was expected from him; had lost vigour or courage, was a "rotter."

Page 65.

Ní leogfaḋ, forbids.
Bíoḋ gur, even if.
Flúirse, abundance.
Áitreiḃ, habitations.
Fánaċ, vain, idle.
Gaḃaiḋ ċuċa, advance towards them, attack them.
Bac, we were free.
Aiṫiseaċ, disgraceful.

PAGE 66.

Cúngaraċt=cúṁangaraċt, congestion, confinement of space, lack of scope to operate.
Ċuir sé na h-ioḋna i n-eagar, he arranged his forces (battle lines) for the fight.
'N-a ċuis, on foot.
Mar ṫaca, as reserves.
Toiḃ, chose.

PAGE 67.

Taoiseaċa céad, commanders of columns of 100 men.
Faesulánaċ éigin, some person from F.
Áitreaḃaċ, settlers.
A ṫánaiste, his tanist, lieutenant, second in command.
Cóhoirt ċruaḋa, the veteran cohorts.
Ċun caḃarṫa, as a reserve.
Ġá nglaoḋaċ ar a n-ainimneaċaiḃ, calling on them by their personal names, instead of by their military titles.
Fear saiġdiúrṫa, of experience in war.
Á ngríosaḋ, fired their ardour.

PAGE 68.

Na meirgí do sáḋ ċun a ċéile, to trust forward their battle-standards (on both sides).
Fir ċruaḋa, veterans.
Gan órlaċ do ṁaiṫeaṁ, not to yield one inch.
Gleic, conflict, hand to hand struggle.
Feilimionta, vehemently, furiously.
Froiṫġuin, brunt, the fray, the front rank.
Cóṁ cuṫaiġ, so bravely, strenuously.
Ḃriseadar, threw into confusion.
Sgaipiṫe, routed.
I mbrúṫ, the thickest ranks.

PAGE 69.

Aistriġṫe, shifted, transferred.
Goin ṫosaiġ, a front wound.
Ruaig, rout, flight.
Buaḋ gan doċma, without gloom, joyous, i.e. "a walk-over."

LIBRARY
17
AUG
1978
UNIVERSITY
OF TORONTO

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY